

TARTALOM Mécses a te igéd

SZABÓ B. ANDRÁS: *Mi a lényeg?* 401

Tanulmányok

LOTHAR VOGEL: *Az evangélikus lelkészi szolgálat teológiája és rendje a reformáció korában* 402

NÉGYESI ZSOLT: *A gyermekek életvégi kérdéseinek néhány keresztény etikai vonatkozása* 408

KÖBEL SZILVIA: *Menekülés és szabadulás mint kollektív cselekvés
Jogon innen, jogon túl* 416

Figyelő

Előadás

REUSS ANDRÁS: *A szembenállástól a közösség felé. Evangélikus-római katolikus közös megemlékezés a reformációról 2017-ben* 422

Krisztusban mindnyájan életre kelnek

SZABÓ ANDRÁS: *Igehirdetés Schultz Jenő (1917–2016) evangélikus lelkész temetésén (Róm 8,38–39)* 425

Fórum

MISSURA TIBOR: *Fiú vagy szolga? Hogyan fordítsuk négy kérdéses ígehelyen a παῖς szót?* 425

Az igehirdető műhelye

BEKE MÁTYÁS: *Szentháromság ünnepe után utolsó (örök élet) vasárnap (Ézs 65,17–25)* 428

SZABÓ LAJOS: *Advent 1. vasárnapja (Róm 13,11–14)* 431

MAKOVICZKY GYULA: *Advent 2. vasárnapja (Róm 15,4–13)* 434

MOLNÁR LILLA: *Advent 3. vasárnapja (1Kor 4,1–5)* 437

Mi a lényeg?

■ SZABÓ B. ANDRÁS

Mi a lényeg? Igazi ajándék ez a kérdés a folyékony modernitás örvénylő sodrásában. Zygmunt Baumann kiváló névadása – *liquid modernity* – korunk leírása, életérzésünk. Benne van minden bizonytalanság, átalakulás és *útközbenlét*. Benne van a sok stabil pont, ami feloldódik, és nem ad kapaszkodót, emiatt féltve küzdünk vagy csak üres emlékébe kapaszkodunk görcsösen, félve az ismeretlentől. Elég a naptárra nézni, a szétesett időre vagy a számítógép megnyitott ablakaira a feladatok hullámlovaglásával, hírek recsegő-ropogó világzaját hallgatni összeszorult szívvel és gyomorral, távoli erők manipulatív erőterében. Vagy a lakás zajait hallgatni: kire mikor miért nincs időm, türelmem és energiám, és mi az, amivel elbíbelődöm megdöbbenő, pazarló hosszúsággal. Ebben a zajló összevisszaságban ajándék a kérdés: mi a lényeg?

Pedig beugratós kérdés ez, mert a választ mindenki tudja. És azt a választ várja a kérdező, amit *ő* a lényegnek tart. Ha máshogy kezdem, mint ahogyan *ő* várta, végigmondani se lesz időm, nyílik a fiók, amibe behelyez a hozzám hasonlókkal együtt. Művészet megzavarni a biztosan ítélő kezét, pillanatra elbizonytalanítani, mielőtt fellebbezhetően ítéletét meghozza, és határozott mozdulattal fiókba tesz. Vagy elkapcsol. Esetleg a társkeresőn egy ujjmozdulattal elhúz jobbra vagy balra az érintőképernyőn. Kecské vagy bárány, like vagy dislike, elv-, osztály-, székértábor-társ vagy ellenség. Ahogy Jézus korában, úgy ma is mindenki tudja, mi a lényeg, csak éppen más és más kitaposott utakat jár. A lényegét ünnepélyesen, definíciószerűen vagy iskolásan, de egészen hasonlóan mondjuk el. Ahogy az írástudók is elmondták Jézusnak egyes evangéliumokban, vagy Jézus nekik egy másikban: „*Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elméd-ből.*» Ez az első és nagy parancsolat. A második pedig hasonló ehhez: *»Szeresd felebarátodat, mint magadat.*»

Ha hagyjuk hatni ezeket a rendrakó mondatokat, akkor azok az *agapé* értelmében tesznek rendet. Tillich meghatározása szerint ez az érdek nélküli szeretet, ami csak Istent bekapcsolva, a kapcsolatban létezhet. Nincs rejtett célja, manipulatív stratégiája vagy hangzatos programja

ennek a szeretetnek. Az istenszeretet – teljes szívből, lélekből, elméből – felemelkedik, és a másikban meglátja az istenarcúságot, a méltóságot.

Az emberi méltóság pedig határtalan. Egyre több és több a felebarát. Innentől krisztusi a csoda. A két parancsot külön-külön mindenki ismerte, a bölcsőbbek összekapcsolva is, de a felebarát kiterjesztésének csodája hamisítatlanul a Názáreti műve. Túl minden határon, politikán és érdeken bekapcsolja a samaritánust, a rómaiakat, a leprást és az ellenséget. Botladozva haladok utána a folyékony szeretet áradásában. Keresem a határt, a féket, legalább az apróbetűt.¹ De ilyen nincs. Lábjegyzet törölve. Egyetlen határa az áradó szeretetnek én lehetek. Csak ha magam magamnak határává válok. Mint magadat – ez a mérték, így szeresd.

Sőt a tükörbe nézve észreveszem, hogy ezt az elismerést, az istenképűséget megadja nekem is. Még akkor is, ha pont az a bajom, hogy folyamatosan elégedetlen vagyok magammal. Hogy nem tudok megfelelni önmagam elvárásaimnak. Hogy sose leszek elég jó önmagamnak. És ebben nincs semmi hiúság, mindenem és mindenkin átgázoló önérvényesítés vagy a folyékony modern szelfibotl hadonászó infantilis nárcizmus. A „csak a másikat szeretni” képesség alapja ez az önszeretet. És ez a szeretet okos. A mértékadásával lesz határtalan. *Mint magadat.* Furcsa korlátozás ez. Vagy ez a megnyitott határtalan?

„Szeress, és tégy amit akarsz. Ha hallgatsz, szeretetből hallgass; ha kiáltasz, szeretetből kiáltás; ha korholsz, szeretetből korholj; ha kímélsz valakit, szeretetből kíméld; a szeretet gyökere legyen meg benned, s ebből a gyökérből csak jó fakad.”

Augustinus soraiból egyszerre árad a rend és a rendetlenség. Világos útmutatást ugyanúgy ad, mint kitalálhatatlan feladatot. Elmondja sokszor a szót, mégse válik közhely-lyé vagy csöpögős ömlennyé. Az marad, ami: végtelen feladat, fönixként feltámadó kapcsolat, határozott szabadság. Vagyis a *lényeg*.

¹ Ő nem a felebarátom.

Az evangélikus lelkészi szolgálat teológiája és rendje a reformáció korában*

■ LOTHAR VOGEL

Amennyiben a „fennálló egyházi rend strukturális átalkítását” (KAUFMANN 2009, 21. o.) a 16. századi reformáció meghatározó jegyeként értelmezzük, az evangélikus lelkészi szolgálat formálódása két okból is érdemes a történész figyelmére. Egyrészt az egyházi szolgálat problematikája magában foglalja a rendszer legalapvetőbb kérdéseit, másrészt ennek a hivatalnak az osztályrésze az a feladat, amelyet általában a reformáció hajtómotorjának tekintünk: Isten igéjének hirdetése a prédikáció és a szentségek kiszolgáltatása által.

A tanulmány röviden bemutatja, milyen középkori alapokra épült és hogyan alakult ki az egyházi szolgálatnak ez az új típusa a Cseh Testvéreknél, majd részletesen tárgyalja a lelkészi szolgálat teológiáját és rendjét a wittenbergi, a zürichi és a genfi reformáció szemszögéből.

Az evangélikus lelkészi szolgálat középkori gyökerei

Az evangélikus lelkészi szolgálat eszméjének első, tekintélyes történelmi múltra visszatekintő alapvetését a donatizmus ellen hozott elvi döntésben kell keresnünk. A 4–5. század katolicizmusa Ágostonra hivatkozva ragaszkodott ahhoz, hogy az üdvösség nem függ az egyházi tisztséget viselők személyes lelki üdvétől. Míg Ágoston donatizmus elleni fellépése az isteni Lélek sérthetlenségét állította a középpontba, a középkori teológia hajlott arra, hogy a kegyelmet a különböző egyházi cselekedeteket végrehajtó tisztségviselők személyéhez kösse (*opere operantis* vs. *ex opere operato*) (lásd MCGRATH 1995, 379. o.). A 11–12. századtól a középkori reformmozgalmak kritikájának fókuszába a klérus elvilágiasodása került (elsősorban az ún. szimónia és a nikolaitizmus jelensége). Egyes radikálisabb irányzatok, mint például a „valdensekként” kiátkozott lyoni szegények egyenesen olyan

formában fogalmazták meg nézeteiket, hogy felmerült ellenük a donatizmus vádja (mivel a helytelen életvezetés okot adhatott a papi megbízatás visszavonására).¹ A katolicizmus ezzel szemben különbséget tett a klerikusok – a felelősségre vonás eszközeivel befolyásolható – magatartása és az általuk közvetített szentségek üdvözítő volta között.

A későbbi evangélikus szemléletet meghatározó második fontos tényezőnek a 13–15. században a „kontricionizmus” és „attricionizmus” körül kibontakozó vitát tekinthetjük. Az „attricionisták” (mindenekelőtt Aquinói Szent Tamás) a személyes lelkiismereti hűség és az Istennel való megbékélés kölcsönös viszonyát a gyónás szentségében úgy határozzák meg, hogy az egyéni lelkiismeretben zajló tökéletlen előkészületeket a szentség aktusa üdvözítő, tökéletes bünbánattá változtatja. Ebből következik, hogy a megbékélés kegyelmi jellege elsődlegesen az egyház által végrehajtott szentségi cselekvésekben jut kifejezésre, s ilyen módon erős hangsúlyt kap az egyház közvetítő szerepe. A „kontricionisták” ezzel szemben úgy vélekedtek, hogy a szentség már feltételezi és láthatóan megjeleníti a teljes bünbánatot (*contritio*). A *contritio* ebben az esetben az isteni inspiráció és kegyelem kifejezőeszköze, amelyet alapvetően nem az intézmény közvetít, hanem a Szentlélek munkája által hat az egyes emberre. Abban természetesen mindkét irányzat egyetértett, hogy az ember önhibáján kívül előálló vészhelyzetekben (pl. ha nincs pap elérhető közelségben) a benső bünbánat helyettesítheti a külsődleges rítust (lásd VORGRIMLER 1978, 144–145. o.).

A huszita reformáció

A John Wyclif által kidolgozott teológia a 14. század végétől kezdve új megvilágításba helyezte az egyházi szolgálat jellegzetességeinek kérdéseit. Noha Wyclifet magát tévta-

* A 2016. február 8-án az Evangélikus Hittudományi Egyetemen elhangzott előadás szerkesztett változata.

¹ Lásd LEPPIN 2007, 90–98. o.; AUDISIO 2007, 41–42. o.

nítóként elítélték, ekkleziológiai örökségét tovább vitte a cseh Husz János és később a huszita mozgalom különböző irányzatai. Témánk szempontjából döntő, hogy Wyclif az egyházat szigorúan ágostoni értelemben az előre elrendelt világ számára elrejtett közösségeként írta le. A papi és királyi hatalmat csak a Krisztus királyságában, illetve papságában való részesedés alapozhatta meg, így minden egyházi vagy világi hatalmi igény feltétele volt a kiválasztottság.² Nem véletlen, hogy e vélekedés Angliában és cseh földön is forradalmi következményekkel járt. Wyclif mindenestre szoros összefüggést látott Isten kegyelme (Isten időleges kegyelme és az örök életre szóló üdvösség) és a megfelelő életvezetés között. Ebben az értelemben – Husz Jánossal együtt – elfogadhatatlannak tartotta a kellő tisztelet hiányát az egyházi tisztségviselőkkel szemben, akik minden pillanatban kiválasztottnak számítottak (vö. Hus 1956, 38. o. 5H).

A donatizmus vádját illetően Wyclif ragaszkodott ahhoz, hogy az üdvösség közvetítése szempontjából a döntő tényező az üdvösség elfogadjának hite, nem pedig erkölcsisége vagy egyházi státusza. Mivel azonban a hit *ex auditu* jön létre, tehát az írott tanúságtétel Szentlélek által vezetett meghallásából, Wyclif arra is kitért, hogy a hit Isten akaratanak megfelelően a hallgatóban „előidézhető” bármely laikus vagy pap, nő vagy férfi által, aki „hű az egyházhoz”, és „a főből sugárzó értelmet” képes kifejezésre juttatni (WYCLIF 1888, 377–378. o. 43.). Fontos volt tehát az egzisztenciális elkötelezettség, a klerikusok és laikusok közti különbségtétel viszont elhalványodott. Wyclif a „kulcsok hatalmát” (amelyet Jézus Péterre ruházott) is így értelmezte: nem a klérus kizárólagos hatalmaként, hanem Isten törvényének ismereteként. Követelése között szerepelt ezért, hogy a pápa tanult teológus legyen (uo. 124. o. 17.; 402. o. 44.). Az „ige” a szentségek intézményes közvetítésének alternatívájává vált, a teológiai iskolázottság pedig alapfeltételt képezte a lelkési szolgálat megfelelő gyakorlásának.

A hatalommal kapcsolatos vitákba Wyclifnél is nagyobb erővel kapcsolódott be Husz János. Az ágostoni modellt a prédikátor „négyzeres küldetéseként” értelmezte (Istentől; Istentől és embertől; embertől; az egyes személyben belülről induló küldetésként), és elképzelhetőnek tartotta, hogy létezik egy Istentől jövő, az ember által nem formalizált küldetés. Ezt azonban valamilyen csodának vagy speciális isteni bizonyoságnak alá kellett támasztania (HUS 2010, 164. o.). Ez a felfogás egyszersmind el is határolta a délcseh földön tevékenykedő valdens laikus prédikátoroktól. A huszita forradalom alatt tanítványa, a valdens befolyás alatt álló Drezdai Nikolaus is használta a „négyzeres küldetés” modelljét annak érdekében, hogy az egyházi hierarchia által el nem fogadott prédikátorok legitimitását biztosítsa: az elengedhetetlen inspiráció mellett, amely a Galatákhoz írt le-

vél szerint a „Lélek gyümölcseiben” nyilvánul meg, nincs feltétlenül szükség az ember általi elhívásra (Nikolaus von Dresden 1914, 95–117. o.). Petr Chelčický, a husziták pacifistája végül átvette a valdensek körében elterjedt történelem-szemléletet, a pápai hierarchiával szemben állók apostoli egyháziságának és szukcessziójának megőrzését. A kulcsok hatalmát Wyclifhez hasonlóan ő is az isteni törvény ismeretével azonosította, amely itt az egyházi szolgálat új, a „szabadság” által fémjelzett elgondolásaként jelent meg: ez egyrészt a katolikus egyházra jellemző „mágikus gondolkodástól” (*od smysla kúzedlničiho*) való szabadságot, másrészt a földi privilégiumoktól és szimpátiáktól való szabadságot is jelentette (CHELČICKÝ 1929, 344–345. o. II, 21.).

A 15. század hatodik évtizedében a táborita mozgalom örökösei, Chelčický követői és a német ajkú valdensek Kunvaldban megalakították a Cseh Testvérek Unióját. Podjeb rád György cseh király és a prágai érseki szék jegyzője, Jan Rokycana ebben az időben mindenképp szerette volna elkerülni a római egyházzal való szakítást. Egy valdens prédikátor kivégzése azonban mégis arra indította a testvéreket, hogy az 1467-es zsinaton a pápai igazgatásnak és az általa felhatalmazott papságnak mindenestül hátat fordítsanak, és kialakítsák saját elképzeléseiket a papi/lelkési hivatalt illetően. Ezzel egyszersmind a prágai érseki székkel is szembe fordultak. Egy Rokycanának címzett levélből³ egyértelműen kirajzolódik az apostoli modellhez való igazodás igyekezete: Mátyást úgy választják meg utólagosan az apostolok közé (ApCsel 1,15–26), hogy a gyülekezetből három tisztségviselőt jelölnek, majd sorsot húznak, s ehhez imádságban kérik a Szentlélek vezetését. A cseh testvérek az így szentesített hivatalt – a rómaihoz hasonlóan – papi hivatalként (*úřad kněžský*), azaz újonnan alapított klérusként értelmezték, a cölibátus mellett is kitarítottak. Az első három pap egyébként a paraszti származású Matthias von Kunvald, a přelouči Tamás cipész és a křenovicei Éliás molnár voltak – három olyan férfi, aki nem rendelkezett egyházi iskolázottsággal.

Nem mehetünk el szó nélkül amellett, hogy a Cseh Testvérek Uniója később igyekezett külső „megerősítést” adni az említett lépésnek. Kijelentették, hogy szilárdan hiszik, a jelöltek már Krisztus által „fel vannak szentelve” (*posvěcení*), illetve „igazolva vannak” (*potvrzení*). Ezt azonban „a népnek” is legitimálni kellett, ezért eldöntötték, hogy az igazolásra olyan valdens püspököt kérnek fel, aki a római szukcesszió részese. Ez az „első”, azaz Konstantin előtti egyház képviselőjének nevezett püspök volt az, aki a hozzá küldött kiválasztottakat püspökké szentelte a kézzrátéttel való megerősítés révén (vö. ApCsel 13,2–3). A leírásból jól látszik az egy gyülekezeten belül létrehozott hivatal elképzelése és az „alternatív” apostoli szukcesszióhoz való csatlakozás közötti feszültség. Érdekes a testvérek magya-

² Wyclif ekkleziológiájához lásd SHOJIMEN 2006.

³ *Akty jednoty bratské*, 27–33. o. Lásd még ATWOOD 2009, 156–172. o.

rázata is: azért imádkoztak, hogy Isten a szentelést végző valdens püspök „szívét töltsse meg szeretettel, hogy szeretből és hitből cselekedjék”, és ha Isten meghallgatta imádságukat, akkor ezt az aktust „bizalommal” (*s devěreniem*) végezze. A választott fogalmak a kegyelmi állapotot írták le, a kegyelmi állapot lett tehát a papi hivatalba való beiktatás érvényességének kritériuma. Jól látszik mindebből, hogy miért vádolták az uniót donatizmussal – még akkor is, ha a papi hivatalba lépést csak elismerte, és nem tartott igényt a papok felszentelésére. A szertartás során a beiktatást az egyik testvér személyes megnyilatkozása követte: mivel „az Úr Jézus a magasságból rámutatott hármójukra, közöttük is arra, akinek az első helyet kell elfoglalnia” (vö. a Tábor-hegyi megdicsőülés történetével, Mt 17,1–13), megválasztották a három pap egyikét, Matthias von Kunvaldot püspökké, ezzel pedig létrejött egy önálló, a gyülekezetből levezetett papi irányítás.

A wittenbergi reformáció

Ekkleziológiai szempontból csakúgy, mint általános teológiatörténeti szempontból a wittenbergi reformáció nem a 15. századi nézetkülönbségekben, hanem sokkal inkább a római katolicizmusban és a humanista áramlatokban gyökerezik. Meg kell jegyeznünk, hogy a keresztelésre alapozott általános „keresztény lovagság” gondolata, a klérus előjogait tekintve kritikus megvilágításba került már Erasmus *Enchiridion militis christiani* (1503/18) című művében is (Erasmus 1968; vö. még 1969). Az első wittenbergi reformátorok javarészt felszentelt papok voltak (Luther, Karlstadt, Müntzer, csak hogy néhányat említsünk). Kivételt ez alól csak a fiatal humanista, Philipp Melancthon jelentett. A cölibátust mindenestre – ki előbb, ki később – feladták. Luther wartburgi tartózkodása (1521/22) során igyekezett megnyerni Melancthont a wittenbergi városi lelkészi posztra. Noha végül nem járt sikerrel (lásd BRECHT 1986, 34. o.), látható, hogy Luther szemében – ahogy azt az 1520 után keletkezett írások mutatják⁴ – az egyetemes papságról szóló tanítás (1Pt 2,9 alapján) nem korlátozódott a bensőségességre, és az egyházi élet szervezésében is ki kellett fejeződnie.

Ezzel egyidejűleg az egyházi rend kérdései is felmerültek. A keresztény gyülekezeteket megillető lelkészválasztási jogról szóló értekezésében Luther az ordinált prédikatori hivatalt a keresztény gyülekezeti élet elengedhetetlen részének nevezte, és pedig azért, mert ez biztosította Isten igéjének jelenvalóságát. Mivel a püspökök ezekben a „végidőkben” csődöt mondtak, és Istent nem kísérthetjük azzal a várározással, hogy a prédikátorokat egyenesen az égből küldje számunkra, nem marad más, mint minden

keresztényt emlékeztetni papi mivoltára. Luther két helyzetet különböztet meg a gyakorlatban. Ahol nincsenek keresztények, ott mindenki köteles a nem keresztények számára tanúskodni – ez azonban leginkább csak egy elméleti határhelyzet. Ahol vannak keresztény gyülekezetek, ott szükség van arra, hogy a gyülekezet beiktassa hivatalába a megbízottat – a hamis tanításnak való nyilvános elmentmondás jogának fenntartása mellett.⁵ Luther 1523-as, a cseh utraqistákhoz írott értekezésében részletesen szól a papszenteléstől eltérő beiktatás mikéntjéről. Javasolja, hogy az egyház szolgálóit megválasztásuk után imádsággal és kézrátétellel iktassák be hivatalukba (szintén az ApCsel 13,2 szerint), illetve hangot ad annak a meggyőződésének is, hogy a prédikátor jelölése során a gyülekezetet Isten vezérli, Isten munkálkodása a gyülekezet által válik kézzelfoghatóvá (WA 12: 179–189).

1525/26-ot követően a parasztháború és a „radikális” irányzatok felvirágzása az egyházi rend és a hatalom kérdéseinek újraértékelésére készítette Luthert; ekkor dolgozta ki az evangélikus egyházi hivatalra vonatkozó rendszeres tanítást. Ennek alapján vezették be a szászországi jelöltek lelkészi szolgálatba való beiktatására a wittenbergi teológiai fakultás által végzett ordinációt. A prédikációs szolgálatnak hamarosan előfeltételévé vált ez az aktus, amely 1535-től már rögzített liturgiával is rendelkezett. A liturgia bibliai alapszövege az 1Tim 3,1–7 püspökökről szóló szakasza lett. Az egyetemes papság és a hivatal kapcsolatára jellemző, hogy az ordinációt végző lelkész bevezetőjében a megszentelődés két lépcsőjére hivatkozik: az első lépcsőfok, amit a keresztségben kaptunk, a második a mások megszentelődésének elősegítésére szóló „elhívás”. Ennek megfelelően a jelölteket a helyes hitre és a példás életvezetésre intették – a „tanításra és életre” vonatkozó, a kánonjogban is rögzített alkalmassági kritériumokhoz hasonlóan. Maga az ordináció újra csak az ApCsel 13,2-re támaszkodóan kézrátétellel történik, az ordinációs áldás az evangélium hirdetésének végidőkre vonatkozó, pneumatologikus dimenzióját hangsúlyozza (WA 38: 424–425, 427). A cseh testvéreknél felismerhető az a törekvés, hogy az egyházi szolgálatot eltávolítsák a bejáratott szokásoktól, és az apostoli időkre való direkt visszanyúlással legitimálják, mégpedig olyan formában, amelyben a püspökség (deutero-)páli felfogása szolgál modellként. Az ordináció abban különbözik a papszenteléstől, hogy nem ruház fel *character indelebilisszel*, hanem visszavonható, és csak egy konkrét helyre vonatkozó megbízást ad. Külföldi diákokat ennek megfelelően nem is ordináltak Wittenbergben, mindössze bizonyítványt kaptak a lelkészi szolgálatra való alkalmasságukról, amelyet aztán bemutathattak hazájukban. A lelkészi szolgálathoz nem kapcsolódó tisztség ezen új formáját az egyetemi képzés és a nyilvános elismerés legitimálta –

⁴ Lásd a *De captivitate babilonica* locus classicusát: WA 6: 566.

⁵ WA 11: 412–414. Az egész fejezethez lásd KRARUP 2007.

míg végül, több generációval később, a lelkészi szolgálatba való beiktatásnak is feltétele lett a lezárt teológiai stúdium (lásd NEIDEN 2006).

Luther elhívásértelmezésére jellemző, hogy az 1520-as évek második felétől kezdődően a gyülekezeti választás motívuma a háttérbe szorul. A „kiválasztás” (*eligere*) fogalma ettől fogva elsősorban a prédikátor Szentlélek általi kiválasztására vonatkozik. Ezzel párhuzamosan a lelkészi szolgálat prófétai értelmezése egyre nagyobb hangsúlyt kap.⁶ A lelkész jelölésének joga a gyülekezettől a kiválasztott laikusok egy csoportjának kezébe, azaz a városi tanácsosok és kegyurak kezébe kerül – ebben az értelemben a lutheránus közegben formálódó eljárás egyértelmű folytatása a késő középkori gyakorlatnak (lásd KURZE 1966). 1527-es ünnepi posztillájában Luther különbséget tesz a prédikátor közvetlen Isten általi, ugyanakkor csodával tanúsított elhívása mint retorikai határeset és az emberi hatalmak által közvetített „szeretetelhívás” mint alapeset között. Luther ennek az összefüggésnek a kiemelésével arra kívánja inteni a magukat elhívottnak tekintő személyeket, hogy türelemmel várjanak az ember által közvetített elhívásra (WA 17/II: 254–255). Egy 1531-es prédikációjában Luther megkülönbözteti az általános, a keresztségben bekövetkező elhívást a „külső” elhívástól, s így tesz különbséget az egyes társadalmi funkciók és szerepek között. A lelkészi szolgálat ebben az értelmezésben külső elhívás, hasonlóan például a fejedelmek, parasztok, tanítók, házastársak, földesurak vagy katonák elhívásához. Ebben az értelemben von párhuzamot Luther a lelkész és a polgármester között (WA 34/II: 306). A külső elhívás hangsúlyozása a „rajongók” által vallott felfogás antitéziséként értendő. Az általános papság operatív (és a skolasztikával ellentétben nem csupán az egyéni imára korlátozódó) jelentősége az 1537-es *Schmalkaldeni cikkek*ben újra előkerül – ebben Luther a „vigasztaló testvéri beszélgetés” (*mutuum colloquium et consolatio fratrum*) teljes értékű bűnbánatként való elismerését szorgalmazza (BSLK, 449. o.).

A lelkészi szolgálatra vonatkozó wittenbergi tanítás klasszikus szintézisét az *Ágostai hitvallás*ban találjuk. Különösen érdekes az V., a VII. és a XIV. cikk. A „kegyelemből, Krisztusért, a hit által” való megigazulásról szóló központi cikkhez közvetlenül csatlakozik az V. cikk, amely szerint a lelkészi szolgálat (*ministerium ecclesiasticum*) azért rendeltetett, hogy az emberek erre a hitre eljussanak. A német változat a latin megfogalmazás passzív szerkezete helyett Istent teszi meg a cselekvés alanyának. A kijelentés értelmezésekor figyelembe kell vennünk, hogy Melancthon később (a VII. cikkben) a valódi egyház ismérveként a következőket mondja: „Az egyház pedig a szentek gyülekezete, amelyben az evangéliumot tisztán tanítják, és a szentségeket helyesen szolgáltatják ki.” (KK 24. o.) A latin

és a német változat is passzív szerkezetet használ, a prédikációhoz és a szentségek kiszolgáltatásához nem rendelődik alany. A XIV. cikkben Melancthon bevezeti az „egyházi rend” (*ordo ecclesiasticus*) fogalmát. E rendről szóló tanítás értelmében pedig „senki sem tartozik tanítani és a szentségeket kiszolgáltatni az egyházban, csak az, akit erre szabályszerűen elhívtak” (*nisi rite vocatus*).⁷ A cikkek egymáshoz való viszonya újra és újra viták kereszttüzébe kerül. A „szigorúan egyházas” olvasat szerint az V. és VII. cikk a XIV. cikk fényében értelmezendő. Mivel ebben a prédikáció és a szentségek kiszolgáltatása kizárólag az ordinált tisztségviselők feladata, így az V. cikk is szükségképpen az ordinált lelkészi szolgálatról szól, amely (a *passivum divinum* révén) nem más, mint isteni rendelés. Más megközelítések a *ministerium ecclesiasticum* (V. cikk) és az *ordo ecclesiasticus* különbségét emelik ki, továbbá utalnak arra is, hogy a VII. cikk passzív szerkezete egy földi cselekvést ír körül, és nem értelmezhető *passivum divinum*ként. Ilyen módon definiálja az V. cikk a „szolgálatot”, amely – valóban isteni rendelésként – az egyház egészének feladata, és amelyet a VII. cikk tárgyal részletesen. Csak jóval később kerül sor annak tisztázására, hogy alapesetben az igehirdetés szolgálatának feltétele az ordináció. Az egyházi szolgálat ebben a tekintetben a rend nélkülözhetetlen eleme, ugyanakkor nem vezethető le közvetlen isteni rendelésből.

A lelkészi szolgálatot idáig nagyon is formális nézőpontból vizsgáltuk, és láthattuk, hogy a helyes szolgálatot a tanítás és az erkölcs kritériumai határozták meg. A reformáció korai éveiben meglepő módon nem játszott különösebben nagy szerepet a lelkészi szolgálatot végzők belső lelkisége. A prédikátor feladata Luther szerint kizárólag a bibliai üzenet tartalmilag helyes továbbadásában merült ki, ám az már a prédikátor hatáskörén kívül esett, hogy a „külsődleges szó” a befogadóban a Szentlélek „belső szavává” válik-e, amely elvezet a hitre. A lelkészi szolgálat felelőssége ebben az értelemben az antidonatista hagyomány keretein belül értelmeződik.⁸ E szempontból lehet érdekes Luther egy 1533-as szövege, amelyben azt vizsgálja, hogy miként kell viseltetni azok iránt a prédikátorok iránt, akik a reformáció előtti idők óta parókiáikban csücsülnek, és a reformációhoz legfeljebb csak külsőségekben alkalmazkodtak. Luther olyan képet fest ebben az összefüggésben gyülekezet és lelkész viszonyáról a misén, amely a tisztségviselő gyülekezetbe való integrálódását emeli ki: „Parókusunk, püspökünk vagy a szolgálatot ellátó lelkészünk az oltár elé lép, tisztán, becsületesen és nyilvános elhívást követően, a keresztségben előzőleg megszentelve, felkenve, születésétől fogva Krisztus papjaként. [...] Mindenki által hallhatóan és érhetően előénekli Krisztus úrvacsorai rendelését, veszi a kenyeret és a bort, hálát ad, szétosztja, majd Krisztus

⁷ KK. 29. o. Lásd továbbá HEIN 1984, 196–220. o.

⁸ Vö. *De servo arbitrio*: WA 18: 609.

⁶ WA 26: 55, 87 (Előadás 1Tim-ról); WA 41: 762; WA 46: 282.

szavait idézve: »Ez az én testem«, »Ez az én vérem«, »Ezt cselekedjétek stb.« odaadja azoknak, akik jelen vagyunk, és élni szeretnénk vele. Mi pedig, különösen azok, akik a szentséget magunkhoz akarjuk venni, letérdeplünk mellé, mögé és köré, férfi, nő, fiatal, idős, úr, szolga, háziasszony, cseléd, szülő, gyermek, úgy, ahogy Isten összerelt bennünket, az összes papját, akik Krisztus vére által megszentelődünk, és a keresztségben a Szentlélek felkent és megszentelt. [...] Nem hagyjuk magára lelkészünket, mintha csak az ő dolga lenne Krisztus rendeléséről beszélni, hiszen ő mindannyiunk szája, mind együtt beszélünk általa szívből és hitből, felemeltetvén Isten bárányához, aki értünk és velünk van, és rendelése szerint testével és vérével táplál bennünket.” (WA 38: 247) A hívők általános papsága itt a közös felelősség felől nyer értelmet, amely nem hárrható egyetlen tisztségviselőre.

Luther a zsinatokkal és egyházakkal foglalkozó 1539-es értekezésében még egyszer összefoglalja a szolgálat teológiájára vonatkozó felfogását, és a megfelelő prédikatori szolgálatot a közé az öt, „Isten igéjéből” levezetett kritérium közé sorolja, amelyek felismerhetővé teszik a keresztség gyülekezetet a világ számára. Luther nem foglal állást egyértelműen abban a kérdésben, hogy a nők átvehetik-e a lelkési szolgálatot. A ház asszonyának prédikatori szerepét elismeri ugyan gyermekeivel és cselédséggel kapcsolatban, ezen túlmenően azonban a természetjogra és 1Móz 3,16-ra hivatkozva a nő férfinnak való alávetettségével indokolja elutasítását. Érvelésének lényege ezzel együtt pneumatologikus: a Szentlélek kizárólag a hivatás betöltésére alkalmas férfiakat választ ki. Luther ugyanakkor tesz engedményt: „...a szükséghelyzetet kivéve” (WA 50: 632–633). Ez a kiegészítés nem teszi Luthert a női papság védelmezőjévé, hiszen az nyilvánvalóan nem korlátozódik a szükséghelyzetekre. Érdemes azonban felfigyelni arra, hogy a kérdést nem söpri le az asztalról pusztán a természetjogra való hivatkozással.

A zürichi és genfi reformáció

A zürichi reformáció kezdetén, 1522/23-ban Ulrich Zwingli megpróbálta plébánosi hivatalát püspökiként értelmezni, ezzel azonban kihívta maga ellen a városi tanács ellenkezését. 1524-ben adta ki *A pásztor* című értekezését, amelyben a keresztség lét lényegét egyfajta misztikus sugallatra megvalósított önmegtagadásban (vö. Mt 16,25) írta körül, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a lelkész „juhait” nem vezetheti olyan földre, amelyen maga sem járt korábban (lásd SCHOLL 2006, 33–71. o.). Zwingli tárgyalásában tehát a spirituális megbízhatóság központi témaként jelenik meg. Bernben a városi zsinat 1532-ben olyan egyházi rendtartást hagyott jóvá, amely a tiszta tanítás és helyes életvitel követelményei mellett a tanácsurak és lelkészek lelki éle-

tével kapcsolatban is támasztott elvárásokat, és „megjástástól mentes hitre” intette őket (*Der Berner Synodus von 1532*, 20–23. o.). A felnémet és svájci városokban (Bázelből Strassburgon át a württembergi városokig) a lelkési szolgálat pluralista felfogásának kialakulása volt megfigyelhető – ebben általánosságban véve Luther gondolkodásmódja köszönt vissza, itt azonban konkrét rendelkezésekben is megfogalmazást nyert. A prédikátorok mellett olyan tisztségviselők is szerephez jutottak, akik a diakóniai szolgálat hagyományában a szegényekkel való törődés vagy a gazdálkodás feladatát látták el, vagy esetleg az egyházfegyelem fölött örködtek (Lásd ARNOLD 2014).

Ez a felfogás klasszikus formáját a Kálvin János által 1541-ben Genfben bevezetett genfi egyházi rendben nyerte el, amelyben a szolgálat négyes felosztása jelent meg – a lelkész, a doktor, az egyházi fegyelemért felelős presbiter és a diakónus. Érdekes, hogy Kálvin a négy rendet, illetve hivatalt Jézus Krisztus közvetlen ténykedéséből vezette le. Ami a lelkészeket illeti – e helyt csak velük áll módunkban foglalkozni –, feladatukat ez esetben is 1Tim 3-nak megfelelően határozta meg a rend. Kálvin feladataik közé sorolta a nyilvános és személyes beszélgetésben megvalósuló igehirdetés mellett a szentségek kiszolgáltatását, illetve – a presbiterrel együtt – az egyházfegyelem feletti éber őrködést. A lelkészek „elhívása” (*vocation*) – az *Ágostai hitvallás* XIV. cikkének értelmében – két részre oszlott: a vizsgára és a beiktatásra.

A vizsgán az első szempont a tanítás volt. A jelöltnek alapos bibliaismerettel kellett rendelkeznie, és képesnek kellett lennie ezen ismereteknek „a nép épülését szolgáló közvetítésére”. Ezzel egyidejűleg megállapítást nyert, hogy a helyes bibliai tanítás mércéje a genfi katekizmus. A hitvallással ellenkező – vagy Kálvin szempontjából nem építő – írásértelmezés, amely például a szentháromságtan problematikus voltát hangsúlyozta (lásd például Szervét Mihálynál), ilyen módon cenzúra alá esett. Az *Ágostai hitvallás* lutheránus egyházban betöltött szerepéhez hasonlóan Genfben is megformálódott egy hitvallás, amelyet a Szentírás *norma normans*ából levezetett *norma normata*ként értelmeztek, operatív szempontból ugyanakkor szabályozta az írásértelmezés mikéntjét. A jelölt közvetítőképességének vizsgálatára egyébként nem a gyülekezetben, hanem kisebb körben kellett sort keríteni – a lelkésznek nemcsak pásztoriként, hanem „egymás közt” (*en privé*) is meggyőzőnek kellett lennie. Ezen túlmenően a „tanítás és életvezetés” klasszikus követelményeihez igazodva a jelölt életének változását is megvizsgálták közelebb és távolabb állók tanúskodásának tükrében (*Ordonnances Ecclésiastiques* (1514) 1561, 238., 240. o.). A vizsgát követő „beiktatást” (amit az *instituer* ige fejez ki) az egyházi rendtartás előírása szerint a kinevezés és a szolgálatba való bevezetés (*introduire*) követte, amely, anélkül hogy a részletekre kitért volna, a régi egyház példájára hivatkozott. Az első

lépést a „Vénérable Compagnie”, genfi lelkészek társasága tette meg, tehát egy olyan képzett testület, amely rendszeresen összehívta tagjait, hogy meghallgassa a próbaprédikációkat és vizsgáztassa a jelölteket. Ez a testület „hívta el”, vagyis nevezte meg a jelölteket, majd döntését közölte a városi tanáccsal. Ezt követően a tanács feladata volt a jelölt elfogadása, a hűségeskü letétele, illetve a szolgálatra való érdemesség tanúsítása, végül pedig a jelölt bemutatása a „hívók közösségének”. A gyülekezetnek ezen túl annyi joga maradt, hogy „közfelkiáltással” megválaszthatta a jelöltet. A beiktatással kapcsolatban a genfi egyházi rendtartás a korábbi gyakorlat, azaz a papszentelés babonás jellegét emelte ki, és előírta, hogy a lelkésznek hivatalba való beiktatása, „avatása” során fogadalmat kell tennie, majd kérnie kell Istent, hogy adja „kegyelmét” a szolgálatvégzésre.

Kálvin az *Institutio christianae religionis*ban Lutherhez hasonlóan leírja a keresztények egyetemes elhívottsága és az egyes hivatásokra, hatalmi pozíciókra vagy családi szerepekre való speciális elhívottság közti kapcsolatot. Az *Institutio* negyedik könyvében szól a lelkész beiktatásáról, e helyt azonban azt hangsúlyozza, hogy a kizárólag külsőségekre korlátozódó rítus *coram Ecclesia* nem egyezik a szükséges belső elhívással *coram Deo*. Az utóbbi általában az istenfélelemben és az egyház építésén való munkálkodásban nyilvánul meg – noha ez nem változtat azon, hogy egy lelkészt *rite vocatus* („akit szabályszerűen elhívtak” – idézet az *Ágostai hitvallásból*) akkor is el kell ismereni hivatalában, ha szolgálatát rossz lelkiismerettel gyakorolja, amennyiben nem megy szembe a tanítással vagy az erkölccsel. Kálvin 1556-os, Jeremiás könyvéről szóló előadássorozata ugyanakkor mintha ellentmondana ennek az elvnek. Annak a kérdésnek a kapcsán, hogy milyen eszközökkel élhet a gyülekezet az igaz és hamis prófétálás megkülönböztetésére (vö. Jer 23,21), két kategóriát dolgoz ki: az isteni küldetést (*mittere*) és az emberi megbízást (*mandare*). Ezzel párhuzamosan leválasztja egymásról a belső és a külső elhívást – így a külső szerinte csak akkor lesz „legitim”, ha a belső megelőzi. Ha a kijelentést kiragadjuk a szövegkörnyezetből, az lesz a benyomásunk, hogy Luther a külső, míg Kálvin a belső elhívást tekintette elsődlegesnek. Valójában azonban Kálvin nem akarja az egyes lelkészek szolgálatának legitimitását megkérdőjelezni, csupán azt húzza alá, hogy az ember nem képes külsődleges aktusok révén prófétákat „teremteni”. Lutherhez alapvetően hasonlóan emeli ki, hogy ahol van egyház, ott a prédikatori szolgálatra való szabályszerű elhívásnak meg kell történnie. Ha nem ez a helyzet, Isten akár közvetlenül, emberi elhívás nélkül is felbresztheti tanítóit. Az idézet nemcsak az emberi beleszólás mértékének kíván határt szabni, de kifejeződik benne a hazájában üldözött francia prédikátor hivatali méltóságának védelme is. Jer 23,21-el kapcsolatos előadásában Kálvin visszatér az igaz és hamis prófétálást megkülönböztető kritériumok kezdeti kérdéséhez.

Az ítélet, emeli ki Kálvin, nem születhet meg a prédikátor belső elhívottságát illető pusztá spekuláció alapján, mivel „ezt nem ismerhetjük meg kellő bizonyossággal”. Tájékozódásunk azonban alapulhat azon, hogy a prédikátor „a Lélek eszköze-e”, hűen adja-e vissza az igét, nem tesz-e hozzá semmit, valamint mindezt építően és bűnbánatra indítóan, az egyház javára teszi-e. Kálvin tehát nem akarta a szabályszerűen elhívott lelkészek legitimitását a hiányzó belső elhívásra való hivatkozással aláásni.

Összegzés

A reformáció szolgálatteológiai felfogásával foglalkozva olyan világba csöppenünk, amelyet az azóta lezajlott kultúrtörténeti és mentalitástörténeti változások révén messze magunk mögött hagytunk. A 16. század második felétől egyre nagyobb teret nyer a szkepticizmus, amely alapvetően megkérdőjelezi a vallás igazságigényét. A teológia és az egyházak ezzel párhuzamosan a hiteles lelkiség és szolgálat összefüggését hangsúlyozzák, ez a folyamat a pietizmusban éri el csúcspontját. Az ezt követő időszakban a felvilágosodás és a kritikai történettudomány számos olyan meggyőződést kérdésessé tesz, amely a 16. században még szinte senki számára nem tűnt ellentmondásosnak. A reformációval való foglalatosság mégis roppant izgalmas terület. Ide vezethető vissza a szolgálat összekapcsolása az „igével”, s ez a kapcsolat alapozza meg az ige akadémiai pályafutását. A lelkészeket felkészítő egyetemi tanulmányoknak a mai napig feladata, hogy képessé tegyék a hallgatót az írott tanúságtételben való tájékozódás során a tudatos és (ön)kritikus állásfoglalásra a hit általános igazságtudata és igazságigénye közötti – a felvilágosodás korszaka óta – kényessé vált viszonyában.

Hangsúlyoznunk kell továbbá, hogy a reformátorok a lelkészi szolgálatot a korábbi papi hivataltól a hívók egyetemes papságára és a hitre való általános elhívásra alapozva határolták el és határozták meg. Az Istenhez fűződő kapcsolat közvetlensége rámutat a lelkészi szolgálatot teljesítők felelősségének hatáira. A donatizmus elutasításának hagyományát követve a reformátorok arra figyelmeztettek, hogy a prédikátor felelőssége Isten szavának megszólaltatása, az üzenet hitbéli elfogadása azonban nem függ a prédikátor szavahihetőségétől. A két sík összemosásának kísértése – a saját döntés felelősségének áthárítása a lelkészi tisztséget viselő személyére, illetve a lelkész illuzórikus várakozásoknak való kiszolgáltatása – ugyanúgy fennállt, mint manapság. A történeti tudatosság hozzásegíthet bennünket ahhoz, hogy a lelkész gyülekezetben betöltött szerepét a valóságnak megfelelően kezeljük, a gyülekezeti tisztségviselők lelkiismereti terheit enyhítsük, és a hitben megtartó testvéri kommunikációt ápoljuk.

Fordította: Szűcs Kinga

Hivatkozott művek

- Akty jednoty bratské. 1. köt. Szerk. Jaroslav Bidlo. Historická komise, Brno, 1915.
- ARNOLD, Mattieu 2014. Straßburg und Basel im Briefwechsel Martin Bucers (1524–1531). In: *Basel als Zentrum des geistigen Austauschs in der frühen Reformationszeit*. Szerk. Christine Christ-von Wedel – Sven Grosse – Berndt Hamm. Mohr, Tübingen.
- ATWOOD, Craig D. 2009. *The Theology of the Czech Brethren from Hus to Comenius*. Pennsylvania, State University.
- AUDISIO, Gabriel 2007. *Preachers by Night. The Waldesian Barbes (15th–16th Centuries)*. Brill, Leiden–Boston. (SMRT 118.)
- BRECHT, Martin 1986. *Martin Luther*. 2. köt. Calwer Verlag, Stuttgart. *Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche* [BSLK]. 12. kiad. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1998.
- CHELČICKÝ, Petr 1929. *Sít' víry*. Szerk. Emil Smetánka. Melant- rich, Prag.
- Der Berner Synodus von 1532*. Edition und Abhandlungen zum Jubiläumsjahr 1982. 1. köt. Neukirchener Verlag, Neukir- chen-Vluyn, 1982.
- Erasmus von Rotterdam 1968. *Enchiridion militis christiani*. In: uő: *Ausgewählte Schriften*. 1. köt. Szerk. Werner Welzig. WBG, Darmstadt.
- Erasmus von Rotterdam 1969. In *Novum Testamentum Praefa- tiones*. In: uő: *Ausgewählte Schriften*. 3. köt. Szerk. Werner Welzig. WBG, Darmstadt.
- HEIN, Martin 1984. *Lutherisches Bekenntnis und Erlanger Theo- logie im 19. Jahrhundert*. Mohn, Gütersloh.
- HUS, Jan 1956. *Tractatus de ecclesia*. Szerk. S. Harrison Thomson. Heffer, Cambridge.
- HUS, Jan 2010. *Defensio articulorum Wyclif. I*. In: uő: *Polemi- ca*. Szerk. Jaroslav Eršil. Brepols, Turnhout. (CChr.CM 238.)
- KAUFMANN, Thomas 2009. *Geschichte der Reformation*. Verlag der Weltreligionen, Frankfurt.
- Konkordiakönyv* [KK]. Szerk. Reuss András. Luther Kiadó, Bu- dapest, 2008. (A Magyarországi Evangélikus Egyház hitval- lási iratai 5.)
- KRARUP, Martin 2007. *Ordination in Wittenberg. Die Einsetzung in das kirchliche Amt in Kursachsen zur Zeit der Reformation*. Mohr Siebeck, Tübingen.
- KURZE, Dietrich 1966. *Pfarrerwahlen im Mittelalter. Ein Beitrag zur Geschichte der Gemeinde und des Niederkirchenwesens*. Böhlau, Köln.
- LEPPIN, Volker 2007. *Theologie im Mittelalter*. EVA, Leipzig. (KIE I/11.)
- MCGRATH, Alister E. 1995. *Bevezetés a keresztény teológiába*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Nikolaus von Dresden 1914. *De quadruplici missione*. In: *Studie a texty k náboženským dějinám českým*. 1. köt. Szerk. Jan Sedlák. Arcibiskupská Knih- a Kameňotiskárna, Olmütz.
- NEIDEN, Marcel 2006. *Die Erfindung des Theologen. Wittenberger Anweisungen zum Theologiestudium im Zeitalter von Refor- mation und Konfessionalisierung*. Mohr Siebeck, Tübingen.
- Ordonnances Ecclésiastiques (1514) 1561. In: *Calvin-Studienaus- gabe*. 2. köt. Szerk. Eberhard Busch. Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 1997.
- SCHOLL, Hans 2006. *Pfarramt und Pfarrerbild bei Ulrich Zwing- li*. In: uő: *Verantwortlich und frei. Studien zu Zwingli und Calvin, zum Pfarrerbild und zur Israeltheologie der Refor- mation*. TVZ, Zürich.
- SHOGIMEN, Takashi 2006. *Wyclif's Ecclesiastical and Political Thought*. In: *A Companion to John Wyclif. Late Medieval Theo- logian*. Szerk. Ian Christopher Levy. Brill, Leiden–Boston. 199–240. o.
- VORGRIMMLER, Herbert 1978. *Buße und Krankensalbung*. Herder, Freiburg. (Handbuch der Dogmengeschichte IV/3.)
- WYCLIF, John 1888. *Tractatus de civili dominio. Liber primus*. Szerk. Reginald Lane Poole. Wyclif Society, London.

A gyermekek életvégi kérdéseinek néhány keresztény etikai vonatkozása

■ NÉGYESI ZSOLT

Bevezetés

Az utóbbi negyed évszázadban gyökeresen megváltozott világunk gondolkodásmódja és életszemlélete, ami össze- függ az életvégi kérdések megjelenésének gyakoribbá válá- sával és aktualitásának növekedésével. A felvilágosodás óta domináns evidenciák sorra megkérdőjeleződtek korunkra, ami magával hozta a késői vagy posztmodern szemléletet (NÉMETH 2012, 127. o.).

A társadalmi változások történései között találhatjuk a korábbi erős szubjektum elgyöngülését, törekenységét, de mégis sok esetben szélsőséges hangsúlyozását, ami az indi- vidualizációban teljesedik ki. Ennek következménye, hogy úgy lesz az ember saját élete irányainak, hangsúlyainak meg- határozója, hogy támpont nélkül marad, így maga „barká- csolja” saját élettörténetét, beleértve az életvégi kérdésekről való gondolkodását és döntéseit is. Az élet esztétizálásának egységű túldimenzionálása a korábbi etikai hangsúlyok he-

lyett az élmények keresését és megélését helyezi előtérbe, azt ígérve, hogy a pillanatnyi élmények megélése jelenti a boldogság szinte egyedüli forrását. Az így gondolkodók közösségét és berendezkedését Gerhard Schulze élménytársadalomnak nevezi (uo. 134. o.). A korábbi etikai hangsúlyok elvesztésével az identitásunk felépítéséhez szükséges elemek vesznek el, így például leépülnek a lelkiismereti korlátok, a hagyomány, az élettörténeti múlt, a vallási felfogás stb., és helyükbe az új varázsa, a friss élmények kielégíthetetlen keresése, sokszor csapongás és féktelenség, a korábban tiltott dolgok szabad élvezete lép. E magatartásforma etikai vezérlője METZ leírása szerint a „kis morál” (1994, 82. o.), amely mindig az egyén érdekeit szolgálja, felmentéseket fogalmaz meg számára, nem kompatibilis a másik ember kis moráljával, és a szolidaritás elemeit sem hordozza. A fentiek alapján érthető, hogy az életvégi kérdések, mint az eutanázia, aszisztált öngyilkosság, miért váltak hangsúlyos problémává napjainkra, miért nem találunk értéket a nehézségekben, szenvedésekben, miért gondoljuk, hogy az autonómia elvére történő hivatkozással akár radikális módon is dönthetünk az életvégi helyzetekben, és ezt a gondolkodásmódot még gyermekeinkre is kiterjeszthetjük.

Teológiai alapvetés

A Szentírás tanúságtétele alapján Isten a saját képére és hasonlatosságára teremtette az embert, így az emberi élet kitüntetett jelentőségű, felbecsülhetetlenül értékes ajándék, amely a Teremtő védelme alatt áll. Egyes teológusok szerint az emberi élet elvétele azt is jelenti, hogy tettünkkel lerontjuk az Isten képét, és beavatkozunk Istennek a teremtményei feletti jogaiba. Az ember nem a saját maga tulajdona, hanem az Istené a teremtés, az „áron megvásárolt” megváltás jogán keresztül. Az ember megteremtésekor nemcsak az életet kapta ajándékba, hanem „nagy dicsőséget és tisztességet”, azaz emberi méltóságot is. Ez utóbbi kiteljesedéseként az emberségének lényegét jelentő többirányú kapcsolatrendszerbe helyezte. Az ember emberi méltósága egyszerűen csak emberi mivoltából fakad, hogy személyként áll Isten előtt, kapcsolatban van és beszél vele. Méltósága nem függ az életkortól, az élet hasznosságától, de a cselekvőképességétől sem. A keresztény bizonyoságtétel hangsúlyozza, hogy az emberi életnek akkor is lehet értelme, és a fentiek okán megmarad méltósága, ha a testi erők elfogynak, ám ezt az életet az Isten iránti bizalom csatornáján keresztül a Szentlélek tölti meg tartalommal és adja meg célját. Ebből következően van létjogosultsága a testi életnek, nem a pusztá vitalizmus okán (OROSZ 2013, 58. o.). Az ember teremtésekor számos feladatot és döntési felelősséget is kapott. Ez a felelősség az étellel való bánásmódra is kiterjed, ugyanis az ember a testét az elfogadás és az elpusztítás szabadságában birtokolja, tehát az ember

szabadsággal (szabad választási képességgel) rendelkező lény. Ez vajon saját magára vonatkoztatva korlátlan és feltétlen szabadságot jelent? Milyen mélységig rendelkezhetünk az életünkkel? Két ellentétes nézet áll szemben egymással ennek megválaszolására. Az egyikre a radikális életvégi megoldásokat támogatók hivatkoznak, a másikra a keresztény, többségében a protestáns álláspont hivatkozik. E két nézet az ember szabadsága és az autonómia fogalmaival különböztethető meg a szakirodalom szerint.

Az „ember szabadsága” a teremtésben, a megváltásban és a megigazulásban gyökerezik. Mindig a felelősséggel kapcsolódik össze. Az ajándékba kapott életért Istennek tartozunk felelősséggel, ezért ebben az esetben nem beszélhetünk önbirtoklásról. Az életvégi kérdések tekintetében azonban fontos hangsúlyozni, hogy határhelyzetekben a másik emberért történő odaszánás, áldozathozatal vagy önfeláldozás szabadságával is rendelkezik az ember.

Az ember autonómiája az önrendelkezési jognak a saját érdekek, vágyak, preferenciák szerinti megvalósítása. Magában foglalja az önérvényűséget, önállóságot, a gondolkodás, akarat és a cselekvés autonómiáját is. Az autonómia elvének lényegéből fakad az önbirtoklás, az élet saját tulajdonként történő szemlélése, így akár a radikális életvégi döntések minden korláttól mentes meghozatala.

Problémafelvetés

Az elmúlt évtizedekben az orvostudomány előrehaladása annyira felgyorsult, hogy elérhetővé vált az emberi élet meghosszabbítása, amelynek sok esetben „mellékhatása” az elviselhetetlen életvégi szenvedés megélése. A világ egyes országaiban, így az Európai Unió egyes nemzetállamaiban is olyan jogi szabályozások láttak napvilágot, amelyek lehetővé teszik az emberi élet szenvedésekkel terhelt végének szándékos lerövidítését. 2014 tavaszától a belga törvényhozás biztosította a gyógyíthatatlan betegségben szenvedő gyermekek számára a halálba segítés lehetőségét azzal, hogy eltörölte az életkori korlátozásokat. E hír újdonságértéke még el sem múlt, máris új jelentkezők akadtak a kör kiszélesítésére, miszerint az elviselhetetlennek tartott tartós és kilátástalan lelki szenvedés esetén is igényelhessek az eutanázia lehetőségét (pl. életfogytiglanra ítétek, szexuális identitászavarukkal élni nem tudók stb.). Az eutanázia igenlői számos logikus érvet fogalmaznak meg napjainkban, amelyek felvetése komoly kihívást jelent a teológia számára, amelyekre valódi és mai válaszokat szükséges megfogalmazni. Az ember teremtettsége és istenképűsége okán birtokolt méltósága, a Szentírás által megengedett kompetencia, a keresztény értékrend mind fontos szempontok az életvégi döntések meghozatala során. A keresztény egyházak többségének van kifejezett véleménye, állásfoglalása, irányelve az emberi élet végső kérdéseinek

etikai megítélését illetően, ám ezek teljesen egységesnek nem mondhatók. A valóság azonban az, hogy az életben minden egyes életvégi szituációban egyedi döntést kell hozni, a felmerülő összes körülmény és a komplex szituáció mérlegelésével, ezért a fenti tájékozódást segítő anyagokon túlmenően szükség van a Szentírással összhangban megfogalmazott alapelvek ismeretére, amelyek alapján a lelkiismeretes, megfontolt, józan döntések meghozhatók.

Gyermekek életvégi kérdéseinek sajátosságai

Ahogy azt korábban említettük, ma már képesek vagyunk beleszólni azokba a folyamatokba, amelyek korábban betegség vagy a szervezet előregedése következtében természetes úton halálhoz vezettek. Egy halálos betegség – annak természete szerint gyorsabban vagy lassabban – felőrli az élet energiáit, elamortizálja a szervezet szerveit, szöveteit vagy sejtjeit, míg azok működése a biokémiai, sejtéletani dimenziókban visszafordíthatatlanul károsodik, ami az egész szervezet pusztulásához, halálához vezet. E folyamatokba gyógyszeres úton, műtéti és egyéb eszközös beavatkozások segítségével képes az ember beleszólni, így késleltetni a vég bekövetkezését. Az orvostudomány az élet tudománya, amely arra hivatott, hogy mindent megtegyen azért, hogy a megbetegedett szervezet meggyógyuljon, és minél tovább képes legyen minőségi életet biztosítani az ember számára. Az orvoslás ezért abban a reményben szól bele a fentebb részletezett folyamatokba, hogy a betegség megfordul, a szervi, szöveti elváltozások a biokémiai és élettani folyamatokkal együtt a gyógyulás, az egészség irányába fordulnak vissza.

Vannak azonban olyan betegségek, esetek és állapotok, amelyek az orvostudomány tapasztalatai alapján oki terápia alkalmazása mellett is igen progresszívek, nagyszámú statisztikai adattal alátámasztott klinikai kutatási vizsgálatokkal igazoltan, biztosan és feltartóztathatatlanul a beteg halálához vezetnek. A meghaláshoz vezető út egy folyamat, amelyet haldoklásnak nevezünk, olyan állapot, amikor szervi elégtelenség lép fel. A test szervei egymás után adják fel működésüket, és a beteg élete csak orvosi kezeléssel tartható fenn, amely nélkül rövid időn belül bekövetkezne a vég. Ezekben az esetekben olyan életvégi szituációk adódnak, amelyek túrhetetlen fájdalommal, kínnal, szenvedéssel, méltatlan élethelyzettel járnak, amikor a beteg nem képes többé élvezni az életet, élete minősége elveszett, a társadalomban való részvétele teljesen ellehetetlenül, és amikor méltóságában, önrendelkezésében súlyosan sértett állapotba kerülhet. Az ilyen és ehhez hasonló élethelyzetekben merülnek fel a kérdések, hogy a beteg és a gyógyító orvos hogyan viselkedjen, a szakmai, etikai, világnézeti normák alapján milyen intézkedéseket vagy döntéseket lehet megtenni, illetve melyeket nem.

Az ilyen életvégi helyzetekben merül fel az életet meg-

hosszabbító orvosi kezelések megszakítása, illetve elutasítása, a csak tüneti terápiára koncentrááló komplex palliatív ápolás, kezelés és szedáció kérdésköre, az aktív és passzív eutanázia lehetősége, valamint az asszisztált öngyilkosság, illetve öngyilkosság kérdése. A felsorolt döntésekről számos dolgozat, tudományos folyóiratban megjelent cikk, illetve könyv látott napvilágot a felnőttek vonatkozásában, de lényegesen kevesebb a gyermekekkel összefüggésben, noha a gyermekgyógyászatban is nagy számban fordulnak elő ilyen érintettségű betegek.

Közismert, hogy a gyermekek nem rendelkeznek teljes értékű cselekvőképességgel. A gyermekek cselekvőképességük, illetve korlátozott cselekvőképességük miatt – a felnőttektől eltérően – nem hozhatnak önálló döntéseket az egyes orvosi beavatkozásokkal, illetve életvégi helyzetükkel kapcsolatosan, életkoruk különböző fejlettségéből adódó belátási képességük, tapasztalatlanságuk miatt. Az állapotukkal kapcsolatos, nagy tapintattal és szeretettel végzett tájékoztatást viszont már a legkisebb gyermekeknek is biztosítani kell értelmi fejlettségüknek megfelelően, 16 éves koruk felett pedig a dokumentációs és betegtájékoztatás szintjén felnőtteknek kell őket tekinteni, függetlenül attól, hogy teljesen önálló döntést még nem hozhatnak. Terjedelmi korlátok miatt e helyen nem említem az életet meghosszabbító, illetve életmentő kezelések megszakításának, valamint az asszisztált öngyilkosságnak a gyermekeket illető vonatkozásait, hanem az elmúlt években nagy port kavart gyermekeutanázia kérdését, illetve a keresztény szempontból alternatívát kínáló palliatív ellátás kérdéseit tekintem át.

Az eutanázia meghatározása, az alkalmazhatóság problémái gyermekkorban

Az eutanázia (görög eu = 'jó', thanatosz = 'halál') az a tett, amelynek során *A* kioltja *B* életét *B* érdekében. Tehát az eutanázia egy másik ember életének szándékos kioltását jelenti legtöbbször azért, mert elviselhetetlenül szenved egy gyógyíthatatlan betegségben (KOVÁCS 2006, 403. o.). A fenti meghatározás egy a sok közül, ugyanis a fogalom értelmezésére nincs egységes, minden szakterület által konszenzussal elfogadott definíció (JOBÁGYI 2004a, 6. o.). Ahhoz, hogy a lényege megragadható legyen, szólni kell a cselekvés céljáról, motivációjáról és alanyáról.

Eutanáziáról akkor beszélünk, ha a külső fél által végzett cselekvés célja a terminális állapotú beteg életének gyorsabb befejezése, a vég időben történő előbbre hozatala, még olyan állapotban, amikor a tényleges haldoklási (szerveleltelenségi) folyamat még nem kezdődött el. A cselekvés motivációját tekintve fontos kritérium a szánalom, a beteg elviselhetetlen fizikai vagy lelki szenvedéseinek a csökkentése, és nem elég csupán a gyógyíthatatlan betegség megéléte. A cselekvés kivitelezője kizárólag az egészségügyben

dolgozó kompetens ember lehet, leginkább és elsősorban orvos, mivel végzettségénél, képzettségénél fogva egyedül ő jogosult azoknak az eszközöknek a jogszerű kezelésére és használatára, amelyekkel a megcélzott eredményt el lehet érni (pl. gyógyszerfelírás és -beadás, lélegeztetőgép lekapcsolása stb.). A cselekmény alanya, elszenvetője csak olyan ember lehet, aki gyógyíthatatlan betegsége folytán terminális állapotban van.

Az eutanázia aktív formájánál a végzet előbbre hozatalát a betegen elvégzett aktív cselekménnyel érik el (legtöbbször orális gyógyszer vagy injekció, infúzió beadása útján), a passzív formában pedig nem alkalmaznak egy bizonyos kezelést, aminek következtében előbb vagy utóbb a haloklás, vagyis a szervelegtelenség folyamata visszafordíthatatlanul beindul (pl. antibiotikum vagy a táplálás elhagyása). Az aktív eutanázia azért is sikamlós terület, mert ezzel a módszerrel akár egy egészséges ember is megölhető, a passzív eutanázia módszereivel viszont nem. A „terminális szedálást” (nyugtatót) szintén e helyen kell említeni, amelynek lényege, hogy a kibírhatatlan fájdalom miatt kábító fájdalomcsillapítóval a tudatot szedált állapotban tartják. Egyesek ezt a palliatív ellátás egyik eszközének tartják (HEGEDŰS 2005), míg mások titkolt aktív eutanázia-ként kezelik (ZUBEK 2011, 65. o.). E kezelést sokan vitatják, ezért tisztább helyzetet adódna, ha jogszabály rendezné a fájdalomcsillapítással kapcsolatos orvosi kompetenciákat (uo. 67. o.), vagy legalább szakmai protokollok állnának rendelkezésre (ZUBEK et al. 2010, 1534. o.).

Magyarországon az eutanázia alkalmazása nem megengedett, az büntetőjogi következménnyel jár, akár felnőttől, akár gyermekről van szó. Itt érdemes kitérnünk viszont a nemzetközi kitekintés során megemlítt belgumi szituációra. Az újdonság erejével hatott és hatalmas vitát kavart az a tény, hogy Belgium törvényhozása 2014 februárjában döntésével utat nyitott a gyermekek eutanáziájának (SCHILTZ–KAMANN 2014). Az ellenzéki politikusok, a katolikus és protestáns egyházak, a betegszervezetek és az orvosi szakma jelentős részének tiltakozása ellenére eltörölték a szabályozásból az eutanáziára vonatkozó korhatárt. A 142 szavazó honatya közül 86 szavazta meg az új törvényt (főként szocialisták, liberálisok, zöldek és a flamand nacionalisták támogatták), 44 képviselő ellene szavazott (a kereszténydemokrata és más jobboldali ellenzéki politikusok), és 12-en tartózkodtak (uo.).

A törvény lehetőséget ad arra, hogy bizonyos feltételek mellett a halálosan beteg gyermek kérésére két injekció – altató és izomrelaxáns – által okozott aktív eutanáziát lehessen alkalmazni. Az aktív eutanázia előfeltételeként írják elő többek között a beteg gyermek írásban dokumentált kérelmét, a szülők szintén írásos beleegyező nyilatkozatát, az elviselhetetlen szenvedés tényét igazoló orvosi és pszichológiai értékelést. A kezelőorvoson kívül egy külső orvos szakvéleményére is szükség van, valamint egy olyan

pszichológiai vizsgálatra, amely a gyermek belátóképességét és ítélőképességét nézi, és azt, hogy felfogta-e és megértette-e kérését.¹ A gyermek ítélőképessége nagyon fontos kritérium, ami olyan mentális fejlettséget igényel, aminek következtében képes belátni helyzetét és kérésének következményét. A belátó képesség fontos kritérium az életvégi döntések kérelmezésénél (KOVÁCS 2007, 282. o.). A legnagyobb szakmai és politikai vita éppen e kritérium felett bonyolódott és bonyolódik azóta is. A felnőttek esetében a belátó képesség jól definiálható, amelynek összetevői a következők: az egyén képes megérteni a döntéshez szükséges információkat, képes értékrendje és céljai alapján a cselekvési alternatívák között mérlegelni befolyásolástól mentesen, képes döntése lehetséges következményeit világosan megismerni és megérteni, végül képes döntést hozni és döntését az öt ellátókkal közölni (uo. 300. o.). A gyermekek esetében számos összetevő nem érvényesülhet tisztán (JOBÁGYI 2004a, 5. o.). Meg kell jegyezni, hogy Hollandiában a belgához hasonló szabályozás van érvényben, azonban tiltott a 12 éven aluli gyermekek eutanáziája.

A belga orvosszakma is mélyen megosztott lett a gyermekek eutanáziájának kérdésében. Az ellenzők mellett felléptek orvos támogatók, akik szerint az eutanázia emberséges, jó cselekedet, amitől nem szabad megfosztani a gyermekeket és a fiatalokat. Az eutanáziát ellenzők joggal félnek annak elterjedésétől, mivel tapasztalatok támasztják alá az eutanázia számának emelkedését. Belgiumban 2002 óta engedélyezett az aktív eutanázia a felnőttek számára, amely esetek gyakorisága egyértelműen emelkedő tendenciát mutat. Az elfogadás utáni évben 2003-ban 235 fő vette igénybe az aktív eutanáziát, míg 2012-ben ez a szám 1432 fő volt (SCHILTZ–KAMANN 2014). Többen azért szavazták meg a gyermekek eutanáziáját, mert nem szerették volna támogatni annak illegális formáját, amely több esetben napvilágra került (másfél év alatt 13 eset). Az illegális eutanáziának mindenképp előkészítője lehetett az a társadalmi elfogadottság, amelyet a felnőttek esetében történő „aktív eutanázia legalizálása” biztosított.

Több európai politikai erő erősen kritizálta Belgium lépését, amelyet saját gyermekeik meggyilkolása irányába tettek. Felelőtlenségnek és szörnyű ötletnek tartják a lépést a védtelen gyermekek, idősök, pszichésen betegek szempontjából, akik ezután veszélyeztetve érezhetik magukat (FUHR 2014). Az ellenzők szerint soha nem lett volna szabad e törvénynek megszületnie, mert az etikai mélységbe, erkölcsi válságba sodorta az országot és sodorhatja Európát a gyilkos igény növekedésével. Vannak dolgok, amiket egyszerűen soha nem engedhetünk meg magunknak – vé-

¹ „Belgium Legalizes Euthanasia for Terminally and Incurably Ill Children.” Lásd: Historical Timeline. History of Euthanasia and Physician-Assisted Suicide. *ProCon.org*. <http://euthanasia.procon.org/view.timeline.php?timelineID=000022>.

lekedtek az ellenzők felháborodva –, a gyermekek aktív eutanáziája pedig ilyen (lásd *uo.*). Az ellenzők szerint a palliatív ellátás és a gyermekhospice-mozgalmak fejlesztésével meg kell szüntetni azt a vákuumot, amely jelenleg a terminális állapotú betegek kezelésének és ellátásának feltételrendszerében tapasztalható (SPIELBERG 2014).

Milyen speciális problémákat vet fel az eutanázia a gyermek részéről? A gyermekek pszichés fejlődésük során értelmi képességeikhez igazodóan fogják fel az elmúlás és a halál gondolatát. Súlyos betegség fellépése esetén gyermeki reménnyel tekintenek a gyógyulás felé, koruknál fogva nem a halál kérdése foglalkoztatja őket alapvetően. A három és hat év közötti gyermekeket már foglalkoztatja a halál gondolata, azonban szakértők szerint ez hét-nyolc éves korig felfoghatatlan számukra (HELEMBAI 2007, 148. o.).

A gyermekek haláltudatának és halálfélelmének alakulását hazánkban először Nagy Mária Ilona dolgozta fel tudományos alapossággal, és könyvében publikálta az eredményeket (lásd *uo.*). Megfigyelései szerint a gyermeki haláltudat kialakulása, fejlődése különböző szakaszokon megy keresztül (SZABÓNÉ KÁRMÁN 2004, 265. o.). Az óvodáskorú gyermek úgy tekinti a halált, mintha valaki elutazott volna, de bármikor visszajöhet. Az anya, apa vagy esetleg más közel álló személy elvesztésekor tulajdonképpen ezt éli át. A visszavonhatatlanul megtörtént eseményt nem tudja felfogni. Önmagát és környezetét immunisnak gondolja normális körülmények között. A kritikus helyzet hetek múlva áll elő, amikor már kezd belefáradni a hosszú várakozásba. A gyermekeknél később jelentkezik a gyászreakció nehezebb időszaka. Ebben a periódusban gyakran szembe fordulhatnak azzal a személlyel, aki gondozásukban segít.

A halált a nyolcéves gyermek úgy kezeli, mint a tehetlenségre való kárhóztatást, nem elsősorban az elmúlás momentuma számára a döntő. Ez azt jelenti, hogy szemben és képzeletvilágában az illető meghal ugyan, de továbbra is megmaradnak emlékei, konfliktusai, és büntudatától sem szabadulhat meg. Előfordul, hogy részletesen ecseteli szülőjének, hogy „ha meghalsz, akkor én lefúrok egy csövet, és viszek neked enni, meg elmesélek mindent...” (HELEMBAI 2007, 150. o.). A halál reális szemlélése 12 éves kor után alakul ki a nagyobb gyermekben, amikor azt az én megsemmisülésének fogja fel. Először a halálban nem lát mást, mint testi folyamatot, majd ehhez kapcsolódik később, kultúrától függően fokozatosan a lélek továbbélésének gondolata.

A súlyos betegségbe esett és annak folyamatában szenvedő gyermekben is él a gyógyulás vágya, az élni akarás. Az életosztón munkálkodása és a gyógyíthatatlan betegségtől való szenvedés és kín, a korábbi szerepeitől való elszakadás mély lelki konfliktust okozhat a gyermekben. Ilyen esetben egy eutanáziát támogató kultúrában, mint Belgium vagy Hollandia, a könnyebb kiút lehetőségét keresve a gyermek hamarabb hozhat radikális döntéseket meggondolatlanul,

a kelleténél hamarabb feladva az életre való törekvését. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ez irányú döntése nem jelent számára lelki terhet, az összeroppanásig fokozódó feszültséget. Ennek különösen akkor van meg a lehetősége, ha maguk a szülők, akik szeretetkapcsolatban a legközelebb állnak a gyermekhez, maguk vetik fel az eutanázia lehetőségét. Szemvedéseire való tekintettel lehet, hogy a gyermek „hallgat szüleine”, azonban pszichésen oly mértékben terhelhető válhat, ami mindenképpen akadályozhatja a vég előtti megnyugvást. Az aktív eutanáziára készülő ember érzése leírhatatlan lehet. Testi szenvedéseit csak nehezíti az a lelki teher, amelyet át kell élnie a megöléstől való félelmében. Amint említettem, az élni akarás, az életosztón minden emberben működik (gyermekeknél koruk miatt fokozottabban), amit el kell hogy nyomjon az egyén a halál körülményeitől és magától az ismeretlen és misztikus haláltól való félelmével együtt.

Nemcsak a fenti érzelmek és a feldolgozhatatlan félelemérzet okozza önmagában a lelki terhet, hanem pszichésen megterhelődhet a gyermek lelkiismerete is a döntés felelősségével. A keresztény kultúrkörben egy ilyen döntés meghozatala előtt óhatatlan, hogy ne kommunikáljon olyan hozzátartozóval, baráttal, egyházi lelkigondozóval vagy lelkésszel, akik felhívják figyelmét az élet keresztény alapértékeire. Ha mégis az eutanázia útja felé terelődik a gyermek, halálos betegsége végstadiumának megoldásaként, úgy a fent említett lelkiismereti konfliktus árnyékot vehet a gyermeki lélek és Teremtője között létrejövő megbékélésre a vég elérkezésekor. Véleményem szerint a fentiek miatt semmi esetre sem lenne szabad kitenni a gyermeket az eutanázia procedúrájának. Magatartásunk, állásfoglalásunk erőt közvetítő minta a gyermek számára, ezért a keresztény megalapozottságú erkölcsi állásfoglalás és magatartás jelentősen erősítheti a gyermek hitét és reményét. A súlyos betegség az egész embert érinti, ami hatással van a biztonságérzetre, önértékelésre, önbecsülésre, korlátozhatja a gyermek megszokott tevékenységét, személyes boldogságát. Éppen ezért segítség nélkül a haldokló gyermek magányossá válhat, a megértő támogató magatartás, a nem hamis remény ébren tartása segítséget adhat a nehéz időszak átvészelésében (SZABÓNÉ KÁRMÁN 2004, 269–270. o.).

Az aktív eutanáziára való alkalmasság megítélésénél a belátó képesség határa nem mindig állapítható meg helyesen (JOBÁGYI 2004a, 5. o.). Sok esetben a gyermek a korosztályának, életkori sajátosságának, értelmi, szellemi fejlettségi színvonalának megfelelően elmondott tájékoztatás ellenére nem fogja fel az eutanáziára vonatkozó kérése súlyát, lényegét és sok esetben következményét, még kevésbé a spirituális következményeket. Láthattuk, hogy a különböző korosztályok másképpen vélekednek a halálról, másképp képzelik el, másképp értékelik, így ítélőképességük sem lehet azonos. A belgiumi szabályozás ezért ezen a ponton mutatja a leggyengébb oldalát, nemhiába érték

a legnagyobb és legkiterjedtebb támadások e kérdéskört (SCHILTZ–KAMANN 2014). A gyermekek belátó képessége és ítélőképessége abban is eltér a kiforrott személyiségekkel rendelkező felnőttektől, hogy döntéseiket gyakran másoktól befolyásolva, aktuális panaszaitól, fájdalmaiktól, szenvedéseiktől vezérelve, rövid idejű átgondolás alapján elhamarkodva hozzák meg, a megoldást tekintve pedig a könnyebb utat választják. Koruknál fogva lelkükben, szellemükben nem alakultak ki és nem stabilizálódtak azok az erkölcsi értékek, amelyek a mindenkori emberi magatartást befolyásolják és irányítják, értékrend hiányában igazodni sem tudnak hozzájuk.

Az eutanázia cselekménye – különösen az aktív módszeré – nemcsak a beteg, de a cselekményt végző orvos számára is lelki terhet és konfliktust jelent. A siralomházi kivégzéshez hasonló altató és izombénító injekciókombináció beadása az élő ember számára ellentmond mindazoknak a normáknak, amelyek szeretete miatt az orvos e nemes hivatást választja. A „hóhérszerep” nagyon sok orvos számára felvállalhatatlan, ezért láthattuk a belgiumi orvos szakmai testületek protestálását az új szabályozással szemben. E lelkiismereti teher miatt az aktív eutanáziára nem lehet az orvosokat kényszeríteni, és nem lehet számukra e cselekedetek végrehajtását előírni.

A terminális állapotban lévő gyermek szüleinek is élet-hosszig tartó lelkiismereti problémát okozhat a gyermekük aktív eutanáziájába történő beleegyezés annak ellenére, hogy a helyi kultúra és szokások ezt természetessé kívánják tenni a társadalom egésze számára. Bármennyire kívánják a szenvedés miatt a kegyes halált, életük hátralévő idejében azzal a tudattal kell élniük, hogy gyermekük elköltözéséhez aktív döntésükkel hozzájárultak. A szülőpár nem mindegyik tagja ítéli meg később lelkiismereti szempontból egyformán helyesnek cselekedetét, amikor döntésével hozzájárult gyermeke halálához. A döntést kevésbé akaró szülő helyzete a gyermek elköltözése után igen nehéz lehet, és ha világnézeti aspektusok is hozzáadódnak, e hatások együttesen számos pszichés zavarnak lehetnek okozói a kérdés feldolgozhatatlanságának eredménye következtében. Ha a szülők egyet is értenek a végzetes döntésben, a nagyobb családban vagy közösségben mindenképp adódhatnak olyan személyek, akiknek nyugalma a döntés megzavarhatja, és lelkükben botránkozást okoz.

A gyermekek eutanáziájának bevezetésével a társadalom olyan tévútra kerül (SPIELBERG 2014), ahol az élet alapvető értéke kikerül az abszolút védett körből, mivel a gyermek nemcsak egyszerűen az emberi egyéni fejlődés egy alacsonyabb állomásán létező személy, hanem az emberiség jövőjének kulcsa, túlélésének záloga, biztosítéka, de misztériuma is egyben. Az egész társadalom értékrendjének devalválódását okozza az ilyen irányú elmozdulás, amely méltatlan az emberi nemhez (FUHR 2014). Világunkban az élet minden területén válságot láthatunk kibonta-

kozni. A természeti, spirituális, szociális válságok alapvetően mind erkölcsi természetűek, és az erkölcsi szabályok figyelmen kívül hagyására vezethetők vissza.

Ahol az eutanázia aktív formája törvényileg megkapta legitimitását, ott nem jelent gondot a passzív formájának az alkalmazása sem, mivel azt sokkal szabadabb módon, különböző ideológiákkal megtámogatva lehet végezni. A passzív eutanázia Magyarországon gyermekek esetében sem megengedett, de terminális esetben a kezelés visszautasítására bírósági közreműködéssel (nyilatkozatpótlással) sor kerülhet.

A szenvedő, fájdalomtól gyöttrődő beteg embertől hogyan tilthatnánk el a szabadulás radikális útjait, ha nem tudnánk helyette megfelelő és hatékony alternatívát nyújtani problémáinak enyhítésére, illetve eliminációjára? Ilyen – a keresztény morállal összeegyeztethető – megoldási forma lehet a palliatív ellátásban való részesítés az életvégi szituációban.

A palliatív ápolás, kezelés gyermekkorban

A palliatív ellátás keretében a gyógyíthatatlan betegek testi, lelki és szociális problémáinak rendezését, kezelését végzik, megfelelően képzett és összeszokott szakértői csapattal (HENNEZEL 2007, 38. o.). Ezen ellátási formának nem a halálba segítés, hanem a halálba kísérés a lényege (GAIZER–NYÉKI 2003, 137. o.). A palliatív ellátás életigenlő, a halált normális folyamatnak tekinti, amelyet nem siettet és nem késleltet. Célja a lehető legmagasabb életminőség megőrzése a halál pillanatáig.² Nem csupán kezelést, hanem életvezetést, támogatást, az egész ember végzetes terhét hordani segítő filozófiát jelent. A palliatív ellátás nem csupán egy fekvőbeteg-intézményhez kötött ellátás, hanem azt is magában foglaló szélesebb kategória, amely szolgáltatási forma megjelenhet nem kifejezetten palliatív intézmények munkájában is, mint a háziorvosi szolgálat, otthonápolás, gyermekek esetében védőnői ellátás, de az erre specializálódott ambuláns, járóbeteg-, nappali ellátást nyújtó és fekvőbetegeket ápoló intézményekben egyaránt.

A gyermekgyógyászati palliatív ellátás célja a gyermekek és hozzátartozóik életminőségének javítása, amelynek során lehetővé teszik a családok számára a folyamatos elérhetőséget. A palliatív ellátás részét képező szolgáltatásokat már a diagnózis megszületésétől kezdve rendelkezésre bocsátják és végig fenntartják. Minden gyermek számára folyamatosan biztosított a fájdalom és egyéb kínzó tünetek szakszerű gyógyszeres, pszichológiai és fizikai kezelésének lehetősége. A fizikai tünetek mellett a pszichés,

² A Palliatív Ellátás Európai Szövetségének (European Association for Palliative Care, EAPC) definíciója, lásd <http://www.eapcnet.eu/Corporate/AbouttheEAPC/Definitionandaims/tabid/151/Default.aspx>.

szociális és spirituális tünetekre is nagy figyelmet fordítanak. A tartósan fennálló tüneteket rendszeresen adagolt gyógyszerrel, illetve egyéb módon kiegészítve kezelik. A gyógyszerek mellékhatásaira felkészülnek, és ezeket aktívan kezelik. A fájdalom csillapítására a megfelelő dózisu fájdalomcsillapítót óra szerint rendszeres időközönként adagolják (MÁRKUS 2011, 306–320. o.). Fontos kihangsúlyozni, hogy az itt tárgyalt terminális palliatív medicina fogalma nem azonos a passzív eutanáziával (GAIZER–NYÉKI 2003, 140. o.). Minden gyermeket fizikai és intellektuális képességeitől függetlenül méltósággal és tisztelettel kezelnek, az emberséges kommunikációra nagy hangsúlyt fektetnek. A palliatív ellátást ott kell biztosítani, ahol a gyermek és hozzátartozói azt kívánják, pl. otthon, kórházban, hospice-ban. Lehetővé kell tenni, hogy a családok szabadon válthassanak a helyszínek között anélkül, hogy a gyermek ellátása azt megsínylené. Ameddig csak lehetséges, a gondozás központjának a család otthonát választják, kényelemben (REOCH 2000, 58. o.), és ha lehet, minden gyermeknek lehetővé teszik, hogy a megszokott iskolájába bejárhasson, valamint hogy játszhasson, gyermektevékenységekben részt vegyen.

A palliatív ellátás szinte minden európai országban fejlesztésre szorul valamilyen mértékben. A Magyar Hospice-Palliatív Egyesület adatai szerint Magyarországon mind a mai napig jelentős egyenetlenség van ezeknek az ellátásoknak az elérhetőségét tekintve, a működő kapacitások is alatta maradnak az Egészségügyi Világszervezet (WHO) ajánlásainak. Ez utóbbi ajánlás egymillió lakosra 50 palliatív ágyat irányoz elő, Magyarországon ezzel szemben a közel 500 ágyból 295 ágy hiányzik. A gyermek és felnőtt ellátórendszert együtt vizsgálva elmondható, hogy 2014-ben a 95 ellátást végző szervezet közül 15 fekvőbeteg intézményi részleg működik 205 ágyon, 72 hospice otthoni ellátást végző csoport teljesít szolgálatot, valamint 3 hospice mobil team (kórházi támogató csoport) segíti a munkát, 5 palliatív járóbeteg szakrendelés mellett.

A 2014-es magyarországi összesített halálozási adatokat elemezve azt láthatjuk, hogy a nagy fájdalommal járó gyógyíthatatlan betegségben szenvedőket tekintve a halálozás közel 32 460 fő (ebből 357 gyermek) volt. A hospice ellátóhelyein arányaiban csak nagyon kevés, mintegy 8800 beteg került ellátásra, akik közül 96,7% daganatos betegségben szenvedett. A hospice ellátószemélyzet 2014-ben a fenti kapacitásokra összesen 1536 fő volt, ami 24 fővel kevesebb az előző évi létszámnál. Összességében 141 orvos, 725 ápoló, 141 gyógytornász, 80 pszichológus és mentálhigiénés szakember, 30 lelkész, 54 szociális munkás, 59 dietetikus, 72 koordinátor és adminisztrátor, illetve 234 önkéntes és egyéb dolgozó végzett munkát ebben az ellátási formában.

Az áttekintett adatok közül szeretném kiemelni a szolgálatnál munkát végző lelkészek viszonylag alacsony számát. Az ellátási adatokból adódóan látható, hogy 293 beteg

jutott egy lelkészre. Bár pszichológiai segítséget a pszichológusok és mentálhigiénés szakemberek tudtak nyújtani, azonban a lelkigondozás szolgálatát, a transzcendenssel való megbékülést, a vallásos megnyugvást, a bűnbocsánat érzését, az egyes szentségek közvetítését aligha tudták biztosítani. A több mint 32 ezer többnyire fájdalomokat hordozó, szenvedő ember bizonyára megtalálta igénye szerint saját papját, lelkészét az utolsó órákban, azonban a halálíg kíséres folyamatában aligha tudtak az egyházi emberek mindenkinél jelen lenni. A palliatív szemlélet egy teamben való munkát is feltételez, ami azt jelenti, hogy a halálíg kíséres folyamatában ezen ellátásban gyakorlott, tapasztalatot szerzett, a többi teamtaggal (orvossal, ápolóval, pszichológussal) együttműködni tudó állandó lelkészek munkájára van szükség az adott szolgálatonál. Az útra való felkészítés, a múlt feldolgozása, a békétlen kapcsolatok helyrehozása, az emberi lélek még nyitott és elrendezetlen dolgainak megnyugtató lezárása, a megváltásban gyökerező üdvösség reménységének közvetítése nem elégséges egy alkalommal, különösen nem az utolsó percekben. A palliatív ellátás folyamatában, a szükségletekhez és a beteg mindenkor egyéni igényeihez igazodóan szükséges az egyházi személy rendelkezésre állása a lelkigondozás teljes eszköztárával, annak szabályaival, tapasztalataival. Ez csak akkor valósulhat meg, ha a palliatív szolgálat aktív tagjaként, az összeszokott betegellátó team tevételes résztvevőjeként végzi munkáját a lelkigondozásért felelős egyházi személy.

A palliatív ellátás filozófiáját mind szélesebb körben el kellene terjeszteni annak érdekében, hogy a terminális állapotú betegek – a gyermekeket is beleértve – minél szakszerűbb, a kor igényeinek és követelményeinek megfelelő ellátást kapjanak,³ és ne merüljön fel igény a radikális megoldásokra. Megfelelő kiépítettség, elterjedtség és működési hatékonyság esetén ez az ellátási forma véleményem szerint segít kiszorítani azokat az agresszív életvégi megoldásokat, amelyek komoly etikai konfliktusokat okozhatnak mind a beteg, mind az ellátó orvosi személyzet körében. A palliatív ellátás fejlesztését szükségesnek látom szorgalmazni, mind az egészségpolitika oldaláról, mind a betegellátást végző intézményrendszer, az egyházak, valamint a támogató civil szervezetek részéről.

Összefoglalás

Az európai protestáns egyházak kifejezték, hogy az élet és a halál kérdését érintő témák erkölcsi megközelítésének és értékelésének számos dimenzióját áttekintették, és annak során arra a meggyőződésre jutottak, hogy a Teremtőtől kapott élet ajándékát dicsérni és védeni kell. Ez

³ Nemzeti Rákellenes Program. www.oncology.hu/hirek.aspx?nid=3539&archiv=1.

a megbízatás magával vonja a méltóságteljes és kiteljesedett létért való küzdelmet minden ember számára. Továbbá arra is felhívja a figyelmet, hogy azok mellé kell állni, akik a szenvedést mélységeiben tapasztalják meg. Azok a radikális életvégi erkölcsi döntések, amelyek az élet tiszteletét aláássák, hamis autonómiaértelmezésen alapulnak, nem egyeztethetők össze a keresztény hittel, és éles ellentétben állnak a keresztény hit gyökereivel, így el kell utasítanunk azokat. A keresztény ember szabadsága abban is áll, hogy az általánosan lefektetett irányelvek mellett az egyént mint egzisztenciájában érintett embert egészében, kontextuálisan szemlélje, és ne zárja ki ítéletével abból a kapcsolatrendszerből, amelybe Teremtője helyezte. A vertikális kapcsolatrendszer minőségét az adott szituációban nem ismerhetjük, ezért nincs jogunk értékelni, még inkább elítélni. Az Isten szeretetére adott válasz vagy annak visszautasítása nem függ egy életszituációtól, hanem az egy élettartam eredménye összességében, így egy egyszeri külső cselekedet alapján nem megítélhető. Még inkább nem megítélhető az élete végén szenvedések és fájdalmak között sínylő embernél.

A keresztény szemléletű szervezetek arra hívtak el, hogy nyilvánosan közbenjárjanak azért, hogy a kórházak és az ápolóotthonok megfelelő gazdasági és spirituális tőkével rendelkezzenek ahhoz, hogy a lehető legjobb gondozást adják a halállal küzdők számára. Az a feladatuk, hogy kiálljanak azért, hogy olyan környezet megteremtését segítsék elő a társadalomban, amely megadja a teljes élet lehetőségét minden ember számára, beleértve azokat is, akik közel állnak a halálhoz (FAZEKAS–FERENCZ 2014, 199. o.). Az egyházak és a társadalmak különös felelősséggel tartoznak az elesettek, a kiszolgáltatottak, így az élet két határhelyzetén élők iránt (uo.). Az idősek és a gyermekek érdekeinek képviselésében és emberi méltóságuk védelmében határozottabban ki kell állni. A gyermekek életkoruknál, alacsonyabb fejlettségükönél és gyámoltalanságuknál fogva még kiszolgáltatottabbak, gondozójukra ráutaltabbak, amit Isten rendelt így a világ rendjében. Szükséges, hogy különös érzékenységet és tapintatot tanúsítsunk, amikor a gyermekek életvégi kérdéseiben döntünk. Mindig szükséges annak a figyelembevétele – Jézus példáját látva –, hogy az Isten kitüntetett atyai gondoskodása és szeretete övezi e kicsinyeket, és a mennyei támogatottságuk is kiemelt (Mt 18,10).

Felhasznált irodalom

- ANDORKA Rudolf 2006. *Bevezetés a szociológiába*. Osiris, Budapest.
- BLASSZAUER Béla 1997. *Eutanázia*. Medicina, Budapest.
- FAZEKAS Sándor – FERENCZ Árpád (szerk.) 2014. *Ideje van az életnek, és ideje van a meghalásnak. Életvégi döntések keresztény etikai megközelítése*. Debreceni Református Hittudományi Egyetem Szociáletikai Intézete, Debrecen.
- FILÓ Mihály (szerk.) 2011. *Párbeszéd a halálról. Eutanázia a jogrend peremén*. Literatura Medica, Budapest.
- FUHR, Eckhard 2014. Sterbehilfe für Kinder ist eine monströse Idee. *Die Welt*, febr. 14. <http://www.welt.de/124842767>. (Megtekintés: 2014. 11. 30.)
- GAIZER Gyula – NYÉKI Kálmán (szerk.) 2003. *Bioetika*. Gondolat, Budapest.
- HÁMORI Antal 2009. *A haldokló, beteg ember életének és méltóságának tisztelete az Egyház tanításában*. Jel, Budapest.
- HEGEDŰS Katalin 2005. Életvégi dilemmák. Az eutanázia és a palliatív terápia néhány etikai és jogi kérdése. *Lege Artis Medicinae*, 15. évf. 10. sz. 784–787. o.
- HELEMBAI Kornélia 2007. *Ápoláslélektan*. Medicina, Budapest.
- HENNEZEL, Marie de 2007. *Mindhalálíg méltósággal*. Európa, Budapest.
- IMPACT: Standards for Paediatric Palliative Care in Europe. *European Journal of Palliative Care*, 2007, 14. évf. 3. sz. 109–114. o.
- JOBBÁGYI Gábor 2004a. Eutanázia. 1. rész. *Magyar Szemle*, új folyam XIII. évf. 5–6. sz. 6–32. o. Web: http://www.magyar-szemle.hu/cikk/20060815_eutanazia_1_resz.
- JOBBÁGYI Gábor 2004b. Eutanázia. 2. rész. *Magyar Szemle*, új folyam XIII. évf. 7–8. sz. 82–108. o. Web: http://www.magyar-szemle.hu/cikk/20060815_eutanazia_2_resz.
- KOVÁCS József 2006. *A modern orvosi etika alapjai. Bevezetés a bioetikába*. 2., átdolg. kiad. Medicina, Budapest.
- KOVÁCS József 2007. *Bioetikai kérdések a pszichiátriában és a pszichoterápiában*. Medicina, Budapest.
- MÁRKUS Attila 2011. Szándékos morfin-túladagolás Magyarországon. *Lege Artis Medicinae*, 21. évf. 4. sz. 306–308. o.
- METZ, Johann Baptist 1994. *Diagnosen zur Zeit*. Düsseldorf.
- NÉMETH Dávid 2012. *Pásztorálatropológia*. L'Harmattan, Budapest.
- OROSZ Gábor Viktor 2013. Megörzendő ajándék és odaszánt áldozat. In: Filó Mihály (szerk.): *Halálos bűn és szabad akarát. Öngyilkosság a jogtudomány tükrében*. Medicina, Budapest. 54–62. o.
- REOCH, Richard 2000. *A jó halálról*. Medicina, Budapest.
- SCHILTZ, Christoph B. – KAMANN, Mathias 2014. Belgien hat Sterbehilfe für Kinder beschlossen. *Die Welt*, febr. 13. Web: <http://www.welt.de/124829523>.
- SPIELBERG, Petra 2014. Ausweitung auf Minderjährige beschlossen. *Deutsches Ärzteblatt*, február 21. <http://www.aerzteblatt.de/archiv/155355>.
- SZABÓNÉ KÁRMÁN Judit 2004. *Családgondozás – krízisprevenció*. Medicina, Budapest.
- ZUBEK László – SZABÓ Léna – GÁL János – ÖLLÖS Ádám – ÉLŐ Gábor 2010. A kezelés korlátozásának gyakorlata a hazai intenzív osztályokon. *Orvosi Hetilap*, 151. évf. 38. sz. 1530–1536. o.
- ZUBEK László 2011. *Életvégi döntések az intenzív terápiában – az önrendelkezés és a kezeléskorlátozás etikai és jogi vonatkozásai*. Doktori értekezés (Semmelweis Egyetem). Budapest.

Menekülés és szabadulás mint kollektív cselekvés

*Jogon innen, jogon túl**

■ KÖBEL SZILVIA

A konferencia vezérgondolata a szabadság fogalma egyéni és közösségi szempontjainak a meghatározása. Előadásom a menekülés és szabadulás mint látszólagosan ellentétes előjelű, mégis koherens gondolati egységet alkotó fogalmak köré épül, mégpedig a kollektív cselekvés aspektusának a figyelembevételével. A témáról hosszan lehetne értekezni jogbölcseleti és jogfilozófiai alapról is, de konkrét közjogtörténeti (régmúlt- és közelmúltbeli) asszociációk is azonnal társulnak a fogalmakhoz, sőt napjaink migrációs problémájából adódóan a téma aktualitását sem lehet elvitatni. Az előadásban ötvözni szeretném a különböző megközelítési módszereket, mert rendkívül komplexnek érzem a témamegjelölést. Szűkebb kutatási területem, a politikai szabadságjogoknak a második világháborút követően kialakuló új korszaka, nevezetesen a hidegháború évtizedei és a rendszerváltás utáni időszak – merész, de nem alaptalan leegyszerűsítéssel – lényegében a menekülésről és a szabadulásról szól mint hatás és ellenhatás váltakozása a történelemben.

A *menekülés* primer jogi értelmezése szerint az menekül, akit üldöznek – ez a menekültegyezménynek (1951-es genfi egyezmény)¹ és a menedékjogi törvénynek² is a központi eleme. A menedékjogi törvény preambuluma azzal vezeti fel a törvényt, hogy „a hazájukat elhagyni kényszerülők emberi jogainak és alapvető szabadságainak védelmére” alkot törvényt az Országgyűlés. Ahhoz, hogy valaki menekültnek minősüljön, a jog feltételként állítja fel bizonyos üldözési okoknak a meglétét (akiket hazájukban vagy a szokásos tartózkodási helyük szerinti országban faji, nemzeti hovatartozásuk, meghatározott társadalmi csoporthoz tartozásuk, vallási, illetve politikai meggyőződésük miatt *üldöznek*) vagy pedig az *üldöztetéstől való megalapozott félelmet*.³

A mi szemszögünkéből nézve ez a hozzánk menekültekre vonatkozik. De mi van velünk, ha minket üldöznek, vagy Magyarországról kellene menekülni, vagy amikor volt is ok a menekülésre akár a zsidóüldözés, akár a pártállam idején? Az üldözést értelmezhetjük-e kiterjesztően úgy is, hogy valakit közvetett, nehezen kimutatható mó-

don hátrányos megkülönböztetés ér (közvetett diszkrimináció)? Mi a helyzet a látens üldözöttséggel, ahova sem a nyilvánosság, sem a jog nem ér el? Hogyan tekintünk az üldözésre, az üldözöttségre a különböző történelmi korszakokban, politikai rendszerekben, jogállamban és diktatúrában, makro-, illetve mikro környezetben, közéletben (munkahelyi zaklatás) vagy privát szférában (családon belüli erőszak)? Milyen élethelyzeteket, megoldandó problémákat, feloldandó konfliktusokat eredményez az üldözés, az üldözöttség?

A *szabadulás* kifejezés a jog területén elsősorban a büntetőjoghoz kapcsolódik, ám megtalálható némely oktatási tárgyú jogszabályban is, például az előítéletektől való szabadulás kontextusában, vagy a polgári jogban szabadulás valamilyen kötelemből (például ha egy szerződés teljesítése lehetetlenné vált). A *szabadság* fogalma azonban áthatja az egész jogrendszert, kezdve azzal, hogy az Alaptörvény külön fejezetet szentel a szabadságjogoknak *Szabadság és felelősség* címmel (ami egyúttal megszorító értelmezést sugall, mert behatárolja a szabadság fogalmát). A büntetőjog egyfelől oltalmazza az ember szabadságát, másfelől megtorló intézkedésként elveszi a szabadságot (szabadságvesztés büntetés). A munkavégzésből szabadságra megyünk, a polgári jog pedig védi a személyes szabadságot (például magántitok, levéltitok), valamint a jogügyletek (szerződés, végintézkedés, cégalapítás) szabadságát.

Ha menekülésről és szabadulásról beszélünk, akkor a jogász önkéntelenül gondol a jogvédelemre is. Mit lehet jogi eszközökkel tenni? Ha menekülni kell valahonnan, az rendszerint olyan krízishelyzetet jelent, amelynek megoldásához a jogban rejlő lehetőségeket ki kellene/lehetne használni – generálisan, speciálisan, hic et nunc, valamint pro futuro hatállyal.

A *kollektív cselekvés* kitétel – továbbra is a fenti két fogalom jogi értelmezésének az útján haladva – az absztrakció területéről a konkrétumok felé terel bennünket. Mit értsünk kollektív cselekvésen a menekülés és szabadulás egymással társított fogalmainak a viszonyrendszerében? A kollektív cselekvés eszköz lehet a szabadulásra? Milyen eszköztára és megjelenési formája lehet a közösségi cselekvésnek? Jogi szerveződésekről, spontán csoportokról, esetleg családi közösségekről van szó? Milyen területeken nyilvánulhat meg a közösségi cselekvés? Léteznek-e hatékony szervezetek, közös érdekképviseletek, amelyeknek minden egyes tagja azonosul egy eszmével, célkitűzéssel,

* A Balatonszárszón 2016. május 9–11. között rendezett lelkészkonferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

¹ 1989. évi 15. törvényerejű rendelet a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény, valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről.

² 2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról.

³ Alaptörvény XIV. cikk (3) bekezdés.

és áldozni is képes a közös cél érdekében, vagy – OLSON megfogalmazásában (1997) – csak „magánérdekeket szolgáló társulások” vannak?

Felvetődhet az is, hogy ebben a kontextusban van-e szerepe például a kollektív üldözöttségnek, kollektív bűnösségnek, kollektív (egyetemleges) felelősségnek. Deportálások, kitelepítések, bűnbakkeresés, ellenségképgyártás – mind elhelyezhetők ebben a fogalomkörben. De továbbfűzve: van-e kollektív megoldás, kollektív szabadulás, kollektív kárpótlás?

Az alábbiakban tegyünk kísérletet arra, hogy szűkítsük, illetve a konkrétumok nyelvére lefordítsuk azt, amiről eddig elméltünk.

1. Az emberi jogok kodifikációjában – különösen a második világháborút követően – lényeges törekvés az egyes alapjogok komplex definiálása (az egyéni és kollektív oldalra tekintettel) és érvényesülésének jogi garanciákkal történő biztosítása is. Ennek legszemléletesebb példája a lelkiismereti és vallásszabadság alapjoga, amelynek mind az egyéni, mind pedig a közösségi formáját egyenértékűen deklarálják a második világháború utáni nemzetközi emberi jogi egyezmények. Gondoljunk csak az „akár egyéni, akár másokkal együttesen” fordulatra, amit aztán az egyes államok alkotmányos rendje ültet át a konkrét garanciák nyelvére.⁴ Magyarország Alaptörvénye biztosítja (a rendszerváltás Alkotmánya is biztosította), hogy az „azonos hitelveket követők vallásuk gyakorlása céljából sarkalatos törvényben meghatározott szervezeti formában működő *vallási közösséget* hozhatnak létre”. Vannak azonban olyan alapjogok, amelyek kifejezetten a kollektív cselekvésről szólnak: gyülekezési jog és egyesülési jog (civil szervezetek, pártok, szakszervezetek) mint a véleménynyilvánítás szabadságának (szólásszabadságnak) a kollektív formája; a sztrájkhoz való jog, amely a munkavállalók eszköze a munkafeltételek javításának követelésére. Ezek a jogok oly módon védik az egyéneket és közösségeket, hogy korlátozzák az államhatalmat.

Az emberi jogok kodifikációjának második világháború utáni új korszaka alapjának Franklin D. Rooseveltnek az 1941-ben elhangzott híres „négy szabadság” beszédét tartják, amelyben a „négy alapvető emberi szabadságon alapuló világ” kívánalmait így összegezte: a „szólás- és véleménynyilvánítás szabadsága”, „minden személy szabadsága, hogy Istent a saját módján tisztelje”, „mentesség

a nélkülözéstől” és „mentesség a félelemtől”. Roosevelt víziója egy ilyen erkölcsi rendről vált a jelszavává azoknak az országoknak, amelyek a második világháborúban a tengelyhatalmak ellen harcoltak.⁵ Nem kérhetjük ugyan számon az ötvenes évek államszocialista diktatúráján az emberi jogok mai értelmű jogállami garanciáit, mégis megdöbbenő, hogy nem sokkal a második világháború borzalmai után a szocialista rendszerekben a kitelepítések (beleértve a lakosságcsereket is), internálások, egyházüldözések mekkora méreteket öltöttek. A roosevelti félelemtől és nélkülözéstől mentes élet víziója ezekben az országokban nem valósult meg, sőt a félelem („csengőfrász”) és a létbizonytalanság (beszolgáltatási rendszer) az ötvenes években köztudottan átszötte a mindennapokat. Az önkényes jogfosztások mindennél jobban árulkodtak a rendszer valódi természetéről.

Magyarország 1955 decemberében lett tagja az Egyesült Nemzetek Szervezetének, majd az 1956. évi I. törvényvel beiktatták az ENSZ 1945-ben San Franciscóban megszövegezett Alapokmányát. Az Alapokmány lefektette az emberi jogoknak és az alapvető szabadságoknak a mindenki részére, megkülönböztetés nélkül történő általános tiszteletben tartását, ám nem határozta meg, hogy mit jelentenek az „emberi jogok és alapvető szabadságok”. A katalógusra 1948-ig várni kellett, amikor az ENSZ Közgyűlése elfogadta az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát. Ez a dokumentum nem bírt még kötelező jogi erővel, hanem azt a „közös eszményt” testesítette meg, amelyre minden nemzetnek törekednie kellene. Tizennyolc év elteltével, 1966-ban fogadta el a közgyűlés a jogi erővel bíró két egyezségokmányt (Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya – PPJNE, valamint a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya) és az első fakultatív jegyzőkönyvet, amely dokumentumok 1976-ban léptek hatályba. A PPJNE preambuluma szerint – összhangban Roosevelt 1941-ben megálmodott „erkölcsi rendjével” – a részes államok felismerték, hogy „a félelemtől és a nélkülözéstől mentes szabad emberi lények eszménye csak úgy valósítható meg, ha olyan feltételeket hoznak létre, amelyek révén mindenki élvezheti a polgári és politikai, valamint gazdasági, szociális és kulturális jogait”.⁶ A fakultatív jegyzőkönyv jelentősége pedig abban állt, hogy lehetővé tette az egyezségokmányban biztosított jogaik megsértését kifogásoló magánszemélyeknek, hogy ún. egyéni bejelentéseket vagy panaszokat terjesszenek az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága elé.⁷

A San Franciscó-i konferencián tehát nem fogalmazták meg az emberi jogok katalógusát, és nem hoztak létre a jogoknak önálló védelmi rendszert sem. Ennek okát

⁴ Emlékezzünk a történelmi tapasztalatokra! Az 1568-as tordai országgyűlés mind a kollektív, mind az egyéni, jobbágyokra is kiterjedő szabad vallásgyakorlást biztosította, míg az augsburgi vallásbéke (1555) értelmében a német választófejedelemségek területén a *cuius regio eius religio* elv érvényesült. I. Lipót megkülönböztette a magán- és nyilvános vallásgyakorlást (artikuláris helyek), a pártállam különösen a „kollektív oldal” ellen indított támadást. Ám mai példát is lehetne említeni, mert a jelenleg hatályos egyházügyi törvény (2011. évi CCVI. törvény) következtében több közösség elveszítette egyházi státusát.

⁵ Lásd BUERGENTHAL 2001, 30. o.; KÖBEL 2015, 8. o.

⁶ 1976. évi 8. számú törvényerejű rendelet.

⁷ Lásd BUERGENTHAL 2001, 31–50. o.; KÖBEL 2015, 11–12. o.

Thomas Buergethal abban látja, hogy a második világháború utáni vezető győztes hatalmak mindegyike maga is „kellemetlen emberi jogi problémákkal küzdött”. Konkrétan: a Szovjetunióban az internálótáborok (gulágok), az Egyesült Államokban a „de jure faji megkülönböztetés” (Rosa Parks mozgalma 1955-ben indul),⁸ Fran-

⁸ Lásd HANSON, Joyce A. 2011. *Rosa Parks. A Biography*. Greenwood. Buszbojcott Montgomeryben: 1955 decemberében Rosa Parks – aki munkából hazafelé tartott egy túlszűfolt buszon – nem adta át ülőhelyét a fehér utasoknak, annak ellenére, hogy a buszsofőr erre felszólította. Rosa Parksot emiatt letartóztatták, ami nagy felháborodást váltott ki a városban. Az NAACP civil jogi társaság – amelynek Miss Parks is tagja volt – ennek hatására cselekvésre szánta el magát. Vezetőjüknek Martin Luther Kinget kérték fel. Ő azzal az ötlettel állt elő, hogy a feketéknek bojkottálni kellene a buszokat. Ezzel a busztársaság sok pénzt veszítene, így végső soron véget kell vetnie a buszokon való megkülönböztetésnek. Sok volt azonban a kétség, hiszen a legtöbb fekete bőrű embernek nem volt saját autója, amivel munkába menjen. Kérdéses volt tehát, hogy működhessen-e a bojkott. Működött. Az emberek inkább gyalogoltak vagy taxival mentek. A fekete taxisofőrök annyira vitték őket, amennyire a busz került volna. A bojkott – súlyos anyagi csapást mérve a közlekedési társaságra – több mint egy évig tartott, és sokakat le is tartóztattak a résztvevők közül, köztük Kinget is. A bojkott vezetői bírósághoz fordultak, ám az alabamai bíróság elutasította kérelmüket. Emiatt a Legfelső Bírósághoz fordultak, amely 1956-ban a szegregáció ellen küzdők javára döntött. Így a bojkott elérte a célját. Ezek után a feketék további lépésekre határozták el magukat. 1957-ben keresztény vezetők konferenciát (SCLC) tartottak arról, hogy mik lehetnének a következő lépések. Az SCLC elnöke Martin Luther King lett. Céljuk az volt, hogy a feketék jogaiért harcoljanak. Dr. King *Út a szabadság felé* címmel írt egy könyvet, amelyben kifejtette nézeteit. Visszaautalva Gandhirra, azt fejezte ki, hogy az erőszakmentes küzdelem lehet az egyetlen kulcsa a győzelemnek. Ezt a bojkott példájával támasztotta alá, hiszen ott a protestálók nem alkalmaztak erőszakot annak ellenére, hogy a velük szemben fellépő rendőrök olykor igen. <https://debrecenbar.com/2015/02/04/martin-luther-king-emberi-civil-jogok/>. (Letöltés: 2016. május 6.)

Évekkel később, visszaemlékezve erre a napra Parks azt mondta: „Mikor a fehér sofőr felém lépett, intett, és megparancsolta, hogy menjünk fel a helyünkről, éreztem, hogy úgy borít el az elszántság, mint a takaró egy téli éjszakán.”

Parks visszaemlékezése szerint James Blake, a buszsofőr azt mondta: „Jobb, ha nem akadékoskodnak, és átadják azokat a helyeket.” Hárman engedelmessé váltak. Parks így emlékszik: „A sofőr azt akarta, hogy álljunk fel mind a négyen. Először nem mozdultunk, de azt mondta: »Adják át azokat a helyeket.« A másik három ember felkelt, de én nem.”

A mellette ülő fekete férfi felállt. Parks beljebb ült, az ablak mellé; nem kelt fel, hogy az áthelyezett elváltató mögé üljön. Blake ekkor megszólította. „Miért nem kel fel?” „Azt mondtam, nem hiszem, hogy fel kellene kelnem” – felelte Parks. Blake ekkor hívta a rendőrséget. Parks így idézte fel a történeteket az *Eyes on the Prize* című, polgárjogi mozgalmat feldolgozó 1987-es tévésorozatban: „Mikor látta, hogy még mindig ülök, megkérdezte, felállok-e, én pedig nemmel feleltem. Ekkor azt mondta: »Ha nem áll fel, hívom a rendőrséget, és letartóztatatom.« Mire én: »Rendben, tegye.«”

1956-ban egy Sydney Rogers készítette rádióinterjúban, hónapokkal letartóztatása után Parks ezt mondta, amikor megkérdezték, miért döntött úgy, hogy nem adja át a helyét: „Egyszer s mindenkorra tudni akartam, mik a jogaim mint emberi lénynek és mint az Alabama állambeli Montgomery polgárának.”

ciaországnak és Nagy-Britanniának pedig a gyarmatbirodalmak okán volt megkérdőjelezhető az emberi jogokhoz való hozzáállása.

Magyarországon a két világháború között, majd a második világháború alatt az egész lakosságot érintette az emberi jogok semmibevétele. Bán Tamás szerint az emberellenes hatások kumulálódása „nyilvánvalóan a társadalom emberi jogok iránti érzékenységének nagyfokú eltompulásával” járt együtt. Majd a koalíciós évek átmeneti fellendülése után az „alapvető polgári és politikai jogok hanyatlásának újabb korszaka” következett.⁹

A hanyatlás nyilván már a koalíció éveitől elkezdődött, amit bizonyít többek között a politikai ellenfelekkel való leszámolás, az egyházak kényszerpályára állítása, az egyesületek felszámolása, az iskolák államosítása, a hatalmon levők belső ellenzékének számító személyekkel szembeni bírósági perek. (Ne feledjük, hogy a belügyi vonalat a kormányban kezdettől fogva a kommunista párt tartotta a kezében!) Alapjogi tekintetben az 1946. évi I. törvényhez képest, amely a magyar jogrendszerben először kodifikálta az ember természetes és elidegeníthetetlen jogainak katalógusát, az 1949-ben elfogadott sztálini Alkotmány jelentős visszalépés volt. Az emberi jogok „állampolgári jogok és kötelességek” lettek, hiányoztak olyan elsőrendű fontosságú jogok, mint például az élethez, kínzásától mentes bánásmóddhoz, tisztességes eljárásához való jog vagy az ártatlanság védelme. A politikai szabadságjogokat (szólásszabadság, gyülekezési szabadság, sajtószabadság) a „dolgozók érdekeinek” megfelelően lehetett gyakorolni. 1949-től kiépült az egypártrendszerű, sztálini mintájú állami és politikai berendezkedés, ami az emberi jogoknak immár a nyílt semmibevételt hozta magával. Alkalmazták a korábbi vagyoni és társadalmi helyzeten alapuló hátrányos megkülönböztetést a munkavállalás és a továbbtanulás során, kártalanítás nélküli államosítások történtek, internálások, kitelepítések során embereket és családokat fosztottak meg az emberi méltóságtól és a normális élettől. A jog a politika eszköze lett, és a legtöbb intézkedés jogon kívüli eszközökkel történt, a politikai rendőrség pedig teljhatalommal rendelkezett.

Ezen de jure az ENSZ-hez való csatlakozás, sőt a PPJ-NE 1976-os kihirdetése sem változtatott, mert az egyezség-alkotmány ratifikálása nem rendezte a nemzetközi jog és a

Önéletrajzában a *Történetemben* (My Story) szintén részletezte indíttatását: „Az emberek mindig azt mondják, azért nem adtam át a helyem, mert fáradt voltam, de ez nem igaz. Nem fizikailag voltam fáradt, nem voltam fáradtabb, mint bármelyik munkanap után. Nem voltam idős, bár sokan idős asszonynak képzelnek el. Negyvenkét éves voltam. Az egyetlen dolog, amibe belefáradtam, az az engedelmesség volt.” https://hu.wikipedia.org/wiki/Rosa_Parks; <http://www.biography.com/people/rosa-parks-9433715>. (Letöltés: 2016. május 6.)

⁹ BÁN 2001, 268. o. Idézi KÖBEL 2015, 12. o.

egész jogrendszer alkotmányosságát, szükség volt a „bárki” (populus) „éber figyelmére”, tehát „felelősen gondolkodó személyekre” volt bízva az alkotmányos hiátusok kiszűrése (lásd *uo.*). Így vált lehetővé például, hogy a nazarénusok az Alkotmánybírósághoz forduljanak a köztisztviselői eskü miatt, ugyanis az eskü letétele mindig is lelkiismereti konfliktust okozott a nazarénus felekezet tagjainak.¹⁴ Az egyház képviselője azért fordult az Alkotmánybírósághoz, mert hitelveik értelmében tilos bármiféle esküt tenni. Az AB az indítvány elbírálásánál abból indult ki, hogy „az »eskü«, »esküszöm« szavak a mai magyar nyelvben szekularizált kifejezéssé váltak”, „önmagukban véve nincs vallásos tartalmuk, hívők és nem hívők a legkülönbözőbb módokon használják”. Balogh Elemér alkotmánybíró azonban a különvéleményében megkérdőjelezte, hogy az Alkotmánybíróság az „egyén oldaláról is állást foglalhat az »eskütétel« aktusa szakrális jelentéstartalmának meghatározását illetően”, mint ahogyan a többségi véleményben az állam oldaláról vizsgálva tette ezt. Álláspontja szerint a törvényalkotó kötelessége, hogy a közhivatal viselése alkotmányos alapjogának gyakorlása egyes feltételeinek meghatározása során tekintettel legyen az állampolgárok egyes csoportjainak vallási, illetve lelkiismereti meggyőződéséből fakadó elveire.¹⁵ Ebben az esetben sajnos nem nyújtott jogvédelmet az AB a nazarénusoknak, láthatjuk, hogy van látens jogállami üldözöttség is. Ideális jogi környezet, és mégis előfordul.

2012 januárjától, az Alaptörvény hatálybalépésétől a bárki általi indítványozhatóság lehetősége megszűnt, helyette az ombudsmannak van ilyen jogosultsága, a polgárok számára pedig az alkotmányjogi panasz intézménye áll rendelkezésre, itt viszont személyes érintettséget követel meg az eljárás (lásd ehhez SOMODY 2012). A pártállam idején nem volt Alkotmánybíróság, a Közigazgatási Bíróságot 1949-ben megszüntették, így a végrehajtó hatalomnak nem volt bírósági kontrollja (lásd ehhez HÁID 2010). Így fordulhatott elő, hogy például a kitelepítések esetén nem volt bírói jogvédelem a közigazgatás önkényes aktaival szemben.

2. *Mi van a jogó(ko)n túl?* A fentiekből egyértelműen láthattuk, hogy nem abszolutizálhatjuk a jog szerepét, és ezt a jogászok tudják a legjobban. Diktatúrában eleve nem az számít, hogy mit mond a jog. A jog a politika eszközüvé válik, így a törvényesség, a jogszerűség formai betar-

¹⁴ Az eskü intézménye „a szolgálat erkölcsi szentesítését jelenti”, és – amint az Abh.-ban megfogalmazást nyer – a „közfeladat ellátására irányuló tisztségek betöltése előtti ünnepélyes nyilatkozatok az államhoz való hűség és az alkotmányos rend tiszteletben tartásának követelményét juttatják érvényre”. Az „erkölcsi szentesítés”, valamint az állam iránti lojalitást – és tegyük hozzá: általánosságban hűséget – kifejező aktus szorosan kötődik az ember személyiségéhez, világnézetéhez, valamint lelkiismereti és vallási meggyőződéséhez.

¹⁵ A hivatkozásokat lásd KÖBEL 2009.

tása még veszélyesebb is lesz a jog tagadásánál (fasizmus, kommunizmus). Így a szabadulásnak is elsősorban jogon kívüli vagy pedig az absztrakt jog perifériáján elhelyezkedő eszközei vannak.

Jogállamban is vannak azonban jogon kívüli helyzetek. Az élet produkál ilyeneket, például a *jogos védelem és a végszükség* büntetőjogi szabályozása erre irányul. Járhat halálokozással, ám a halálbüntetést eltörlő AB-határozat erre nem tért ki, viszont Sólyom László párhuzamos véleményében kifejtette, hogy ezekben az esetekben nem az élettől való megfosztás jogszerűségét ismerik el, hanem annak *a szituációnak a jogon kívüliségét*, amelyben a támadás és elhárítása lezajlott: nincs jog a támadó életének kioltására, de nincs kötelezettség a támadás eltűrésére („életek közötti választás” szituációja).

Ennek analógiájára (és most a *választáson* van a hangsúly) próbáljuk most megragadni azt a helyzetet, amikor a lelkiismeret parancsa és az állam törvényei ütköznek egymással – akár diktatúrában (parancsuralom), akár jogállamban (az AB szerint az állam nem kényszeríthet senkit olyan döntésre, hogy meghasonlásba kerüljön önmagával).¹⁶ Milyen szabadulások lehetnek? Egyik pillanatról a másikra megváltozhat az élet, minden talaj kicsúszhat az ember lába alól, menekülni kell, akár külső, akár belső okokból. Jogállamban bosszantó körülmények adódhatnak, amelyek lelkiismereti küzdelmet eredményeznek, és nincs látványos üldözés, de van hátrányos megkülönböztetés. Dobos Károly és Zsindelyné Tüdős Klára kitelepítési esetében láthatjuk, hogy nem várt módon jött a szabadulás, és a kollektív cselekvés sem maradt el. Dobos Károly 1957-ben Móricgáton templomot épített, gyülekezetet avatott,¹⁷ Tüdős Klára ugyan-

¹⁶ A 64/1991. (XII. 17.) AB-határozatban az Alkotmánybíróság – az úgynevezett első abortuszhatározatban – az orvosoknak és más egészségügyi dolgozóknak a terhesség megszakításában való közreműködés megtagadásával összefüggésben a következőket mondta ki: „... az állam senkit nem kényszeríthet olyan helyzetbe, amely meghasonlásba vinné önmagával, azaz amely összeegyeztethetetlen a személyiségét meghatározó valamely lényeges meggyőződésével. Az államnak nemcsak az a kötelessége, hogy ilyen kényszertől tartózkodjék, ha nem az is, hogy lehetővé tegye – ésszerű keretek között – az alternatív magatartást. Nem alkotmányellenes, ha ez utóbbi érdekében az, aki lelkiismerete szerint kíván cselekedni, olyan áldozatokra kényszerül, amelyek nem aránytalanok.” (Abh 1991, 313.)

¹⁷ „Közölték velem, hogy »mondjak le önként« fasori állásomról, és fogadjam el a szintén kisvasút mellett fekvő Szank községben a lelkesiséget. Szank Kecskemétről délre 40 km, a bugaci pusztá mellett van. Szank községben volt a száz éve ott lakó reformátusoknak egy kis egyháza. A templomuk is olyan volt ott a sívó homok világában, abban a nagy szegénységben, hogy csak a fundamentuma volt téglából, a többi vályogból.

Közölte velem Bereczky püspök úr, hogy ez van kijelölve számomra. Én azt sem tudtam, hogy hol is van ez a Szank meg Móricgát pusztai leányegyháza. De azt mondták, hogy ez Kecskeméttől délre fekszik.

ezt tette Balatonlellén, és amikor a nyugdíjukat is megvonták, érkeztek a rózsaszín utalványok azoktól, akiken korábban ők segítettek.¹⁸

Rosa Parks esete – demokratikus jogállamban – szintén a fenti sajátos dinamikát tükrözi. Az eredményes polgárjogi mozgalom sok-sok ember életét tette elvivelhetőbbé. Nincs azonban általános recept a szabadulásra. A jogi definíciók tágra fogalmazzák meg a menekülés, a szabadulás (szabadság), a kollektív cselekvés összetevőit. Az élet, a körülmények, a történelem (a politika) megtölti tartalommal, de a választás az egyéné és a közösségé.

Azt mondták, hogy tudnunk kell, milyen világban élünk, proletárdiktatúra van, és államvédelem van, bírói ítélet nélkül is ők rendelkeznek. Én meg örültem, hogy nem visznek az Andrássy út 60-ba, hanem ilyen sima úton elmehetek Budapestről. De hát azt a látszatot is meg kell tartani, hogy én »önként« megyek el innen. Elém tettek egy papírost, hogy mondják le önként a tízezer lelkes gyülekezetes állásomról, és menjek a hatszáz lelkes tanyai kis gyülekezetbe. És akkor az volt nagyon érdekes, ahogy így most visszagondolok, hogy Isten teljes békességet adott a szívembe, és a papírra azt írtam: »Ezennel engedelmességgel az egyház Urának, Jézus Krisztusnak, fasori lelkészi állásomról lemondok.« Szóval úgy éreztem, hogy e mögött az egész akció mögött ott van Istennek egy titkos akarata is. Hogy még mit fog Isten ebből kihozni, azt nem tudtam, de teljes békességem volt, és kíváncsian vártam, hogy Isten miért rendel engem oda.” (MIKLYA LUZSÁNYI 2007, 168. o.)

¹⁸ „– Klára, akarnak házmesternek menni Balatonlellére? Már hogyan akarnánk! – volt az ujjongó válaszom... Rozoga kerítés, csukott kapu mögött, gyomverte, bozotos, nagy gyümölcsös, lent a telek mélyén jókora emeletes ház. Te, Kati – mondom a sógorasszonyoknak –, ez valami tévedés, ez nem lehet a miénk. Csend volt, nem járt arra senki, bemásztunk a kerítésen, s megpróbáltuk a konyhabejáratot. A kulcs nyitotta, tehát a miénk. [...] Csak álltunk, bámultunk, ahogy egy fehér vitorlás elöttünk elsiklott. Sírva kiabáltunk egymásnak. [...] Az amor, a Balaton-partnak egy akácforma bokra sűrűn benőtte az egész gondozatlan telket, s nekünk ezen a bozótton kellett átbujkálni, amíg lejuthattunk a hullámtörő falig, s ott a szó szoros értelmében gyökeret vert a lábam. A júniusi nap ragyogásában rám nevetett a nagy kék tükör és szemben a Badacsony. Mi ketten akkor úgy estünk térdre a hullámtörő gát előtt, mintha oltár lett volna. Sírtunk, nevtünk, és én csak mondtam, mondtam: »Én Uram és én Istenem, hát te még azzal is törődsz, hogy én szépet szeretek látni. Nem tűzfal, nem disznóól, hanem a Badacsony.« [...] De ezzel a csodának még nincs vége. Amikor magunkhoz tértünk, s ismét talpra álltunk, megkerültük a házat, hogy lássuk minden oldalát. Kiderült, hogy a nagy szoba mellett nagy, félig üvegezett veranda van, amelyik négyes spalettával volt a szoba felől lezárva, s így mi fentről nem láttuk. Erre volt a főbejárat. A teraszra három lépcső vezetett. Ahogy rá akartam lépni a lépcsőkre, önkéntelenül felnéztem, s a szemöldökömre nagy betűkkel ez volt felírva: »Békesség nektek.« Olyan volt ez, mint az áramütés. Olyan volt, mintha maga Jézus mondta volna nekünk hangosan.” (ZSINDELYNÉ TÜDŐS 2013, 108–109. o.)

Hivatkozott művek

- BÁN Tamás 2001. Magyarország és a nemzetközi emberi jogok. In: Thomas Buergenthal: *Nemzetközi emberi jogok*. Helikon, Budapest. 265–290. o.
- BUERGENTHAL, Thomas 2001. *Nemzetközi emberi jogok*. Helikon, Budapest.
- GÁRDOS-OROSZ Fruzsina 2011. Az actio popularis jelene és jövője az Alkotmánybíróság gyakorlatában. *Jogi Iránytű*. Az MTA Jogtudományi Intézetének tájékoztató kiadványa. 2011/1. http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/Jogi_Iranytu/Jogi_Iranytu_2011_1_Gardos_Orosz_Fruzsina.pdf. (Letöltés: 2016. május 6.)
- HÁID Tibor 2010. A közigazgatási bíráskodás főbb modelljei. *Bolyai Szemle*, XIX. évf. 1. sz. 147–165. o. Web: http://uni-nke.hu/downloads/bsz/bszemle2010/1/10_haidltibor.pdf. (Letöltés: 2016. május 5.)
- HANSON, Joyce A. 2011. *Rosa Parks. A Biography*. Greenwood.
- KÖBEL Szilvia 2005. *Oszd meg és uralkodj! A pártállam és az egyházak*. Rejtjel, Budapest.
- KÖBEL Szilvia 2009. A köztisztviselői eskü és a lelkiismereti szabadság. Gondolatok az Alkotmánybíróság határozata kapcsán. *Fundamentum*, XIII. évf. 4. sz. 117–133. o.
- KÖBEL Szilvia 2012a. Egyházi szálak az 1951–1953 közötti budapesti kitelepítések egyes eseteiben. In: Gyarmati György – Palasik Mária (szerk.): *A Nagy Testvér szatócsboltja. Tanulmányok a magyar titkosszolgálatok 1945 utáni történetéből*. ÁBTL–L’Harmattan, Budapest. 171–194. o.
- KÖBEL, Szilvia 2012b. Church-Related Aspects of Certain Deportation Cases in Budapest between 1951 and 1953. In: György Gyarmati – Mária Palasik (szerk.): *Big Brother’s Miserable Little Grocery Store. Studies on the History of the Hungarian Secret Services After World War II*. ÁBTL–L’Harmattan, Budapest. 171–196. o.
- KÖBEL Szilvia 2013. Szólásszabadság – szólás utáni szabadság. I–II. rész. *Betekintő. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának internetes folyóirata*. 2013/1., 2013/2. http://www.betekinto.hu/2013_1_kobel; http://www.betekinto.hu/2013_2_kobel. (Letöltés: 2016. május 6.)
- KÖBEL Szilvia 2015. *A politikai szabadságjogok korszakai Magyarországon 1945-től napjainkig*. Gondolat–ÁBTL, Budapest.
- MIKLYA LUZSÁNYI Mónika 2007. *Az igazak útján. 102 év szavakban és képekben. Dobos Károly élete*. Harmat, Budapest.
- OLSON, Mancur 1997. *A kollektív cselekvés logikája*. Budapest, Osiris Kiadó.
- SOMODY Bernadette 2012. Aki az Alkotmánybíróságot még megszólíthatja. Az Ombudsman normakontroll-indítványozási gyakorlatáról. *Fundamentum*, XVI. évf. 2. sz. 113–119. o.
- ZSINDELYNÉ TÜDŐS Klára 2013. *Csizma az asztalon*. Harmat, Budapest.

A szembenállástól a közösség felé

Evangélikus–római katolikus közös megemlékezés a reformációról 2017-ben

■ REUSS ANDRÁS

Előzmények

„A szembenállástól a közösség felé.”¹ A kis könyv, amelynek megbeszélésére jöttünk össze, olyan, mint a hosszú vándorutat járók kezében a térkép. A vándorok olykor megállnak, nemcsak azért, hogy megpihenjenek, hanem azért is, hogy felmérjék, most éppen hol állnak. Egyértelmű az elindulási pont, ahonnan mindannyian jövünk: a názáreti Jézus. Világos a cél is, ahová mindannyian igyekszünk, hiszen a hűséges Isten arra hívott el, hogy „*az ő Fiával, Jézus Krisztussal, a mi Urunkkal*” (1Kor 1,9) legyünk közösségben. Feltételezem, hogy egyetértünk abban, hogy Urunkkal csak úgy lehetünk közösségben, ha egymással is közösségben vagyunk.

Az együttes gondolkodásra a közvetlen okot most a reformáció 500 éves évfordulója (1517) kínálja. Korunkban, amelyet az irat az ökumené, a globalizáció és a szekularizáció (4)² koraként jellemez – ha nem volna elég Jézus szava: „...*ahogyan én szerettelek titeket, ti is úgy szeressétek egymást*” (Jn 13,34) –, egyetérthetünk azzal, hogy nem ünneplhető a keresztények szakadása (224), amint – tegyük hozzá – nem ünneplhető az egymás elleni csatákban elért győzelmek sem.³

* Elhangzott 2016. május 25-én Budapesten a MEÖT által szervezett evangélikus–római katolikus találkozón.

¹ Az irat angol címe – *From Conflict to Communion* – a magyar kiadásban *A szembenállástól a közösség felé*, de pontos lenne a fordítás úgy is, hogy *A szembenállástól a közösség felé*. Az utóbbi kifejezi, ami az előbbiben is benne van, hogy a szembenállástól a közösség felé vivő útról van szó.

² A kerek zárójelben levő, további jelölések nélkül szereplő számok az irat szakaszainak számára utalnak.

³ Néhány évvel ezelőtt Észak-Írországnak a protestánsoknak az évszázadokkal korábban a római katolikusok fölött aratott győzelmét ünneplő felvonulásai nemegyszer véres összecsapásokban, majd karhatalmi beavatkozással végződtek. – A csíksomlyói búcsú hagyománya az erdélyi katolikusok emlékeztetésében egy legendás csatával függ össze, amikor is 1567-ben János Zsigmond erdélyi fejedelem Csík, Gyergyó és

Az irat létrejötté egy másik okának tekinthető még, hogy a II. vatikáni zsinat után, éppen 50 évvel ezelőtt kezdődtek meg az evangélikus és a római katolikus egyház közötti párbeszéddek.

Célkitűzés

Ahhoz képest, hogy a reformációi ünnepek ötszáz éves sorát tekintve ez az első kísérlet arra, hogy a két felekezet közösen mondja el a reformáció történetét, az irat szerzői nem voltak bátoratlanok, ami a célkitűzést illeti. A bizottság elnökei az irat feladatát abban határozták meg, hogy az emlékeket megtisztítani és begyógyítani akarják, valamint a keresztény egységet helyreállítani (Előszó, 12. o.). E cél érdekében arra törekedtek, hogy megemlékezésük ne csak a reformáció ajándékairól, hanem a szakadás feltett fájdalomról is szóljon. Meggyőződésük volt, hogy az ilyen lépésekre szüksége van ennek a súlyosan sérült és mély ellentétek szabdalta szekuláris világnak is. S az a várakozás vezérelte őket, hogy eljuthatnak az úrvacsora közös ünnepléséig is.

Mindez olyan valódi ökumenikus lelkületre vall, amelynek nemcsak a felekezetek között, hanem saját egyházainkban sem vagyunk túlságos bőségekben.

Kászon katolikus lakosságát erőszakkal akarta volna unitárius hitre téríteni. A legenda szerint 1567 pünkösdjének szombatján nagy sereggel érkezett Csíkba, hogy érvényt szerezzen akarátának. A katolikusok István gyergyóalfalvi plébános vezetésével pünkösdi szombatján gyülekeztek Csíksomlyón. A hagyomány szerint legyőzték a fejedelem seregét, azóta e győzelem emlékére rendezik meg minden évben a pünkösdi búcsút. https://hu.wikipedia.org/wiki/Cs%C3%ADksomly%C3%B3_b%C3%B3cs%C3%B3cs%C3%BA. (Megtekintés: 2016. május 18.) Hálásak lehetünk, hogy ez a hagyomány ma már talán csak a lexikonokban olvasható. Bár vannak protestánsok, akiket ennek a hagyománynak az ismerete is visszatart a részvételtől.

Megvalósítás

Ma, három évvel az angol szöveg és közel fél évvel a magyar fordítás megjelenése után már nem elsietett vállalkozás, ha az irat megjelenésének örvendetes tényén és a két felekezetet képviselő szerzők dicséretes szándékán túl a megvalósítás mikéntjét is nagyító alá vesszük.

Az első fejezet a 2017-es reformációi megemlékezésnek a korábbiaktól eltérő sajátosságaira hívja fel a figyelmet. A három fontos kihívást, amelyet nem volna szabad figyelmen hagyni, már említettük. Az ökumené a katolikusok és evangélikusok közössége elmélyítésének kötelezettségét jelenti. A globalizáció azt a kihívást, hogy a megemlékezésnek tekintettel kell lennie a szerte a világban élő keresztények tapasztalataira és nézőpontjaira. A szekularizáció pedig új evangélizációt tesz szükségessé.

A második fejezet azokat a fejleményeket veszi számba, amelyek mindkét oldalt arra készítetik, hogy „újrafogalmazák történetüket” (17). Az irat olyan tényezőkre utal, mint a középkorról alkotott képünk megváltozása a történettudományi kutatások és szemléletváltás következtében (18–20), a 20. századi katolikus Luther-kutatások (21–23) és a konszenzushoz vezető utat egyengető ökumenikus projektek (24–25). Öt szakaszban (26–30) veszik számba a katolikus egyházban a II. vatikáni zsinatot követő évtizedekben végbement fejleményeket. Egyetlen szakasz (31) foglalkozik az evangélikus egyházban történt fejleményekkel. Említésre méltó lehetett volna itt a Luther-reneszánsz Luther műveinek kritikai kiadásával (Weimarer Ausgabe), újrafelfedezésével (Római levél), a Luther és Melanchthon teológiájának egységét, nemcsak különbözőségét feltáró kutatásokkal, Luther és a lutheri ortodoxia megkülönböztetésével, a reformáció lényegének pusztán konzervatív („Vissza Lutherhez!”), vagyis szolgálai ismétlő visszaadása helyett a mának szóló újrafogalmazási törekvéseivel („Előre Lutherrel!”). A másik oldalra nézve pedig a trienti zsinat határozatainak differenciáltabb értelmezése és a római katolikus egyházban jelen lévő pluralitás felismerése és komolyanvétele. Bár valamely dolog vagy fejlemény jelentőségét nem az mutatja, hogy melyikről beszélnek hosszabban, ezen a ponton mégis bizonyos aszimmetriát érzek. Mintha a pozitív fejlemények sokaságáról lehetne beszámolni a római katolicizmuson belül, míg a lutheranizmusban sokkal kevesebbről, és mintha inkább a lutheránusokat kellene felvilágosítani ezekről.

A harmadik fejezet a lutheri reformáció kiváltó okait és főbb eseményeit vázolja fel, amelyek az egyházon belül feloldhatatlan szembenálláshoz vezettek. A reformáció kihívására az augsburgi vallásbékét követően a római egyház a trienti zsinattal válaszolt, amennyiben egységesítette a tanítást és megszilárdította a belső fegyelmet. Kétségtelenül válaszolt a Tridentinum, de nem válaszolta meg a kérdéseket, amelyeket a reformáció felvetett. Az esemé-

nyek árnyalt bemutatására törekedve az iratban a reformáció bemutatását az a fájdalom és panasz uralja, hogy kölcsönös és szeretetlen félreértések, egyéni mulasztások sorozata, részben jelentéktelen hivatali ügytelenségek következtében alakult ki a szakadáshoz vezető szembenállás. Ha így szemléljük az eseményeket, akkor nem tudjuk megragadni a reformáció jelentőségét. Hogy mindezek mögött a Krisztus evangéliumának tiszta hirdetése volt az a roppant ügy, amiért a lutheri reformáció megindult, ezt hiába keressük az iratban.⁴ Elgondolkodhatunk azon is, hogy mennyiben volt válasz a trienti zsinat a reformációra, ha még azt is olvassuk itt, hogy a zsinat „egyértelműen elutasította [...] az egyedül hit által (*sola fide*) történő megigazulás tanítását” (82). A továbbiakból ugyan kiderül, hogy a katolikus egyház ma árnyaltabban látja a kérdést, és nem utasítja el az „egyedül hit által” kifejezést (128). A II. vatikáni zsinat kétségtelenül új fénybe helyezte a trienti zsinatnak a reformációra adott válaszát, amikor olyan döntéseket hozott, amelyek lehetővé tették „a katolikus egyház részvételét az ökumenikus mozgalomban, meghaladva a reformációt követő időszak polémiáit” (90). Valóban nagy eredmény, hogy a II. vatikáni zsinat kimondta, „hogy a katolikusok valóságos (noha töredékes) közösségben vannak mindazokkal, akik vallják Jézus Krisztust és megkeresztelkedtek (UR 2)”. (90) Roppan lépés ez ahhoz képest, hogy a 20. század eleji ökumenikus kezdeményezések elől a római egyház nemcsak elzárkózott, hanem még tagjai részvételét is megtiltotta azokban. A finoman zárójelbe tett fenntartással – „valóságos (noha töredékes) közösségben” – ez egyenes beszéd, amely megóv az illúzióktól. Sajnos ezzel be is fejeződik a harmadik fejezet. Nem lehetett volna ezt a hatvan évvel ezelőtt megfogalmazott, az évek során többször megismételt és megerősített állítást is (olyan állításokkal együtt, amelyeket a római katolikus testvérek tartanak szükségesnek) közösen megfontolni, és úgy készülni a közös megemlékezésre? Éppen azért vagyunk itt, hogy erről együtt gondolkodjunk és ezért együtt könnyörögjünk.

Ulrich Körtner bécsi professzor még azt is az irat hiányosságaként rója fel, hogy a reformációt szűken értelmezi, amikor Luther személyére és az arra adott katolikus válaszra összpontosítja figyelmét. Két felekezet megbízott küldötteinek a dialógusa aligha terjedhet ki más felekezetek véleményének igazán hiteles képviselőire, ennyiben bizonytalan a fenti kritika alapja. A mostani beszélgetés pedig éppen arra kíván lehetőséget adni, hogy a beszélgetésben azok a felekezetek is részt vehessenek, akik nem voltak részesei a dialógusnak.

⁴ Körtner übt Kritik an Dokument zum Reformationsjubiläum. <http://www.evangel.at/themen/nachrichten/detail/article/koertner-uebt-scharfe-kritik-an-lutherischkatholischem-dokument-zum-reformationsjubilaeum/>. (Megtekintés: 2016. június 19.)

A negyedik fejezet (91–218) Luther teológiájának alapvető témáit veszi sorra az eddigi evangélikus–római katolikus párbeszéd fényében. Az eddigiekben a reformáció történetét mondták el együtt a két felekezet teológusai, most viszont a lutheri teológia és az eddigi párbeszéd eredményei következnek. Szándékosan fogalmazok feltételes módban, mert ahhoz képest, amit címe alapján gondolni lehet, csak részben hivatkozik az eddigi párbeszédekben papírra vetett eredményekre, inkább nagy terjedelemben a II. vatikáni zsinat dokumentumaira. Nem zárom ki, hogy egyetértés volt az utóbbiak felől is. De ez a formális megfigyelés további alapos elemzést kíván. További megvizsgálható kérdés – amelynek végigtapogatására szűk a most rendelkezésre álló idői keret –, hogy mennyiben csak összefoglalása az eddigi dokumentumoknak. Mond-e valami újat azokhoz képest? Mit tesz hozzájuk, tehát mennyiben előrelépés; vagy esetleg figyelmen kívül hagy valamit, és akkor mi a magyarázata ennek az egyelőre feltételezett hátralépésnek?

A másik érdekes vonása ennek a fejezetnek – nevezzük így – egy bizonyos aszimmetria. Arra a mondatra gondolok, amely szerint „[e]bben a fejezetben a katolikusok és az evangélikusok közösen mutatják be Luther Márton néhány alapvető teológiai megállapítását. A közös megközelítés nem jelenti azt, hogy a katolikusok mindennel egyetértenek, amit és ahogyan itt bemutatunk Luther Márton gondolatai közül.” (92) Vajon nem az a közös megközelítés és közös szólás értelme, hogy együtt azt mondjuk, amiben egyetértünk, és megmondjuk, hogy mi az, amiben nincs meg az egyetértés közöttünk? Aszimmetrikusnak azért nevezem ezt a jelenséget, mert amikor a többi dologban, mint a trienti vagy a II. vatikáni zsinat, az evangélikusok a katolikusokkal együtt szólnak, nincs szó arról, hogy az evangélikusok mindennel egyetértenek-e. Ha mindennel egyetértettek, akkor kérdés, hogy evangélikusok-e. Ha nem értettek egyet, akkor ezt miért nem mondják el ők is?

Végül: ez a fejezet Luther teológiáját és az evangélikus–római katolikus párbeszéd eredményeit négy témakör kapcsán veti egybe (94). Ezek: a megigazulás, az úrvacsora, a papi hivatás, valamint a Szentírás és hagyomány kérdése. Örvendetesen megismétli a *Közös nyilatkozat* megállapítását, hogy „a megigazulás egyedül kegyelemből, egyedül hitben, nem saját érdemünk alapján lehet a miénk” (128).⁵ A hit által történő megigazulás tanításáról már az augsburgi *Közös nyilatkozat* is megállapította, hogy a megigazulásról szóló tanítás „nem csupán egy része a keresztény tanításnak. Lényegi kapcsolatban áll minden hitigazsággal, melyeket egymással belső összefüggésben

kell látni.” (KNy 18) Majd azzal folytatja, hogy „az evangélikusok e kritérium páratlan jelentőségét hangsúlyozzák”, a katolikusok pedig „több más kritériumot is kötelezőnek tartanak” (uo.).

A megigazulás kérdésében elért konszenzust nagyra értékelve sem tudjuk evangélikusokként igazán megérteni, hogy ha egyszer egyetértünk a *solus Christus, sola gratia, sola fide* felől, akkor miként lehet egyet nem értésünk további teológiai kérdésekben hiány (defectus), amint a római katolikusok sem tudják megérteni, hogy amikor ők „több más kritériumot is kötelezőnek tartanak” (KNy 18), azt mi miért értjük fölöslegesnek (redundantia). Amikor a közös megemlékezésről szóló irat a megigazulást négy fontos téma közé sorolja be, és így a megigazulást egy témaként kezeli más témák között, és nem a mindent meghatározó ügynek tekinti, akkor nemcsak a *Közös nyilatkozat*ban megállapított különbséget hagyja figyelmen kívül, nemcsak a reformáció középponti felismerését véti el, hanem az 'egyedül' (solus, sola) kizáró szócskát is relativizálja.

A megigazulástan részleteiben megállapított egyetértés mellett az eddigi dialógusok nem voltak képesek – és ez a kezünkben levő irat sem volt képes – feloldani ezt a különbséget. A megigazulás kegyelemből, Krisztusért, hit által az Isten és ember viszonyát, valamint a keresztény egyház létét is alapvetően meghatározó tanítás, vagy inkább cselekvése Istennek. Luther számos irata és prédikációja jól tükrözi ezt. Illusztrációja lehet a megigazulástan középponti és alapvető jelentőségét hangsúlyozó lutheránus gondolkodásnak az Augsburgban 1530-ban felolvasott *Ágostai hitvallás* is, amely eredetileg a megigazulás egy mondatnyi meghatározásából kiindulva fejtette ki mindazt, amit az egyház reformációjában fontosnak tart. A szöveget csak azután osztották 28 cikkre és látták el megfelelő címeikkel, hogy a hitvallás a viták tárgya lett. Gyakorlati szempontból természetesen jogos a megigazulástan mellett más tanbeli kérdéseket is tárgyalni, mint ebben az iratban is a másik hármát, de ha a megigazulásról szóló tanítást egy sorba helyezzük a dogmatika más locusaival, fennáll annak a veszélye, hogy elvitatjuk középponti jelentőségét.

Az említett értékek és vélelmezett hiányosságok ne szegjék kedvünket. Folytassuk a párbeszédet. Erre hív az irat végén olvasható öt ökumenikus felszólítás. Kár lenne, ha ez az irat a könyvespolcokon porosodna. Jó lenne, ha elmélyült és tisztázó beszélgetésekre ösztönözne, amelyek során jobban megismernénk egymás felekezetét és a sajátunkat, ezáltal pedig erősödhetne hitünk és elmélyülhetne teológiai ismeretünk. Ezzel tisztulhatnának az emlékek, gyógyulhatnának egymásnak okozott sebeink, és növekedhetne a keresztény egység is, amely aligha képzelhető el teljes egyetértéssel, hanem inkább egymástól ugyan különböző, de egymást mégis elfogadó testvérek közösségéent.

⁵ Vö. „Közösen valljuk: Egyedül kegyelemből, Krisztus üdvözítő művébe vetett hitben, nem saját érdemünk alapján fogad el minket Isten és kapjuk a Szentlelket, aki megújítja szívünket, képessé tesz és felszólít jó cselekedetekre.” (KNy 15)

Igehirdetés Schultz Jenő (1917–2016) evangélikus lelkész temetésén*

Róm 8,38–39

■ SZABÓ ANDRÁS

„Meg vagyok győződve, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelmek, sem jelenvalók, sem eljövendők, sem hatalmak, sem magasság, sem mélység, sem semmiféle más teremtmény nem választhat el minket az Isten szeretetétől, amely megjelent Jézus Krisztusban, a mi Urunkban.” (Róm 8,38–39)

Keresztyén Gyülekezet, gyászoló Testvéreim az Úr Jézus Krisztusban!

Istennek adunk hálát ebben az órában Schultz Jenő lelkész testvérünkért, a vanyarci gyülekezet volt lelkipásztoraért. Közel 100 évet ajándékozott neki Teremtőnk. Reméltük és terveztük, hogy a következő év decemberének elején szépen köszönhetjük őt 100. születésnapján otthonában vagy akár a gyülekezetben. Idős kora ellenére különösebb előjelek nélkül, hirtelen és váratlanul ment el. Egy ilyen szép, hosszú élet – emberileg szólva – egy csepp az örökkévalóságból. Schultz Jenő tisztelendő úr, aki 41 éven át szolgált gyülekezetünkben, halálában is megmaradt vanyarcinak. Az utóbbi években ugyanis többen éppen a 100. születésnapjuk előtt mentek el, így például Gubó Pálné, Apkó Istvánné vagy a férfiak közül Juhos Pál.

Megköszönjük Urunknak a szerető és szeretett családtagot: hitvestársat, édesapát, nagyapát, dédszülőt. Igazi családfő volt. Szelíden és szeretettel tudta igazgatni azokat, akiket Isten rábízott. Átélt a hozzátartozók örömeit és bajait, tudott hallgatni és meghallgatni, és tudott bölcsen szólni, éppen annyit, amennyi szükséges.

Megköszönjük benne a gyülekezet volt lelkészét. Csak jelzésszerűen néhány adat az 1947 adventjétől 1988 őszéig tartó szolgálatából. A precízen vezetett anyakönyvek tanúsága szerint az első keresztelési szolgálata 1948. január 1-én volt (Apkó Mihály), az utolsó 1988. november 6-án (Turcsi Eszter). Összesen 1020 gyermeket és fiataalt kereszttelt a 41 év alatt. Az első temetési szolgálata 1947. december 20-án volt (Brhlik János), az utolsó 1988. szeptember 18-án (az izraelita vallású Schneller Ernő). Összesen 626 személyt temetett el Vanyarcon. Értékes demográfiai adat, amely az akkori kor folyamatait mutatja, és amellyel egyébként ma is örömmel kibékül-nénk, hogy évente 25 keresztelőre mindössze 15 temetés jutott

átlagosan Vanyarcon. A gyülekezet és a település erősödött, növekedett. Természetesen ott van még a sok konfirmáció és esküvő, valamint a megszámlálhatatlan vasárnapi, ünnepi igeszolgálat. Sok ezerszer szólta Schultz Jenő szájából Isten igéje erről a szószekekről és az oltár elől. Szolgálatának gyümölcse ti magatok vagytok, testvérek, a gyülekezet, amely mind a mai napig itt van, és megköszöni volt pásztorát. Az igehirdetői szolgálata mellett egész élete, jelleme, jelenléte is meghatározó volt a gyülekezetre és a falura nézve. Hosszú évtizedek hűséges szolgálata bizony nem maradt nyom nélkül. Valaki egyszer azt mondta: „A lenni fontosabb, mint a tenni.” Elfelejtethetjük a szavakat, amelyeket mondott, bár azok is „lesüllyedve” életünk részévé válnak, de az, hogy milyen volt a személyisége, a lénye, megmaradt bennünk.

Volt pozitív kisugárzása. Első személyes élményem, találkozásom vele az 1980-as évek elejére tehető. Az ősgárdi ifjúsági körrel érkeztünk szolgálatra lelkészünkkel együtt Vanyarcra. Emlékszem a tele templomra s utána a parókia nappalijában, a hatalmas üvegfal előtt egy jóízű beszélgetésre. Megragadt bennem az akkor már idős, mégis őszintén érdeklődő, kedves, jó humorú lelkipásztor lénye. Akkor nem gondoltam volna, hogy másfél évtizeddel később magam leszek családommal együtt az üvegfalú parókia lakója. Találkozásaink során mindig volt valami, ami megmaradt bennem, ami elvihető, egy üzenet, amit érdemes volt továbbgondolni. Visszaemlékszem, gyakran mondta, hogy ma sokkal nehezebb a lelkészek és a gyülekezetek dolga, mint egykor. Ez nagy alázatra utal, hiszen tudjuk, hogy az ő korában sem volt könnyű. De józanul látta, hogy a kor és az aktuális nehézségek is sokat változtak. Sohasem merengett a „régiság időkön”, hanem mindig a jelenben élt, izgatta őt a gyülekezetek jövője. Tapasztalata szerint valamit elindítani mindig könnyebb, mint azt életben tartani: bibliakört, ifjúsági kört, énekkart. Példája mutatja azonban, hogy a megmaradás is lehetséges. Ha valaki egy helyen 41 éven át tudja végezni szolgálatát úgy, hogy mind a család, mind a gyülekezet elégedett, azt mutatja, hogy az élő Úrra tekintve minden lehetséges. Istennek hála mindazért, amit rajta keresztül kaptunk.

Kedves igéje volt Pál Timóteushoz intézett figyelmeztetése: „A rád bízott drága kincset őrizd meg a bennünk la-

* Elhangzott Vanyarcon 2016. június 18-án.

kozó Szentlélek által.” (2Tim 1,14) Többször hangoztatta, hogy ez a drága kincs nem más, mint az ajándékként kapott hit – amely őt is hordozta.

Pál a Rómaiakhoz írt levelében is ennek a hitnek az erejéről beszél. Nincs az a földi vagy mennyei erő, hatalom, teremtmény, amely képes lenne elszakítani bennünket az Isten szeretetétől. Az apostol részéről ez nem csupán szép költői fordulat. Átélté, hogy Krisztus evangéliumáért megbotozták, megkövezték, veszedelemben volt saját népe és idegenek között is, éhezett és olykor börtönt is viselt hitéért. Neki elhihetjük, hogy Isten szeretete valóságos, megtartó erő. Ez a szeretet itt a földön Jézus Krisztusban jelent meg, aki keresztségével tudatosan beállt a bűnösök sorába, betegeket gyógyított, ördögöket űzött ki, halottakat támasztott, tanított, és hirdette az evangéliumot. A Golgota keresztjén szenvedett halálában pedig kicsúcsosodott az isteni szeretet. Isten megbékéltetett minket önmagával Fia halála által, sőt üdvözíteni fog élete által (Róm 5,10). Isten szeretete, hozzánk való jóindulata folytatódik Jézus feltámadásában, a Szentlélek erejének megmutatásában; a halál nem győzhetett Krisztus fölött. Mennyei Atyánk megadta neki a hatalmat arra is, hogy visszahozzon minket a halálból a teljes életre, ahol már színről színre láthatjuk dicső Megváltónkat. Ha Pál apostol Római levelét végigolvassuk, felismerjük, hogy az első nyolc fejezet feltárja előttünk Istennek azt a szeretetét, amely a bűnből

elvisz minket Krisztusig, Krisztushoz. Alapigénk ennek a szakasznak koronája, himnuszszerű összegzése. Megmutatja Isten Krisztusban megjelent szeretetének erejét, amelytől semmi sem képes elválasztani minket. Életünk során szembetalálkozunk olyan erőkkel, amelyek el akarnak bennünket választani Krisztustól. Jelenvaló és eljövendő hatalmasságok teszik próbára hitünket a jelenben és a jövőben. Kárhoyattal fenyegetnek minket, de nincs hatalmuk arra, hogy elszakítsanak minket örömünk forrásától, üdvösségszerző Urunktól. Sőt Krisztus szeretetének hatalma teljesedik ki majd akkor, amikor földi porunkból újjáteremt bennünket.

A gyászjelentésen van egy másik ige is: „Az Úr közel.” (Fil 4,5b) Közel volt Schultz Jenő tisztelendő úrhoz is, amikor hirdette őt mint megfeszített, de feltámadt Urat. De közel volt élete örömeiben és nehézségeiben, majd betegségében és gyengeségében, végül halálában is. És most hozzátok is közel van, kedves gyászolók. Isten ígéje erősítse, vigasztalja és bátorítsa a szíveteket. A türelem és vigasztalás Isten legyen veletek, s adjon nektek Krisztusra tekintő szemeket és szíveket! Mert attól a szeretettől, amely megjelent Jézus Krisztusban, a mi Urunkban, el nem szakíthat semmi. Sem sírgödör, sem urnafal, sem gyász, sem könny, sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelmek, sem jelenvaló vagy eljövendő hatalmak, sem magasság, sem mélység, sem semmiféle más teremtmény. Ámen.

Fiú vagy szolga?

Hogyan fordítsuk négy kérdéses ige helyen a παις szót?

■ MISSURA TIBOR

A παις, -ιδος (paisz, paidosz) görög szó elsősorban ’gyermeket’ jelent, aki lehet fiú vagy leány, és jelenthet ’szolgát’ is. A következő négy ige helyen – ApCsel 3,13; 3,26; 4,22; 4,30a – a szó fordítása kapcsán az első jelentés mellett részletesen érveltem a 2014-ben megjelent *Fiú – gyermek vagy szolga* című tanulmányfüzetemben. Érdemes továbbá még figyelembe venni az egész παιδεύω szócsalád jelentését, ahol a gyermek áll a középpontban, és nem a szolga, mert a gyermekek megfelelő nevelésének (pedagógia) kontextusa a meghatározó.

A legtöbb régi fordítás az első, ’fiú’ jelentés mellett van, mert az megadja Jézusnak az istenfiúi dicsőséget is. Ha nem tartotta volna magát Jézus Isten Fiának, akkor nem kellett volna meghalnia (Jn 19,7). A fenti igék szövegkörnyezete is érzékelteti a mennyei dicsőség szükségességét, ezért írja ApCsel 3,20-ban „...elküldte Jézust, akit Messiásul rendelt nektek”, vagy ApCsel 4,12-ben: „...mert nem is adatott az embereknek az ég alatt más név, amely által üdvözülhetnénk.”

A 20. századig jelentéktelen számú 'szolga' fordítás (pl. Zürichi Biblia) után megdöbbenő, hogy az utóbbi évtizedekben ez a fordítás dominál. Erre indokot, magyarázatot sem a görög szövegre, sem a görög szöveg környezetére való utalásokban nem találtam. Egyedüli indokként a 19. században megerősödött ótestamentumi hagyománykutatók említhető, amikor sok igehely – leginkább próféciákat tartalmazó szakaszok – tartalmát megérteni vélték, és ezért az egész Ótestamentumot felértékelték.

Félreértelmezzük az ézsaiási „ebed Jahve” szóhasználatot, ha nem vesszük tekintetbe, hogy ott ez a fogalom bizonytalan, mert noha Ézsaiás tizenhét alkalommal használja, de tizennyolc helyen világosan hol Izraelt, hol Júdát jelenti. Amennyiben ezen a négy igehelyen Jézust „szolgának” mondják, mindenképpen hozzá kell tenni az értelmező jelzőt: „ótestamentumi értelemben szolga”. Ebben az értelemben ugyanis a szó jelentése: 'Istenhez tartozó', és nem a mai „alsóbbrendű”, „beosztott”, „alárendelt” jelentést hordozza, ahogy azt manapság értjük. Ott tehát az Istennel való összetartozást jelentette, ma viszont a másoktól való megkülönböztetést jelzi.

A szolga fordításnak esetleg lehetne missziói jelentősége is, különösen a zsidómissziói munkában, de ez hosszabb távon komoly veszélyeket rejthet magában.

Érdemes megfigyelnünk, hogy kezdetben milyen robanásszerűen terjed a keresztények száma Jeruzsálemben. Az emberek várták a megígért Messiást; lehetett hivatkozni az ószövetségi próféciákra annak megerősítéseként, hogy ő a megígért Messiás. Jézus élete idején sokan megtapasztalták gyógyításait, látták a csodáit, de látták a megfeszítést, majd a Feltámadottat is, ezért sok messiáshívő zsidó volt Jeruzsálemben. Kiterjedt karitatív munkát végeztek, még diakónusokat is kell választaniuk a munka nagysága miatt.

A csodás missziói munka azonban elakadt és tragédiába fordult, amikor István diakónus Jézust nem „Isten szolgájaként” láttatja, hanem Úrként, Isten Fiaként, aki „Isten jobbja felől áll (ApCsel 7,55).

Elgondolkodtató, amit 1Kor 12,3-ban olvasunk: amikor Pál figyelmeztet, hogy nem Isten Lelke által szól az, aki a zsinagógái előljárók felszólítása alapján Jézust „átkozottnak” mondja. (Utalás a 18 kéréses – smónéeszer – imára, amelyet zsinagógákban központi utasításra mondtak?) A Claudius császár (Kr. u. 41–54) idejében a Róma városából való kitiltás is valószínűleg ennek az ellentétnek köszönhető. Az ApCsel könyve viszont ezeknél később íródott.

Az Újszövetség mindig úgy beszél Jézusról, mint Isten Fiáról. Megadja neki a tiszteletet. Sehol sem nevezi Isten szolgájának, noha végzi Isten akaratából az emberiség megváltásának szolgálatát. Az Isten szolgája fogalom ugyanis azt implikálja: nem egylényegű az Atyával. A Fiú fogalom viszont érzékelteti az egylényegűséget, noha ezzel nem magyarázza meg a Szentháromság titkát.

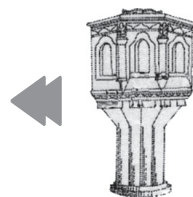
Ezért féltő, hogy a mi szolgálatunkban is beállhat egyfajta törés, ha nem adjuk meg Jézusnak a tiszteletet, ha csak Isten szolgájának tekintjük ennek a négy újszövetségi helynek az alapján, és ezzel lehetőséget adunk a félreértelmezésre. Érdemes belelapozni az egyháztörténetbe és észrevenni a „jelentéktelen hibák” következményeit.

Jézust az Ószövetség alapján Isten szolgájának kezdték nevezni, és ezt átvette a *Didakhé* is. Ez az egyik legrégebbi írott keresztény szövegünk, amely tudósít az első gyülekezetekről, szertartásairól. Athanasius egyházatyától tudjuk, hogy az első részt a katekumenusok oktatására is használták. Alexandriai Kelemen egyházatyája szó szerint idéz belőle azzal a megjegyzéssel, hogy ez az Írásból való, tehát az újszövetségi iratokkal azonos tekintélyű. Aztán eltűnik a közhasználatból, és végül nem kerül be a kánonba. (Az iratot 1875-ben fedezik fel újra.) Miért? Mert mind a nyugati, mind a keleti egyházban terjed a monarchianizmus és más eretnokség, amely tagadja az Atya mellett a Fiú istenségét. Az „Isten szolgája” szóhasználat kizárja a Szentháromság egységét.

A középkorban a Zürichi Biblia fordítja ezt a négy igehelyet szolgának. Ennek hatására kialakul az unitarizmus irányzata. Szervét Mihály kivégzése is ennek a mozgalomnak a következménye, amire nem lehet büszke a reformáció.

Érdemes megfigyelnünk, hogy az „Isten Fia” jelentés egyértelműen, hangsúlyosan és részletesen a karácsonyi történetben szerepel, amely viszont két evangéliumban egyáltalán nem is fordul elő. Máté és Lukács evangéliuma is csak szüksézávan beszél erről. Ez érzékelteti, hogy nem egy általánosan megérthető dologról, hanem titokról van szó. Vagyis a „testté levés csodájáról” csak akkor beszéljünk, amikor Isten szeretetét akarjuk bemutatni, és ne akkor, amikor a Szentháromság dogmatikáját akarjuk magyarázni és megértetni.

Ha meg akarjuk adni Jézusnak a tiszteletünket, akkor nem mondhatjuk őt Isten Szolgájának. Amikor vele járunk, átéljük, megtapasztaljuk, hogy ő nem „csak” egy próféta, nem „csak” az Ószövetség megígért Szabadítója, hanem a bennünket szerető Isten szentséges Fia, a mi Megváltónk.

Szentháromság ünnepe után utolsó (örök élet) vasárnap

► Ézs 65,17–25

Igehirdetési előkészítő

Mikor prédikálunk?

Az egyházi esztendő forgatókönyvének utolsó fejezetéhez érünk ezen a vasárnapon. Bár örök élet vasárnapja az egyházi esztendő legvégét jelzi, az elmúlással együtt mégis az új kezdet felé mutat, amit Isten Jézus Krisztusban megad nekünk. „Az egyházi év utolsó vasárnapja a kegyelmi idő utolsó Krisztus-cselekedetét, a váltságmű végső aktusát jeleníti meg az egyház liturgiájának isteni drámájában... Imádva borulunk le a mennyei Király előtt, aki eljött szent angyalaitól körülvéve, és látjuk, amint királyi trónjára ül, és az utolsó ítélet örömébe és kárhozatába belereszket a menny és a föld.” (JÁNOSSY 1944, 50. o.) A vasárnap ket-tőssége, az örök élet örömteli reménysége és a kárhozattól való elemi rettegés, azt gondolom, végigkíséri emberi létünket, ahogyan azt Jánossy Lajos annak idején szépen megfogalmazta.

A textus

Az ezen a vasárnapon Ézsaiás könyvéből előttünk álló szakasz a trito-ézsaiási szakasz vége. Ézsaiás próféta neve alatt különböző hagyományokat foglaltak össze, ami nagy tekintélyre utal. A 56–66. fejezetig terjedő szakasz a zsidóság babiloni fogságból való visszatérése utáni időszakot dolgozza föl, ami valószínűleg több próféta alkotását fogja

egybe. A prófétai iratot kiegészítik az újjáépítés időszakából származó üdvigérek, amiről az előttünk lévő textus is szól. A művet jelenlegi formájában a Kr. e. 4. században zárták le. „Teológiai jelentőségét tekintve Ézsaiás könyve ugyanazt a helyet foglalja el az Ószövetségben, mint a Rómaiakhoz írt levél az Újszövetségben. Itt találkoznak különböző szálak, és itt áll össze a legtisztábban a kép, ami Istennek a népével és teremtett világával kapcsolatos tervét ábrázolja.” (WEBB 2001) Az Újszövetségben hatvan idézetet találunk Ézsaiás könyvéből, ami a mű fontosságát és annak az újszövetségi korban, az első gyülekezetek életében betöltött meghatározó szerepét jelzi. A 65. fejezet mintegy válasz arra a segélykiáltásra, amit a 64,11-ben olvashatunk: „Még ezek után is türtőzteted magad, Urunk? Hallgatsz, és még tovább gyötörsz bennünket?” Isten hallgatása félelmetes és kétségbeejtő. Világunk kiüresedik és semmivé lesz Isten jelenléte nélkül. De Isten soha nincs messze. Ez az az üzenet, amit az író közel akar vinni kortársaihoz és a mai emberhez is. Szakaszunkban egy monumentális kép bontakozik ki az új ég és új föld ígéretéről, ami végkép eltörli a régit: „...a régire nem is emlékeznek, senkinek sem jut eszébe.” (Ézs 65,17) Az új világ az ígéret földjévé válik, ahol nincs több sírás és jajgatás, az Isten és ember közti kapcsolat zavartalan lesz. Ez az ígéret a mi hitünk szerint Jézus Krisztusban valósággá lett. Ahogy Deutero-Ézsaiásnál is, a *bara* igét az újjáteremtés értelmében használja a szerző, ami egy csodálatos, a teremtés hajnalán átélt változáshoz hasonlítható. Az öröm az új teremtés felett nem csupán az új Jeruzsálem népének lesz az öröme, hanem a Teremtő maga is együtt örül népével. Az élet az Ószövetségben egy beteljesedett élet, de csak akkor tud beteljesülni, ha nem szakad meg idő előtt, írja Claus Westermann a 20. vershez. „Mert a legfiatalabb is százéves korában hal meg.” Nem lesz többé hiábavaló, eredménytelen munka, és mindenki élvezheti munkája gyümölcsét. A kiválasztottak

élete olyan hosszú lesz, mint a fáké, mert Isten áldása lesz rajtuk. „Ehhez tartozik, mint ami a legfontosabb, az Ember és Isten egészséges kapcsolata. Ez itt nem csupán valamiféle állapotfölfogása az áldottnak, hanem biológiai értelemben is vett gyógyulás: az ember kiáltását Isten válasza követi, vö. 58,9. Amennyiben az Isten és ember közötti kapcsolat ajtaja nyitva áll Isten szavában és válaszában, akkor szabadon áll előttünk az élet forrásához is.” (WESTERMANN 1976, 326. o.) A 24. vers jó befejezése lenne szakaszunknak, de követi a 25. vers, ami váratlanul nem passzol az előzőekhez. A 25. vers Ézs 11,6–9-ben már megtalálható, ahol az állatok közötti béke kiteljesedését ábrázolja az üdvökorban, vagyis a 25. vers a 11,6–9 versek idézete. Amennyiben a 17. és 25. verseket később fűzték ehhez az üdvígérethez, megfigyelhetjük a zsidó népnek tett üdvígéretből a megváltozott világ apokaliptikus ábrázolásmódjába való átmenet fontos lépését. Mindaz, ami előttünk áll ezen a napon Ézsaiás próféta könyvében, arról a reménységről tanúskodik, ami Jézus Krisztusban testet öltött és élő valósággá lett.

Az igehirdetés felé

Örök élet vasárnapján sok gyülekezetünkben megemlékeznek az ez évben elhunyt testvérekről, gyertyát gyújtanak rájuk gondolva, és imádságban kéri Urunkat az örök élet reménységével. A gyász és az elmúlás fájdalma ezen az istentiszteleten éppen ezért előtérbe kerül. Éppen ezért a föltámadás és az örök élet reménysége még hangsúlyosabbá kell hogy váljon, hisz tudjuk, Jézus Krisztus legyőzte a halált, új eget és új földet teremt, és életünket alapjaiban változtatja meg. Hisz egész életünket, gondolatainkat és cselekedeteinket alapvetően meghatározza az, ahogyan a halálról gondolkodunk. Az evangélium immár több mint kétezer éve hirdeti számunkra, hogy a halál nem életünk vége, hanem Urunkkal való együttlétünk kiteljesedése. Ennek a reménységnek kell ezen a vasárnapon is megszólalnia és vigaszt nyújtani azok számára, akik elhunyt szeretteikre gondolnak. A gyász fájdalmában magától értetődően vetődnek föl a miértek. Miért kell valakinek fiatalon balesetben, súlyos betegségben meghalnia? Miért kell talán túl korán elbúcsúzni attól, aki életünk fontos része volt? Tudjuk, hogy nem tudjuk a választ minden miéltre, de Isten „*mielőtt kiáltanánk, már válaszol, még beszélünk, ő már meghallgat*” (65,24) A gyenge emberi vigasztalás helyett Isten bátorító szavát kell a középpontba állítani. Luther írja: „Az egész Szentírás arra mutat, hogy Isten a jóságát ajánlja nekünk, a Fiában visszaadja az igazságot és az életet a természetnek, amely bűnbe és ítélet alá esett. A kérdés itt nem a fizikai élet, hogy mit kell ennünk, milyen munkát kell vállalnunk, hogyan kell a családunkat irányítani vagy a földet művelni... A kérdés itt az eljövendő örök élet; Isten, aki megigazít, helyreállít és

megelevenít; és az ember, aki igazságból és életből bűnbe és örök halálba esett.”¹

Senki sem képes igazán a jövőbe látni, ezt csak Isten teheti meg. Mégis az emberben olthatatlan vágy ég arra, hogy valamilyen módon előre nézhessen, hogy így vagy úgy kikutathassa a jövőt. Ezt mi sem támasztja jobban alá, mint hogy a 21. század tudományos és csúcstechnológiákat használó világában is virágoznak a jószok, jóvendőmondók, horoszkópkészítők. Mindegyikük azzal kecsegteti az embert, hogy megmutatja számára a jövőt. Ahogy múltunk és jelenünk, úgy jövőnk is Isten kezében van, és ha nem is láthatunk sok mindent előre, ennek tudása mégis fölszabadító lehet az ember számára, hisz annak az Úrnak a kezében van minden, aki saját Fiában eljött hozzánk, és Jézus Krisztus halálában, föltámadásában megtörte a bűn hatalmát.

Az igehirdetés vázlatja

A jövő, ami megszabadít a múlt terhétől

A múltat megváltoztatni, eltörölni nem lehet, szoktuk közhelyszerűen mondogatni. Újból és újból újraértelmezzük, és nagyon sokszor az is megesik – ennek tanúi lehetünk szinte minden történelmi korban –, hogy meghamisítjuk aktuális hatalmi érdekek mentén. Régi utcanevet, szobrok eltűnnek, újak vagy régi „újak” kerülnek elő. Gyakran átélem temetésre készülve, hogy a gyászolók hogyan próbálják meg átfesteni a szerettükkel együtt töltött időt, mert a múlt fájó terhei elkísérnek bennünket, és ha ezt valamilyen módon nem tudjuk feldolgozni, akkor meg is betegítenek. Az előttünk álló szakasz éppen arról tanúskodik, hogy az eljövendő eltörli a múlt bűneit, és új esélyt ad az ember számára. Nem elkendőzi vagy meghamisítja, hanem egyszerűen Isten, és csak ő, semmissé teszi. Ő az, aki segít szembenézni a múltunk nehéz dolgaival, és így segít annak földolgozásában.

A jövő, ami megváltoztatja a jelenünket

Amiben Ézsaiás még csak reménykedett, az számunkra valóság Jézus Krisztusban. A váltásgmú ténye pedig egyszer s mindenkorra megváltoztatja a jelenünket, életünk mindennapjait. Nem a félelmek kell hogy uralkodjanak rajtunk, hanem annak a biztos tudása, hogy Jézus Krisztus által a szerető Atya kezében vagyunk. A múlton való rágódás és a jövőtől való rettegés sokszor lehetetlenné teszi a jelenünket. Mindig előre vagy hátra nézünk, csak éppen azzal nem foglalkozunk, ami most van, és így lassan elmegy mellettünk az élet. Isten szeretné nekünk megmutatni, hogy bár fontos a múlt és a jövő is, de nem szabad, hogy a jelen rovására menjen. „*Ezért örvendjete és vigadjatok mindörökké...*” (Ézs 65,18)

* Az 51. zsolnárról szóló magyarázat (1532). WA 40/2: 238,17–24.

A jövőt nem ismerhetjük teljesen, de reménnyel teli. A próféták és maga Jézus is különböző képekkel próbálja szemléltetni a jövőt – olyan, mint... – de a teljes valóságot még most nem láthatjuk. Tükör által homályosan látunk, ahogy Pál fogalmaz. Ez az eljövendő mégis azért reményteljes és igaz, mert Isten készíti el számunkra. Jézus erről tanúskodik mindnyájunk számára, és ez nem valamiféle keresztény rózsaszín köd, ami elhitei velünk, hogy most már ott vagyunk a célnál, és nincs többé sírás, jaj és szenvedés. Isten kezében átélhetjük a védettséget, a megóvottságot és annak a reménységét, ami vigasz a gyászunkra, veszteségeinkre, és ami erőt ad napról napra, és megtart a nehézségek közepette is.

Felhasznált irodalom

JÁNOSY Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása*. Sopron.
 WEBB, Barry 2001. *Ézsaiás könyve*. Harmat, Budapest.
 WESTERMANN, Claus 1976. *Das Buch Jesaja. Kap. 40–66*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. (Das Alte Testament Deutsch 19.)
 WOLF, Hans Walter 2001. *Az Ószövetség antropológiája*. Harmat, Budapest.

■ BEKE MÁTYÁS

Illusztráció

GONDOLATOK

„Mindig messze keresik valahol az Istent, a nagy dolgokban, mintegy távcsővel és nagyítóval, a csillagok, felhők és végtelenségek között. De én már tudom, hogy biztosabban megtalálom Őt az egészen kis dolgokban, a véletlenekben, a jelentéktelenségben, azokban a pillanatokban, mikor csodálkozva pillantunk fel, valamit értünk, amit az elébb, az élet sivatagjai és szakadécai között vándorolva nem értettünk. Ez a pillanat, mikor egyszerű és világos lesz valami, ami az elébb homályos és érthetetlen volt, ez a pillanat, mikor fölénk hajol Isten. Hiszek benne? Néha azt hiszem, csaknem frivolitás és túlbuzgalom hinni benne. Több és más Ő annál, sem hogy hitem vagy tagadásom eldöntené kettőnk viszonyát.”

Márai Sándor (1900–1989) magyar író, költő, újságíró: *A négy évszak*

A vallásosságról

Ha múló egyéniségeden áttörve, önmagad mélyén az örök lélekbe hatolsz: úgy hódítod meg a teljességet, mint hadvezér a várat. Visznek a teljesség felé könnyebb utak is. Nemcsak úgy egyesülhetsz Istennel, ha minden ideigleneset átszakítva a múlhatatlanba nyomulsz. Az ima és áldozat segítségével érzéseidet megtoldhatod oly módon, hogy Istenhez elérjenek. A templombajárás, szertartás, áhítat, könyörgés, bűnbánat, erény, ha teljes szívvel végzed, és nem akarsz földi javakat koldulni az égi hatalomtól, mind

Istenhez vezet: általuk Isten hozzád hajol, érzed az ő csókját, és mindinkább eggyé válsz vele.

Weöres Sándor (1913–1989) Kossuth- és Baumgarten-díjas magyar költő, író, műfordító: *A teljesség felé*

VERS

Weöres Sándor: *Egy apokrif János-evangéliumból*

Üdvözíteni vágyom és üdvözülni vágyom.

Nemzeni vágyom és megfoganni vágyom.

Dalolni vágyom és dallá válni vágyom.

Mind táncoljatok!

Ékesíteni vágyom és ékeskedni vágyom.

Lámpád vagyok, ha látsz engem.

Ajtód vagyok, ha zörgetsz rajtam.

Ki látod, mit teszek, hallgasd el a munkám.

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

A textust igehely-megjelölés nélkül mindenki kezébe kapta. Rögtön azonosították Ézsaiás könyvét, és a beszélgetés közepe táján azt is, hogy ez bizonyára örök élet vasárnapjára lett kijelölve. Feltűnt többeknek is, hogy a „letöröl a szemükről minden könnyet” kifejezés szerepel a Jelenések könyvében is. A farkas és bárány képe az Édenkertet idézi, ahol az állatok még békében éltek. A kígyóról mondtak megfelelnek a bűneset utáni átokban elhangzottaknak. A hosszú életről eszükbe jutottak az őstörténetben szereplő évszámok. A saját munkával kiérdemelt jólét, a saját házban való lakhatás témáját nagyon időszerűnek érezték a jelenlegi igazságtalan társadalmi viszonyok közt. Fölvetődött a kérdés, persze csak zárójelenesen és hipotetikusan, hogy vajon Isten miért nem elsőre teremtett ilyen világot. A Jeruzsálemre és Izraelre vonatkozó kijelentésekre vonatkozólag nem érezték problematikusnak az egyetemes értelmezést. Sőt volt, aki az elhangzott ígérekkel kapcsolatban személyes bizonyosságáról tett tanúságot. Külön kiemelték a „mielőtt kiáltanak, én már meghallgatom” kijelentés erejét és szépségét. Mindenki találkozott már Jehova tanúival, és felismerték, hogy a tanításukban ez a szövegrész fontos képi elem. A ragadozó vadállatok megszelídülésében némi vita után egyetértően az emberi természet megújulását fedezték fel. Némi tanakodás után belátták, hogy a túlságosan is földi életre vonatkozó kijelentések háttérben az ószövetségi teológia és istenkép áll. Mindazonáltal nem mondtak le arról sem, hogy jelen körülmények közt is lehetne jobb a világ. Fontosnak tartották a régire való nem emlékezés mozzanatát. Úgy is, hogy Isten elfelejti bűneinket, és úgy is, hogy mi felejtjük el a régi reflexeinket, sérelmeinket.

Advent 1. vasárnapja

▶ Róm 13,11–14

Igehirdetési előkészítő

A szöveg megértése

A Róm 13,10 által meghatározott emblematikus gondolati irányt követik ezek a versek. A híressé vált mondat mélyebb dimenzióit keresik textusunk mondatai. Hogyan kell értenünk a keresztény életre nézve azt, hogy „[a] szeretet tehát a törvény betöltése”? Ennek a gondolatnak egy érdekes továbbvitele zajlik a szakaszunkban. Elméleti választ és fejtegetést akkor is sokan adhattak, ma is sokszor adnak erre a kérdésre, de Pál apostol számára most egy fordulat, egy változás válik döntővé. At kell kerülnie a gyakorlatba a hit megélési szabályainak.

Legyen nyilvánvaló az, hogy a hit mindennapi megélésével nyílik valódi esély arra, hogy megváltozzon az ember élete. Ez egy dinamikus tevékenység. A *beteljesedés*, a *betöltés* mindenképpen aktív fordulatot kell hogy jelentsen az ember életében. Ne maradjon magában elmélet és tanítás, hanem legyen belőle gyakorlat és aktivitás. A hit erre segít, és ebben is újul meg folyamatosan az életünkben. Egy dinamikus változás átélése mindenki számára életsélyt és élettávlatot jelent. A hit megújulásának is ez az útja. Ez pedig aktivitás. Biztatás is rejlik ebben: az ember képes Pál apostol szerint arra, hogy ebben az aktív, „törvényt betöltő” magatartásban el is induljon, és az életében eredményeket érjen el. Nincsen indok arra, hogy ezt ne vállalják fel a gyülekezet tagjai éppen a jelenlegi „idejükben”.

A 11. és a 12. versekben rendkívül szemléletes módon kerülnek elénk tipikus páli ellentétpárok. Ezek a metaforák segítik a jobb megértést. Az éjszaka és a nappal az elveszett helyzetet és az üdvösség állapotát fejezik ki. Az éjszakában minden akadályozza a tájékozódást, a látást és a mozgást. Nappal pedig ennek az ellenkezőjére nyílik lehetőség, természetessé válik a jó látás, a biztos tájékozódás és a célhoz elvezető mozgás is. Az álom és az ébredés képe is jól érthető. A „már nem” és „még nem” közötti izgalmas időről van szó.

Krisztus tanítványainak fontos tisztában lenniük azal, hogy milyen időben élnek. Igazából ez mindig átmeneti idő. Az üdvösség közelségére való figyelmeztetés azt is jelenti, hogy Jézussal elérkezett hozzánk egy új nap hajnala, így már nem szabad a régi idők szerint élni, mint ha ez nem történt volna meg. A cél pedig a távoli teljesség.

„Olyan idő ez, mint az utolsó pillanat a napfelkelte előtt. Akik ezt tudják, azok a felkelő napnak megfelelően, a nappalnak, az új napnak megfelelően fogják igazítani cselekedeteiket, életüket. Bizonyos időkben lehetetlennek látszik, hogy fenntartsuk azt a mentális, morális, értelmi és spi-

rituális erőfeszítést, amelyet megkövetel a beköszöntött eszkatonban való hit. Mégis meg kell tenni ezt az erőfeszítést. E nélkül a keresztény erkölcsi tanítás könnyen elkorcsosulhat alaptalan, sőt értelmetlen figyelmeztetéssé, intéssé.” (WRIGHT 2002, 729. o. alapján)

A sötétség cselekedeteinek elhagyása ugyan nagy energiát igényel, de csak így lehet elérni azt az igazi átmeneti állapotot, amiért az apostol mindvégig küzd a tanítványainak életében. A közelség itt valószínűleg nem arra vonatkozik csupán, hogy Krisztus hamarosan bekövetkező visszajövele sürgető, hanem arra is, hogy a gyülekezet tagjai érettebbek lettek, és jóval mélyebb ismeretekre tettek már szert az apostol tanítói munkája során, így már sokkal többre képesek.

A Római levél tanításának megismerése végigvezette őket a hit legnagyobb kérdéseire. Ahová megérkeztek, az már az a szint, ahol ezzel a tanulási folyamattal közelebb kerültek az üdvösséghez, és már jobban meg is tudják érteni az üdvösség titkait, mint korábban. Ebben a fejlettségi állapotban most kell letenni a „sötétség cselekedeteit” és felvenni a „világosság fegyvereit”. A most mindig valami éppen akkor és abban az állapotban felkínálkozó lehetőségére hívja fel a figyelmet.

Érdemes ezeknek a verseknek a jobb megértéséhez tanulmányozni Pecsuk Ottó római konfliktussal foglalkozó kortörténeti tanulmányát. Hiszen a történészek is arról tudósítottak, hogy Nero korai korszakában külpolitikai szempontból a birodalomban ugyan nyugalom volt, a fővárosban, Rómában viszont iszonyatos káosz uralkodott. Az uralkodónak és környezetének gátlástalan éjszakai randalírozásairól és fosztogatásairól írnak. „A Nero által verbuvált garázda bandák, amelyek élén maga a részeg császár zaklatta a polgárokat álruhában. A rablásokból, verekedésekből, erőszaktetelekből álló portyákban nemegyszer maga az uralkodó is megsebesült, ezért jónak látta magát fegyveresekkel körülvenni, akik csak akkor avatkoztak be az eseményekbe, ha Nerót a zaklatásnak ellenálló polgárok részéről veszély fenyegette, egyébként csak »biztosították« a mulatságot. Az éjszakai közbiztonság érthető módon semmivé foszlott. A római források megdöbbenő képet festenek az uralkodó rétegről, akikkel kapcsolatban Pál korábban »csak azért is« engedelmességre és tiszteletre buzdított. Most pedig, a pontos ismeretei alapján határozottan óvja a római keresztényeket.” (PECSUK 2009, 312–313. o.)

A 13. vers a bűnlistákhoz hasonlóan felsorolja azokat a kirívó bűnöket, amelyektől a keresztény embernek meg kell szabadulnia. A féktelenség és a gátlástalanság az igazi nagy ellenség az ember testiségével kapcsolatban. Ezzel együtt azonban nem szabad alulbecsülni a testben kapott isteni ajándékokat sem. A kortörténeti háttér ismerete ezért is fontos ahhoz, hogy a szakaszban szereplő metaforákat, dualizmusokat valóban jól értsük a mai korban.

Egy hármas tiltássorozat után hangzik fel a pozitív lé-

pésre szóló biztatás. Ennek a gyakorlati megszívlelése és megvalósítása nagyon fontos az apostol tanításában.

A 14. vers szépsége éppen az a kontraszt, amely a sötét éjszaka után a hajnali fényben történő felöltözésről szól. Egyedül a Krisztus felöltözése és a vele való azonosulás őrizheti meg az embert a rossz kívánságokban rejlő veszélyektől. Erre ad lehetőséget a dinamikus hitélet, valamint a szüntelen és mindig újra átélt „ébredés az álomból”, illetve a „hajnali felöltözés”.

Ne feledjük el azt sem, hogy sok híres ember között Augustinus is éppen ezt a részt olvasta, amikor a tengerparti élménye után szakított korábbi életével (lásd részletesebben FABINY 1998, 437. o.).

Az igehirdető adventi elmélyülése

Advent első vasárnapja jó lehetőség arra, hogy az igehirdető is kicsit többet foglalkozzon önmagával, mint máskor. Pál apostol megkérdezi tőlünk, hogy van-e egészséges időérzékünk és önismeretünk. Ha megfáradtunk a sok monoton, egyhangú tevékenységben, akkor most van lehetőség arra, hogy váltsunk hozzáállást, mentalitást, vagy egész egyszerűen változtassunk magatartásunkon. Mit kellene elhagynunk és mit lenne jó felvennünk ezen a napon? Új szakasz indul ezen a vasárnapon. Újuló hanggal lehetséges, hogy mi is pozitív irányba változzunk. Le lehet vetkőzni hosszú ideje hordozott sérelmeket, ellenérzéseket vagy másokkal szembeni indulatokat ezen a napon. Bármely, már öröknek gondolt teher is letehető. Az új felöltözésre többször is szükségünk van életünkben. Nem vagyunk megváltoztathatatlanok. Nekünk, igehirdetőknek sem kell „csak azért is” erőltetnünk a rossz életgyakorlatot.

Ezen a napon a hitelességünket csak erősíti, ha mi is képesek vagyunk a ránk bízott közösség előtt érzékelhető módon önmagunk újlásával megmutatkozni. Mélyebb levegővétel. A tiszta fehér lap élménye. Az adventet nyitó vasárnap előtti szombaton mi is gyűjthetünk egy saját gyertyát. A megtapasztalt felszabadulás érzése a lelkünkben egészen „meglepő” plusz üzenet lehet az adventi szószéken.

Keressük meg személy szerint is ezt a megújulásra váró területet az életünkben! Kérdezzünk rá bátran! Szakadjunk el a régítől! Vigyük fel a Krisztus közelében gyógyult énlünket a szószékre ezen a napon! Legyen az igehirdetőnek is adventi élménye! Biztos, hogy ébresztő hatása lesz ennek a gyülekezet számára is.

Az igehirdetéshez

Különleges adventi öltözet

Már egy páréves kisgyermek is közelharcot képes vívni azért, hogy a neki kedves ruhát adják rá, és ne azt, amelyiktől ide-

genkedik. Hihetetlen energia mutatkozik meg ebben a küzdelemben. Nem is lesz nyugalom addig, amíg a megfelelő autós pólót meg nem kapja. Érdekes, hogy felnőttkorra hányféle irányba fejlődhet ez a korai hozzáállás. Van, akinek nem jelent gondot a külső megjelenés. De a környezete éppen ettől szenved. Másik esetben létkérdés, hogy tökéletes és „perfekt” legyen a külső. Olyan mentalitással is sokszor találkozhatunk, amikor azt érezzük, nincs is más tevékenysége az illetőnek, mint az, hogy trendi külsejével mindig naprakész legyen. Mit tud még magára húzni? – ezzel a kérdéssel szoktuk megmosolyogni reggelente az ilyen embereket.

A mai apostoli igénk nagyon radikális divatot szeretne megalapozni. A korai kereszténység időszakájában is egyértelmű volt ez a leegyszerűsített divatkultúra. Krisztus tanítványainak is ezt az egyetlen, de nagyon sarkalatos divatszabályt kell követniük.

Sok mindenre felszabadítja most az apostol a gyülekezet tagjait. Megengedi, hogy bátran döntsenek és megfontoljanak kérdéseket. De már a hajnali derengés pillanataiban azt szeretné elérni, hogy nagyon is gondolja meg mindenki, hogy ennek az egyetlen elvárásnak megfelelően majd a megjelenése fényes nappal. Amikor minden látszik. Amikor nem lehet már könnyedén átalakítani. Nincs más szabály, csak ennyi: a külső öltözet és a belső értékek legyenek összhangban. A legmegfelelőbb ruha kell most. Más szóval a kivilágosodott hajnali fényben a legszebb ruha nem lehet más, mint az, hogy „Öltsétek magatokra az Úr Jézust!” (13,14a)

Ezzel érdemes igazán megjelenni a kifutón. Így érdemes a figyelmet magunkra irányítani. Így lenne jó erősen befolyásolni a divatvilágot ma is. Ha vonzóan és követhetően látszik a külsőnkön a belsőnk, vagyis az, ami betölti lelkünket. Ha nem hirdetünk mást, mint amit mi magunk is megélünk. Ha nem vesz magára az e világi egyház fölöslegesen hivalkodó és esetleg sokakat elidegenítő és zavaró ruhakölteményeket.

Ennek a felöltözésnek nagyon világos három feltételét is – a negatív tartományt – világosan élénk tárja az apostol. Addig nem lehet magunkra húzni a fényhez és a világossághoz illő ünnepi ruházatot, amíg le nem vetjük a legaktuálisabb sötét és nehéz „ruhadarabokat”.

Szabadulni kell az evés és ivás mértéktelenségétől! Ma egyértelműen a jól ismert szlogennel válhat ez legjobban érthetővé: a kevesebb több. A kegyetlen küzdelem, ami a még nagyobb és még több fogyasztásért folyik, rengeteg szenvedést és nyugtalanságot, békétlenséget és ellenségeskedést provokál mindennap.

Szabadulni a szexualitás összefüggésében a gátlatlanság és az önzés mindent hatalmába kerítő expanziójától! A „mindent szabad” és a „seholy sincsen semmilyen háttér” életgyakorlata hihetetlen károkat képes okozni egy-egy ember életében. A kapcsolatokat pedig ez alapjaiban teszi célszertetté és kiábrándulttá. Kinek van még elég ereje ah-

hoz, hogy kikerülje a minden képzeletet felülmúlóan alacsony színvonalú szórakoztatás, az éjjelt és nappalt uralni akaró showműsorok szépséget és jó érzést megsemmisítő nyomását? A gátlástalanság a szép érzésének legkonokabb ellensége ma is!

Szabadulni kell az irigység és a viszálykodás mételyétől is. Attól a mentalitástól, amelyben nem számít semmi, csak az, hogy minden eszközzel elrontsam és kikezdem más emberek életét. Főlöszleg civakodást gerjeszteni. Az értelmetlen odamondogatások számát szaporítani. Kemény és konok küzdelem zajlik ma azért, hogy másokon keresztülgázolva hatalomra, vagyonra vagy befolyásra tegyen szert valaki. Mennyi szenvedésnek okozója ez a sajnos „divatos” életforma! Családban, munkatársak között, de akár az egyházban és a gyülekezetekben is. A modern rabszolgaság veszélyéről sem lehet ebben az összefüggésben hallgatni. Az emberkereskedelem, a gyermekek és nők helyzetével való brutális visszaélés pedig már szinte „bevett” világhelyesség lett.

Mindezekkel szemben csak akkor van esélyünk, ha valóban „felvesszük” magunkra Jézus Krisztust. Jó megkérdezni az igehirdetés végén, hogy mit is jelent ez a vonzó, szép utasítás ma. Talán leginkább azt, hogy a hit praktikus megélése megjelenik a mindennapi életünkben. Ami esetleg abbamaradt, most újraindulhat. Amiből kiestünk, ahhoz most visszatálhatunk. Legyen újra élő imádságunk reggel és este. Gyakoroljuk a meditálást a bibliai igék fölött naponta. Kulcsoljuk össze a következő nemzedék kezét. Méséljünk szenvedéllyel bibliai történeteket nekik. Újra és újra kérdezzük meg Jézust arról, hogy mi is a mi igazi és zavaró élethiányosságunk, amit nagyon gyorsan pótolnunk kell. Mi az a bennünk lévő ellenállás, ami nem engedi kitörő örömmel és eredeti lelkesedéssel megélni a vele való találkozást? Hogyan lehet aktívabb a hitünk? Bátran törekedjünk arra, ami nem csupán szó és elmélet az életünkben, hanem mindennapi gyakorlat és élet. Valódi felöltözésre van szükségünk. Így lehet hiteles az ideai adventi éneklésünk is: „Átkos sötétségnek / Virradat vet véget: / Erre kell eszmélnünk, / És szívből megtérnünk.” (EÉ 134,4) Az adventi, különleges öltözet egyszer csak átalakul természetes ruházatunkká, és boldogan fogjuk hordani. Advent lehet az első lépés.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- FABINY Tamás 1998. Advent 1. vasárnapja. *Lelkipásztor*, 73. évf. 11. sz. 436–438. o.
- GYÓRI István 2009. Itt van már az óra. Róm 13,8–14. Textusfeldolgozás és igehirdetés. *Igazság és Élet*, 4. sz. 533–539. o.
- JEWETT, Robert 2007. *Romans: A Commentary*. Fortress Press, Augsburg. 816–828. o.
- KOVÁCS Imre 1998. Advent 1. vasárnapja. In: *Tükörkép*. Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest. 14–19. o.
- MAGYAR László 1982. Advent 1. vasárnapja. *Lelkipásztor*, 57. évf. 10. sz. 638–640. o.

- MEKIS Ádám 1990. Advent 1. vasárnapja. *Lelkipásztor*, 65. évf. 10. sz. 309–310. o.
- PECSUK Ottó 2009. *Pál és a rómaiak. A Római levél kortörténeti olvasata*. Kálvin, Budapest. 310–313. o.
- PILCH, John J. 1994. *Galata és Római levél*. Korda–Bencés, Kecskemét–Pannonhalma. (Szegedi Bibliakommentár 6.) 72. o.
- SUSZTER Szabolcs 2012. Öltések magatokra az Úr Jézus Krisztust! Igehirdetés. *Igazság és Élet*, 3. sz. 506–509. o.
- WRIGHT, N. T. 2002. The Letter To the Romans. In: Robert W. Wall – N. T. Wright – J. Paul Sampley: *Acts. Introduction to Epistolary Literature. Romans. 1 Corinthians*. Abingdon Press, Nashville. (The New Interpreter's Bible 10.)
- WILKENS, Ulrich 2010. *Der Brief an die Römer*. Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn. (Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament 6.) 74–78. o.

■ SZABÓ LAJOS

Illusztrációk

GONDOLATOK

„Van, aki a hitét komisszárként: keresztény aktivistaként éli meg – és Istennek hála, mindig lesznek ilyenek, hogy *nyugtalanítsák kényelmességünket* –, s ő természetesen a követelmény mellett kardoskodik. Hajlik arra, hogy kökemény elvárásaként értse az apostoli útmutatást: ezt kell tennetek!

És van, aki a hitét tisztán felülről vezérelt lényként éli meg – és Istennek hála, mindig lesznek ilyenek, hogy *nyugtalanítsák kissé indokolatlan gögőnket* –, és ő nyomban a következményre szavaz. „Isten minden, az ember semmi” – mondja, mert hajlik arra, hogy az Örökkévaló szeretete csak e világ megvetésében lehetséges.

A nappal és az éj nem rajtunk múlik – de bennünk múlhat.

A hó felülről egyként hullik ránk, de öröme bennünk fakad.”

Kovács Imre: Advent 1. vasárnapja.

In: *Tükörkép*, Budapest, 1998. 18. o.

„Az erkölcsi intelmeket és a keresztény élet erkölcsi tartalmának megélését az teszi sürgetővé, hogy Krisztus visszajövele szorongatóan közel jön. Akik hitre jutottak, és a keresztségben közösségbe kerültek Krisztussal, azoknak most a megdicsőült Krisztus képére kell átváltozniuk.”

Varga Zsigmond: *A rómaiakhoz írt levél magyarázata*. Budapest, 1996. 251–252. o.

TÖRTÉNET

Egy bizonyos hegyi faluban évszázadokkal ezelőtt egy nemesember azon gondolkodott, hogy milyen örökséget hagyjon a falu lakóinak. Végül eldöntötte, hogy templomot

épít hagyatékként. A templomépités tervét titokban tartotta egészen a befejezésig. Amikor az emberek összegyűltek, csodálkoztak a templom szépségén és tökéletességén. Sok dicsérő megjegyzés után egy jó megfigyelő gyorsan megkérdezte: De hol vannak a lámpák? Miként világítják meg a templomot? – Anélkül, hogy válaszolt volna, rámutatott a falon lévő lámpatartókra, aztán minden egyes családnak adott egy lámpát, hogy vigyék magukkal az istentiszteletra, és függesszék fel a falra. „Valahányszor itt vagytok, az a hely, ahol ültök, világos lesz – felelte a templomépitő nemesember. – Amikor pedig nem lesztek itt, az a hely sötét lesz. Amikor távol maradtok a templomtól, Isten házának bizonyos része sötétben marad.”

VERS

Kosztolányi Dezső: *Hajnali dal* (részlet)

„Aranyos szárnyon repül a hajnal
ragyogó bárdal űzve az éjet...
...Tűnnek a rémek, messzire, halkan...
Itt van a hajnal! Itt van az élet!”

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Biztos, hogy ez adventi alapige?

Karácsony előtt nem karácsonyi gondolatok. Az utolsó idők jutottak eszembe. A „mint amikor” és a jelen között eltelt idő, az élettapasztalat alapján azt mondhatom, hogy jó, hogy másképpen lehet, hogy fel lehet készülni, a próbatételek felkészítenek arra, hogy itt kell hagynom ezt a földi létet.

A nappal/éjszaka fogott meg, amely számomra a karácsonyt jelentette, a téli napfordulót, amikortól már nem egyre sötétebb, hanem egyre világosabb lesz. Ez az üdvösség reménysége is.

Sötétségben van az ember, addig, amíg Jézussal nem találkozik, azután egyre világosabb és világosabb lesz.

A „tegyük le a sötétség cselekedeteit” mondat az adventi böjtöt juttatta eszembe.

Álomból felébredni: meg kell változtatni az életünket, arra készülve, ami következik, legyen az elmúlás vagy éppen a karácsony.

Közelebb van hozzánk az üdvösség, mint amikor hívők-ké lettünk... Az ember keresi az Istent, el is jut egy darabig ebben az istenkeresésben: hívővé lesz, de ez még nem minden, most az Isten az, aki közel jön, ahogyan a karácsonyi napfordulónak meg kell jelennie az ember életében, amikor már nem én irányítok, hanem az Isten.

Isten nem kér nagy dolgokat az üdvösség érdekében, csupán azt, amit az Édenben is kért: ne tedd. Nem hő-

söket akar, de ahogy elbuktuk azt az egy kérését is, úgy ezek a kérések is, amelyekről hallottunk, nehézzé tudnak válni.

Advent 2. vasárnapja

▶ Róm 15,4–13

Igehirdetési előkészítő

Megnyílt az ég harmatozva

Adventben járunk. Ismét fordult velünk egyet az egyházi esztendő. Reménység szerint mégsem tartunk ugyanott, mint tavaly ilyenkor. Az egyházi esztendő nem egy helyben járó körforgás, hanem sokkal inkább hasonlítható egy spirálisan a végső cél felé tartó mozgáshoz, előrehaladáshoz. Ha benne élünk, emel rajtunk. Persze azzal is tisztában kell lenni, hogy a ma embere nem él benne az egyházi év ritmusában. Talán nem is árt röviden a magunk számára is tisztába tenni, hogy mi is az egyházi esztendő lényege. Énekeskönyvünk 707. oldalán gyönyörű összefoglalást találunk. „Vegyük komolyan az időt! Az örökkévalóság egy kis darabját ránk bizza Isten, hogy egyszer majd újra visszaadjuk neki – jönnek és tűnnek éveink. Tavasz, nyár, ősz és tél váltakozása tagolja az évet. Az egyházi esztendőt a Krisztus-ünnepek tagolják. Időszakai segítenek, hogy egy év leforgása alatt szemünk elé táruljon, mit tett értünk Istenünk. Jelenünket meghatározó, jövőnket előkészítő eseményekre figyelünk. Az ünnepek segítenek, hogy gyorsan múlt napjainkat Isten kezéből vegyük el, és oda helyezzük vissza.”

Megnyíló szavak

ὑπομονῆ – ’türelem, kitartás, állhatatosság, várás, vára-
kozás’. A gyötrelmek és szenvedések között megmutatkozó
kitartás (az ember megmarad a terhek alatt, vállalja ezeket).

παρακλήσις – ’kérés, intés, bátorítás, vigasztalás’.
A Szentlélek munkája, amelybe a gyülekezet tagja is be-
kapcsolódhat.

ἐλπίς – ’remény, reménység, kilátás, vágyakozás, vá-
rakozás’.

ὁμοθυμαδὸν – ’egyértelmű, egyező, egybevágó’. A kö-
zös jó akarat eredményre vezet.

ἀληθεία – ’igazság’. Isten igazsága. „Mert abban Isten
a maga igazságát nyilatkoztatja ki hitből hitbe, amint meg
van írva: »Az igaz ember pedig hitből fog élni.«” (Róm 1,17)

ἐλεος – ’könyörület, irgalom’. Istennek az ember irán-
ti irgalmassága.

Megnyíló Szentírás

A Biblia éve 2008 mottója az volt: „*Boldog, aki olvassa...*” (Jel 1,3) Bevallom, némi értetlenséggel fogadtam annak idején ezt a tematikus évet. Mert ugyebár a keresztény ember bibliás ember. Ebből az következik, hogy életében minden évnek a Biblia évének kell lenni. Mi lesz a következő évben? Már nem lesz a Biblia a központban, vagy majd meghosszabbítják az ünnepet? Aztán egy kicsit magamba szálltam. Vajon mennyi időt lehetne még a Bibliára fordítani? Biztos többet, mint amennyit fordítok. Nem csak a készülés végett. Folyamatos bibliaolvasás, ahogy a teológián tanultuk? Olykor éppen a *Lekipásztor*-előkészítő kapcsán döbben rá az ember, hogy van görög Újszövetsége is. Meg héber Ószövetsége, meg latin Vulgatája... Aztán belementünk a Biblia évébe, a programokba, rendezvényekbe. És a végére tényleg úgy voltam vele, hogy a következő évnek is a Biblia évének kellene lenni. Mert boldog, aki olvassa. „*Mert amit korábban megírtak, a mi tanításunkra írták meg*” – mondja Pál apostol. Az Írásokat a sorsunkat szívében viselő Isten adja az embernek. Az Írások értünk vannak, nekünk készültek. Azért kaptuk azokat, hogy használjuk, felfedezzük és megértsük Isten szándékát, beljebb kerüljünk titkaiba, elfogadva, megértve és szeretve magunkat és egymást.

Megnyíló szív

Pál a türelem és vigasztalás Istenéről ír. Isten szándéka itt emberi erényekben is megnyilvánul. Platón legfőbb erényeként a bátorságot, bölcsességet, önuralmat, igazságot sorolja fel. Pál a Galata levélben a lélek gyümölcseit sorolja: szeretet, öröm, békesség, türelem, szívésség, jóság, hűség, szelídség és önmegtartóztatás. Azt gondolom, hogy ezen erények mindegyike a türelemre épül. Heidegger azt mondta, hogy „nem úgy vagyunk a világban, mint ahogy a ruhák lógnak a szekrényben”. Talán szabad ebben a szellemen hozzátennem, hogy a hosszútűrés sem a nadrágon lényeges, hanem a keresztény ember szívében.

Amik vagyunk, annak fele genetika, fele szocializáció. A jó hír az, hogy a türelem tanulható. A rossz az, hogy az út odáig szenvedéseken át vezet. A szenvedés lehet kontraproduktív, és el is távolíthat a türelemtől a cinizmus, az agresszió, az önigazolás vagy éppen a hitetlenség felé. Lásd Jób barátait. Harminc Bárka-tábor után nem én leszek az, aki felmagasztalja a szenvedést. Itt tanultam meg, hogy a csodás gyógyulással való kecsgetés pont olyan sötét dolog, mint a szenvedés pozitív interpretációja, hogy tudniillik a szenvedés részvétel Jézus szenvedésében, magasztos dolog, meg hogy csak próbára tesz az Isten. Na, Jób, ki vagy segítve? És ti, Laci, De-di, Vincus, Eszter? De éppen a Bárka-táborok tanítot-

tak meg arra, hogy milyen gyöngyöket növeszt a szenvedés az emberben. A magam terhét is könnyebb volt viselnem ilyen kincsekkel. Vajon elhordozhatóak lettek volna ezek egyáltalán az említett tapasztalat nélkül? Ha egészen mélyre ásunk az erények alapját keresve, akkor nem állhatunk meg a türelemnél. Az erényeink, értékeink, kincseink alapja a szenvedés (passió). Az együtt szenvedés (kompassió).

Megnyíló közösség

Mindig elakadok akkor, amikor Jézus a Hegyi beszédben azt mondja: „*Ti azért legyetek tökéletesek, miként a ti menyegyei Atyátok tökéletes.*” (Mt 5,48) Tökéletes? Mint Isten? Mégis milyen magasra helyezi a Mester a lécet? Távcsővel se látom, nemhogy átvihetném!? Az évek múlásával a hangsúly számomra egyre inkább a „*tökéletesről*” a „*legyetekre*” kerül. Azt gondolom, hogy Jézus nem szólítana fel bennünket arra, amit nem tudunk elérni. De nem mondaná, ha nem nézné ki belőlünk. Vagy még inkább, ha nem látná belénk. Micsoda szédítő távlat ez...

Valami hasonló motoszka bennem akkor is, amikor Pál olyanokat ír, hogy „*kölcsönös egyetértés legyen közöttetek Jézus Krisztus akarata szerint*”. Egy gyülekezet is emberekből áll, magam is ember vagyok. Játzmák, érdekek, praktikák mentén szerveződünk. Hihetetlen sebeket ejtünk egymáson és magunkon. Mert lehetetlen dolog valakit úgy megvágni, hogy magamat meg ne sebesíteném. Már megint a távcső. Hol vagyunk mi ettől, hol vagyok én ettől? Az ember közösségi lény. Kapcsolatainkban létezzük. Azok tesznek minket. „*Hiába fürösztöd önmagadban, csak másban moshatod meg arcodat.*” Nem én kiáltok így, hanem József Attila. Kellünk egymásnak. Kell a világnak egy ilyen kontrasztcsapat. Persze nem úgy, hogy kifelé minden stimmel, befelé meg lángolnak a falak. Olyan kell, amelyik „*egy szívvel és egy szájjal dicsejti a mi Urunk Jézus Krisztus Istenét és Atyját*”. Ez viszont úgy kell, mint egy falat kenyér, korty víz, csipetnyi só, szóval nagyon.

Megnyíló reménység

Advent csodálatos ünnep. Titkokkal teli. Az Írások meg-elevenednek, a fix pontokon tájékozódók is útra kelnek, válaszaik megkérdőjeleződnek, kérdéseink új válaszokra lelnek, életünk, hitünk fája újabb évgyűrűt növeszt. Ez a reménység most se szégyenítsen majd meg. „*A reménység Istene pedig töltsön be titeket a hitben, teljes örömmel és békességgel, hogy bővelkedjete a reménységben a Szentlélek ereje által*” – írja az apostol. Pál nem általánosságokban beszél a reménységről, hanem alkalmazza mindennapi

életünkre. Ennek a reménységnek az az alapja, hogy Isten Krisztusban befogadott minket. Amikor Pál reménységről meg egymás befogadásáról ír, akkor nem csupán erkölcsi alapon érti ezt. „Fogadjátok be tehát egymást, ahogyan Krisztus is befogadott minket az Isten dicsőségére.” Egymás befogadásának egyetlen teherbíró alapja az, ahogyan Krisztus befogadott bennünket. Ebben benne van az is, amit Jézus élénk élt, az evangéliumok nyomán megelevenedő lény, személye, és benne van a passiója, kereszthalála és feltámadása. Krisztusban lettünk Isten befogadottai. Mint a kegyelem befogadói lehetünk a kegyelem csatornájává egymás számára.

Október 3-án, amikor ezeket a sorokat írom, nagyon homályos még ez a kép. Sőt az én életemben nem látszott még ilyen sötétnek. Semmi másba nem kapaszkodhatunk, mint Jézus szavába, aki mégis, mindenk ellenére belénk látja ezt a boldog jövőt. Benne egészen nyilvánvaló, hogy valami végső nagy jó van készülőben. Isten Jézusban valami nagyon jót készített elő minden teremtmény számára. A világ töredezett, meggyötört felszíne mögött valami végső nagy öröm van készülőben. Nem hiábavaló dolog várakozni, vágyakozni, mert a reménység közel van a beteljesüléshez.

Reménységünk van. Ki ne mosolyodna el egy várandós kismama láttán, pedig a gyermek még csak érkezőben van. Hét évvel ezelőtt, amikor feleségem kisfiunkkal volt várandós, csodálatos ajándékot kaptunk a családból, egy fonendoszkópot. Attól fogva mindennap hallgatóztunk egy kicsit, hogy mi újság odabenn. Napról napra erősödtek a hangok. Négy éve aztán újra előkerült a fonendoszkóp. Advent második vasárnapján hajoljunk együtt a világ felszínéhez. Érintsük oda fülünket, kezünket, hogy a közelgő boldog jövő lüktetését megérezzük benne.

Megnyíló imádság

Úr Jézus Krisztus! Sóvárogva várjuk eljöveteledet. Tedd kicsivé mindazt, ami gúzsba köt bennünket. A kétséget, gondot, közönyt, félelmet. Tedd érzékelhetővé, tedd ragyogóvá bennünk jöveteled ígéretét, hogy örömbé öltözhessen a szívrünk. Add, hogy magunk is az öröm terjesztőivé legyünk az emberek között! Ámen.

■ MAKOVICZKY GYULA

Illusztráció

GONDOLAT

Hiszem, hogy a remény élet-útítársunk. Hiszem, hogy segít túllátni a kétségeken, szűk élet-látóhatárunkon. Hiszem, hogy a remény: Jézus. Velünk, bennünk él, és gyógyítja

gyengeségünket, erősít csüggedéseinkben és nyugtalanságunkban. Hiszem, hogy reménységünk öbennem szégyenít meg, mert hitet ajándékoz a holnap vállalásához, az élet vállalásához. Hiszem, hogy a remény elnyúlhatatlan, kiolthatatlan, mint a szeretet. Erősebb hatalom a halálnál is. Hiszem, hogy a szálak, melyek szereteteinkkel összefűznek minket, azért szakadnak el, hogy Istenhez kössenek. Tudom, hogy azokért, akikre emlékezünk, érdemes tovább élni a hétköznapiakat. Tovább vállalni emberlétünk fájdalmasan szép küzdelmeit, helyettük és értük is tenni azt, amit tennünk adatik. Tudom, hogy az a dolgunk, hogy továbbadjuk a reményt másoknak: tiszta és szép mozdulatokkal, hiteles szavakkal, bátor tettekkel. És végül tudom, hogy ő él, és mi is élhetünk mind: mi, földi életünket járók, és azok, akik az odaát világban vannak – Jézus Krisztus által, a reménység erejében. Mindörökké. Ámen.

Varga Gyöngyi: *A reménység hitvallása*

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Azt tapasztaljuk a világban, hogy egyre jobban elharapózik a hitetlenség. Ezzel szembesülünk az utcán járva, az ismerőseinkkel beszélgetve és a televíziót nézve egyaránt. Egyre erősebben érezhetjük, hogy a Krisztus-hit már nem magától értetődő dolog, hanem különleges kincs, amelyről sajnos egyre többen azt gondolják, hogy csak a világ félreeső szegleteiben van létjogosultsága. Pedig jó lenne, ha a reménység Istenének ígéje többekhez eljutna, hogy mindenkit betölthessen hitben a teljes öröm és békeség.

Sokszor láthatjuk, hogy az elfogadás mekkora gond manapság. Először is az, hogy az emberek nem tudják elfogadni saját magukat. Nem tudják elfogadni külső vagy éppen belső adottságaikat, korlátaikat. De ami legalább ilyen nagy gond, hogy nehezünkre esik elfogadnunk megváltottságunkat és Istenhez való tartozásunkat is. Viszont amíg saját magunkat nem tudjuk elfogadni, és amíg megváltottságunkat nem fedezzük fel, addig a másokkal szembeni elfogadásunk is hiányos lesz.

Pál apostol nemcsak az elfogadásról, hanem a befogadásról is ír nekünk ebben a szakaszban, és ez napjainkban talán az egyik legaktuálisabb kérdés, hiszen a migrációs helyzet arra sarkall bennünket, hogy állást foglaljunk a bevándorlók elhelyezésének kérdésében. Vajon Pál apostol mit tenne a helyünkben?

Az adventi időszakban egyre többet és többet gondolunk az előttünk álló ünnepre. Az első versek arra emlékeztetnek, hogy milyen egy ideális ünnep. Egy olyan alkalom, amelyen türelemmel fordulunk egymás felé, amelyet az öröm határoz meg, és amelyen egyetértés van közöttünk. De a valóság az, hogy általában nem így zajlik a karácsonyunk. Ha sikerült megegyeznünk abban, hogy ho-

gyan ünneplünk, az már fél siker. De a sok kapkodás és a megfélemlési kényszer miatt már nem marad erőnk türelmesnek lenni, ezért gyakran eluralkodik a családon a feszültség és az idegesség, ami aztán veszekedésbe torkollik. Pedig jó lenne a családi együttléteket valóban arra használni, hogy egy szívvel és egy szájjal dicsőíthessük Istent azzal, hogy megéljük a szeretetet a családban.

De talán az igeszakaszban meg is fogalmazódik a megoldás a problémánkra. Az Írásból türelmet és vigasztalást meríthetünk, és így erősödhet a reménységünk. Istenünk minden napon szól hozzánk, de talán adventben van a legnagyobb szükségünk arra, hogy az év vége felé járva, már megfáradva erőt merítsünk az ő üzenetéből. Így talán karácsony felé minden nép örülni tudna az egyik legnagyobb csodának, a földre jött, emberré lett Istennek.

Advent 3. vasárnapja

► 1Kor 4,1–5

Igehirdetési előkészítő

Advent harmadik vasárnapjának témája: *Keresztelő János, Krisztus hírnöke*, aki az Úr eljövételét hirdeti. Ennek az eljövételnek az ideje összekapcsolódik az ítélet idejével, ez szólal meg az Introitusban. Az ünnep lekiója *Keresztelő János kérdése és Jézus válasza*. Jánosra kemény titkok bízattak, amelyeknek „kezelésében” Jézus szavai hűnek tartják (Mt 11,11), de János próféatasága sosem nőtt nagyobbra, mint Ura, akinek eljövételét előkészíteni feladatul kapta. Isten bizonyos titkai, a feltámadás titka és kincse ránk van bízva, felelősségünk van abban, hogy hogyan bánunk ezzel az ismerettel és Istennek ezzel a bizalmával.

Az Első korinthusi levélről¹ és a textus témáiról

Pál apostol hosszabb levelezésben állhatott a korinthusi gyülekezettel, tehát a gyülekezet is válaszolt (1Kor 1,7), és egyes kutatók szerint az általunk ismert első és második levél ennek a levelezésnek több darabjából tevődhetett össze. Az apostol első levele Jézus Krisztus kereszthaláláról és feltámadásáról szóló igehirdetést tartalmaz, és ebben a keretben foglalkozik a gyülekezet életében felmerülő problémákkal, konfliktusokkal. Törekvése, hogy a gyülekezet közösségi életén és az egymással való kapcsolataikon is meglátszódjon, hogy megismerték Jézus Krisztust. Pál második missziói útján járt Korinthusban (ApCsel 18), ahol másfél évig maradt, feltehetően Kr. u. 51-ben távozik, majd

az ezezusi tartózkodása alatt (kb. Kr. u. 52–55) írhatta az első levelet a korinthusi gyülekezetnek.

A levél harmadik fejezete a viszálykodásról, versengésről, pártoskodásról szól, a negyedik fejezetben pedig az apostol összegzi, helyre teszi a gyülekezet viszonyulását az igehirdetőkhöz, azokhoz, akiktől először hallhattak Jézusról, akik beszéde nyomán hit ébredt a szívükben. Ezek, Pál is, szolgák és sáfárok, Krisztus hirdetői, akiknek fontos a szavuk, munkájuk, de jelentőségüket nem szabad túlértékelni. Ugyanakkor Pál arról is beszél, hogy ő lélekben független attól, mit gondolnak róla a gyülekezetben, hogyan ítélik meg, akár Korinthusban, akár máshol. Felhívja a figyelmet arra, hogy Jézus Krisztus vissza fog jönni és ítéletet hoz, ami az Isten kezében van, az embernek nem feladata ítéletet mondani a másik ember felett. Az ítélet mindenkinek személyes ügye lesz: felszínre kerül majd mindaz, amiről az ember azt hiszi, elrejtethi magában. Ezen a napon Isten megítéli a szíveket, és az apostol szerint dicséretet is oszt majd.

Az 1Kor 4,1–5 exegézise

Pál igehirdetőként szólal meg a szakaszban. A „minket” elsőrenden őrá és munkatársaira vonatkozik. Jelen esetben Szósztenészre gondolhatunk többek között, aki társküldője (1Kor 1,1) az első korinthusi levélnek. A „minket” másodrendben, térben és időben Páltól távolodva, 2016-hoz közeledve mindenkire vonatkozhat, aki ugyanígy bizonyossággal és őszintén beszél Jézus Krisztusról, mindarról, amit benne megtudott, megismert Istennel kapcsolatban. Vannak, akik elhívásuknak konkrét, verbális igehirdető tartalmát kapták, de egy egyetemes értelmezésben mindenkire vonatkozhat, akinek tapasztalata és mondanivalója van Krisztusról. Az evangélium hirdetői az apostol szavai alapján két különböző hivatalba is kerülnek: egyrészt szolgálói lesznek az ügynek és Uruknek, másrészt sáfárai, „projektfelelősei” lesznek a megszerzett ismereteknek és azok továbbadásának.

A ὑπηρέτης 'szolga' kifejezés megkülönböztetendő a rabszolgától (VARGA 1996), újszövetségi szóhasználatban hivatalos szolgára, segédre gondolhatunk. Ilyen értelemben fontos, hogy az evangélium hirdetői, lelkészek, tanárok, a kereszténységüket bármilyen hivatásukban megélők nem szolgalelkűen engedelmes robotjai vagyunk Krisztus ügyének, hanem inkább szárnysegédei, ismeretekkel rendelkező, de tökéletlen, elkötelezett, de érző, gondolkodó segédei, akik Uruk lábnyomában járnak.

Az οἰκονόμος μυστηρίων θεοῦ a tanítványságnak és az igehirdetésnek egy másik oldalát világítja meg. A fordítások és kommentárok hagyományosan 'Isten titkainak sáfáiról' beszélnek. A kishittanos koruktól templomba járó gyülekezeti tagok már megtanulhatták,

¹ Vö. BALLA 2005, 170–175. o.

mit is értünk sáfár alatt, de belátható talán, hogy új kifejezést kellene találnunk, amely nem szorul hosszú magyarázatra. Az angol fordítások (pl. NRSV) felvállalják, hogy nyelvük egy szóval nem tudja visszaadni a jelentést, ezért a sáfárokat azoknak nevezik, 'akikre rábízták' jelen esetben Isten titkait, 'akiknek bizalmat szavaztak' egy ügyben (WRIGHT 2002, 834. o.), egy feladat elvégzésével kapcsolatban. Egyetértek azokkal a kommentárokkal, amelyek nem javasolják az üzleti élet fogalmainak (pl. menedzser) átvételét a különböző képzettársítások miatt (pl. CSERHÁTI 2008), de ettől függetlenül azt érezzük, hogy a tartalom felelősséggel teli vezetői tevékenységre utal. Isten titkainak nemcsak bizalmasai vagyunk, hanem az evangélium terjedésének felelősei, eszközei is. A lelkeszi szolgálattal kapcsolatos több örökzöld témát érint a sáfárság kérdése. Jézus Krisztus feltámadásának hirdetésén, az Isten átélt szeretetének a továbbadásán túl mi a lelkesz feladata? Az evangélium hirdetése hogyan valósul meg a gyülekezeti életben, a mindennapok gyakorlatában? Isten titkainak a kezelői, gondnokai ma milyen arányban végezzék feladatukat az istentisztelet igehirdetésein túl? Hol és hogyan valósul meg az igehirdetés, a szentségek kiszolgáltatása? Hétköznapi alkalmak, hittanórák, látogatás, missziói nap, ifjúsági fesztiválok, szeretetvendégségek, egyéb programok... Hogyan zsonglörködünk az időnkkel? Mire irányulnak a nagy energiákat mozgósító szervezési feladataink? Ezen a ponton ki-ki megvizsgálhatja szolgálatát, mibe fekteti a legnagyobb fáradságot, hová irányítja a feladatvégzés fókuszát, lelki és gyakorlati értelemben egyaránt... Látunk példát az apostolok munkaszervezésére (pl. ApCsel 6), amikor már eltolódik a hangsúly a tanításról, az evangéliumhirdetésről, de az kétségtelen, hogy az *oikonomosz* feladatkörében érezzük azt, hogy nemcsak igehirdetésről van szó, hanem arról is, hogy fórumot, lehetőséget teremtsünk az ige megszólalásának, mert különböző embereket különböző módokon érhetünk el, ahogyan a közvetítő egyénisége és habitusa is befolyásolja magát a közvetítést. De advent vasárnapjának üzenete nemcsak a lelkeszeknek, katekétáknak szól, hanem minden keresztény embernek. Aki megismerte Jézus Krisztust, az megtudott, megtapasztalt valamit az Isten misztériumaiból. Akit megérintett Isten szeretete, annak van mondani- és tennivalója a világban, annak van mivel gazdálkodnia, van mit megvalósítania. Tehát a laikus keresztény ember hogyan gazdálkodhat a rábízott örömhírral?

Az apostol második mondata pedig mederbe tereli mindazt, amiről eddig szó volt. Megmondja, hogy mi az elvárt az Isten titkaival megbízottaktól: a hűség. Ez a követelmény pedig számadással jár a ránk bízott lelki és anyagi javakról egyaránt. A szűkszavú kijelentés arról beszél, hogy nem Isten titkainak, nem az evangélium üzenetének a szavatosságáért, minőségéért vagy elegendőségéért felelünk,

hanem pusztán azért, hogy hogyan adjuk tovább, amit kapunk. Isten kincset bíz ránk, ezzel megbízik bennünk. De mindezek mellett tudjuk, hogy nem rajtunk múlik a világ helyreállítása, nem rajtunk múlik az egyház sorsa, hanem a mindenható Úristenen, aki még a kövekből is tudna fiakat vagy éppen igehirdetőket, hiteles tanítványokat támasztani (Mt 3,9). Ennek második fele viszont az, hogy mindenkinek meg kell találnia a neki alkalmas szolgálati helyet, munkakört, azt a közeget, amelyben jól, hitelesen és hűségesen funkcionálhat. És ha már a szárnysegéd képét említettük, akkor a legfőbb irányelvünk az, hogy Jézus lábnyomaiban maradjunk, és ne előzzük meg őt gondolatban, buzgóságban, de ne is maradjunk le tőle elmélázva a kétségeinkben. Tehát Isten misztériumainak kezelője hűséges és lépést tart.

Az ítélet napjának említése kilátásba helyezi a gyülekezet számára a mindennapok megítélését, a számonkérés valóságát. Pál szuperlatívuszban közli a gyülekezettel, hogy nem foglalkozik azzal, mit gondolnak róla, hogyan ítélik meg munkáját. Az *ἀνακρίνω* ige elsődleges jelentése a kérdésre vonatkozik, megkérdezésre, kikérdezésre egy témában, hogy azzal kapcsolatban több információhoz jusson a kérdező. Ebből alakul át 'ítélni' jelentéssé, amelynek a 3. vers elején a mozzanatos aoristos formája arra utalhat, hogy némelyek folyamatosan figyelik, véleményezik az apostol munkáját, hogy szolgálataikat saját igényeikre szabhassák. De még ha túlzás is egy ilyen attitűd feltételezése, akkor is helytáll az, hogy az Isten ügyében végzett munkát emberi ítélet nem jellemezheti maradéktalanul, objektíven és helyesen. A végső ítélet kimondására pedig senki nem kapott felhatalmazást, ennek ideje és tisztje egyedül Istené. Nem kivétel ez alól Pál saját véleménye sem önmagáról. A 4. vers félreérthető mondata pedig nem az apostol kiválóságára utal, hanem arra, hogy munkájára nézve tiszta a lelkiismerete, mert elvégezte, ami rábíztott. CSERHÁTI Sándor fordítása visszaadja ezt a tartalmat: „...mert lelkiismeretemben semmit nem tudok önmagam ellen felhozni” (2008, 188. o.). Nehéz kérdés, hogy hogyan tekintünk a feladatainkra és munkánk eredményeire, következményeire. A munka mérhetősége sok esetben problémás, például a lelkeszi szolgálatban; de az Istenbe vetett reménységen tájékozódó lelkiismeret számol azzal, hogy nem tud tökéletes munkát végezni, tisztában van azzal is, hogy mindig lehetne „még többet” tenni, de meg tud nyugodni az „elégnek” azzal a maga által megállapított mértékével, amely összhangban van a külső elvárásokkal is az „elégre” vonatkozóan. A Krisztus nyomában járó szárnysegéd nem lép nagyobbat vagy többet, mint előtte járó mestere – hangzik az elmélet, de tudjuk a gyakorlatban, hogy folyamatos küzdelem az, hogy mit vállalunk, mennyi terhet hordozunk, elegendő-e, elég hasznos-e, amit csinálunk... Hol a határa a magunkért és másokért vállalt feladatoknak? Isten titkainak egyike ez, amelyre mindenki

a neki szabott mérleg alapján kaphat választ a folyamatos imádság csöndjében.

A tiszta lelkiismeret az alapja az örömteli és eredményes munkavégzésnek, de Pál szavai egyértelműek: nem ez tesz minket igazzá, hiszen amik vagyunk, és ami hozzánk kapcsolódik, annak mindig lesz híja, megmarad a töredezettsége, tökéletlensége. De Isten ítélete Jézus Krisztusért elégnak mutat minket (δικαιώματα 'megigazult'²), elhagyva a bíróság képét úgy fogalmazhatunk, hogy Isten elfogad minket mindennel együtt, amik vagyunk testben és lélekben. Elfogad és megbízik bennünk, ránk bízva a Legféltebbet. És hiába bukunk el ennek a Legféltebbnek a befogadásában a végsőkig, Isten újra bizalmat szavaz nekünk kétezer éve, hogy használjuk, átadjuk és éljünk abból, amit Magából nekünk ad. Ez a bizalom, a Krisztusból merített teljesség és elégség tesz képessé minket bármire, amihez hozzáfogunk.

Az ítélet idejét az apostol egy képpel illusztrálja: az Úr, amikor visszajön, φωτίσει τὰ κρυπτά τοῦ σκούτους 'meg fogja világítani a sötétségben elrejtetteket' (vö. Lk 12,2–3). Az elrejtésről ismét a titkokra gondolhatunk, de a sötétség említése arra tereli a következtetést, hogy a lelkiismeret számárra megterhelő, szégyenteljes dolgokról van itt szó, amelyekről hajlamos az ember azt hinni, hogy ha elég „mélyre” rejti, nemcsak hogy nem tudódik ki, de nem is létezik. Az Istennel való őszinte viszonyunk, a „játékszabálynak” része az is, hogy egy napon mindenről szó lesz. Minden felvállalt és fel nem vállalt hibáról, szavaink és cselekedeteink minden motivációjáról. Ezen a ponton nem bűneink kárhozthatnak el és nem jó szándékunk ment meg, hanem az Isten kegyelmes szeretetéből Jézus Krisztusért átmegyünk a halálból az életbe (vö. Jn 5,24).

Az igehirdetés lehetséges vázlata

Az igehirdetésben első témaként beszélhetünk a sáfárságról, mit is jelenthet az, hogy Isten titkainak a kezelői, gondnokai vagyunk, mit jelent a lelkész és mit jelent a gyülekezeti tagok számára. Felelősek vagyunk azért, hogy hogyan bánunk azzal, amit Isten megismerttetett velünk, amit megtapasztalhattunk Jézus Krisztusban, de ez nem vehet el és nem is tehet hozzá Isten üzenetének értékéhez és relevanciájához. Ezen a ponton kapcsolódhatunk a Keresztelő Jánosról szóló lekciónak. János példaként jár előttünk az Isten titkaival való sáfárságban.

Az ítékezés, viszálykodás, pártoskodás nem ritka az emberi közösségekben, de az apostol határozott abban, hogy az ítékezést, a tanítványság és szolgálat megítélését az ember nem veheti ki Isten kezéből. Mert Jézus Krisztus vissza fog jönni, és ez a visszajövetel megvilágítja, felfedi

és megítéli az ember cselekedeteit, gondolatait, szívének minden szándékát. Az ítélet valóság, de nem kizárólagos és fenyegető tartalma Jézus visszajövetelének. Karácsonyhoz közeledve az Isten szeretete és közelsége a fókuszunk, amely reménységet ad, hogy Isten megbocsátja hibáinkat, kegyelme kitölti hiányosságainkat, és értelmet ad nemcsak a munkánknak, hanem egész létünknek is!

Hivatkozott művek

- BALLA Péter 2005. *Az újszövetségi iratok és kanonikus gyűjteményük kialakulásának története*. KRE HTK, Budapest.
- CSERHÁTI Sándor 2008. *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt első levele*. Luther Kiadó, Budapest.
- VARGA Zsigmond 1996. *Újszövetségi görög–magyar szótár*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- WRIGHT, N. T. 2002. The Letter To the Romans. In: Robert W. Wall – N. T. Wright – J. Paul Sampley: *Acts. Introduction to Epistolary Literature. Romans. 1 Corinthians*. Abingdon Press, Nashville. (The New Interpreter's Bible 10.)

■ MOLNÁR LILLA

Illusztrációk

GONDOLAT

„Hogy alaposan megtudhassuk, mi a keresztyén ember, és hogyan áll a dolog azzal a szabadsággal, melyet Krisztus szerzett s adott neki, s amelyről Szent Pál annyit beszél:

Először is két tételt állítok fel:

1. *A keresztyén ember mindeneknek szabados Ura, és nincsen senkinek alája vetve.*
2. *A keresztyén ember mindeneknek készséges szolgája, és mindenkinek alá vagyon vetve.*

E két tétel világosan olvasható Szt. Pálnál, 1Kor 9,19: »Én mindenkivel szemben szabad vagyok és mindenkinek szolgájává tettem magamat.« Viszont Róm 13,8: »Senkinek semmivel ne tartozzatok, kivéven, hogy egymást szeressétek.« A szeretet pedig szolgálatkész, és aláveti magát annak, amit szeret. Ugyanezt olvassuk Krisztusról is, Gal 4,4: »Az Isten a maga Fiát el-kibocsátotta, ki asszonytól született és a törvény alá vettetett.«³

Luther Márton: *A keresztyén ember szabadságáról*

KORÁLSZÖVEG

„Jézus hív: »Jertek énutánam!
Hűségesen kövessetek!
Lépjetek lábnyomomba bátran!
Ne földiekre nézzetek!

² Az ige perfectumban befejezett cselekvést jelöl, amelynek hatása van a jelenre.

³ In: *Luther Márton négy hitvallása*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest, 1983.

Vegyétek föl keresztetek!
A keskeny útra térjetelek!»

»Ki velem jár, nem él sötétben,
Mert én világosság vagyok.
Ahogyan itt szolgáltam, éltem,
Példám előttetek ragyog.
Út vagyok én! Ki rám figyel,
A biztos célt az éri el.«

»Aki az életét megtartja,
Elveszti azt énnélkülem.
Ki érettem halálba adja,
Az megtalálja énvelem.
Ki keresztjével nem követ,
Énhozzám méltó nem lehet.«»

EÉ 438,1.2.4

VERS

József Attila: *Nem emel föl*

Nem emel föl már senki sem,
belenehezültem a sárba.
Fogadj fiadnak, Istenem,
hogy ne legyek kegyetlen árva.

Fogj össze, formáló alak,
s amire kényszerítnek engem,
hogy valljalak, tagadjalak,
segíts meg mindkét szükségemben.

Tudod, szivem mily kisgyerek –
ne viszonozd a tagadásom;
ne vakítsd meg a lelkeket,
néha engedd, hogy mennybe lásson.

Kinek mindegy volt már a kín,
hisz gondjaid magamra vettem,
az árnyékvilág árkaiban
most már te örködj énfelettem.

Intsd meg mind, kiket szeretek,
hogy legyenek jobb szívvel hozzám.
Vizsgáld meg az én ügyemet,
mielőtt magam feláldoznám.

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Érdekes, hogy Pál egyszerre mondja magát és munkatársait Krisztus szolgájának és Isten titkai sáfárának. A sáfár az, aki a vagyont kezeli, de eszményi értékek őrzője is lehet. Nagyon nagy dolog, ha valaki Isten titkainak őrzője, tehát azok birtokában van. Az apostol bizonyára sok titokba kapott bepillantást, talán már akkor, amikor a damaszkuszi úton a földre esett, és Jézus beszélt vele.

Nagy dolog, és látjuk, hogy nagy felelősség. Mert hűséget várnak el tőlük. Nagy dolog, ha valaki Krisztus-követő, ha valaki hisz, ha új élete van, ha Isten Szentlelke hitel ajándékozta meg őt. Viszont ma is igaz, hogy ez felelős életet kíván. Sokszor a hívó emberre tekintenek példaként egy-egy közösségben. Másutt viszont, ha valakinek észreveszik egy hibáját, vagy valami rossz dolgot tesz, máris megtalálják, hogy na, szép kis keresztény! Sokan nem foglalkoznak azzal, mit gondolnak róluk mások. Itt az apostol is azt mondja, nem törődik azzal, mit gondolnak vagy mit ítélnék vele kapcsolatban. Én viszont azt gondolom, a keresztény ember igyekezzen úgy élni, hűséggel, hogy ne legyen megbotránkoztató semmilyen viselkedése vagy kimondott szava. Mások gyenge hitét is megingathatja, vagy a nem hívőt távol tartja Istentől.

Igaz, hogy az ítélethozatal nem emberek dolga, és aki mindenkit megítél majd, az lát tökéletesen. De mégis, és nem csupán az ítékezés miatt, nem mindegy, hogyan sáfárkodunk azzal, amit Istentől kaptunk; azzal a sok lelki kincssel, amellyel gazdagít naponként. Jó sáfárnak lenni nagyon nehéz. Lehet-e egyáltalán? Kinek lehet? Az apostol az volt; ma vannak jó sáfárok?

Ami még nehezebb, hogy tartózkodjunk az ítélezkéstől. Nagyon nehezett kér az apostol, még ha tudjuk is, hogy ez nem a mi dolgunk. Az egyik legnagyobb probléma az emberi kapcsolatokban, hogy hamar ítéletet mondunk a másokról, amint a másik egy kisebb hibát elkövet, már megvan a véleményünk, és azt hisszük, hogy felülkerekedünk.

Furcsa, hogy az apostol azt mondja, Istentől majd dicséretet kap, aki nem ítélezik. Nem is tudom, másutt találkoztam-e már hasonlóval. Én valahogy nem úgy képezem, hogy bárki dicséretet kap; akkor már inkább ölelést. Az Isten magához ölel, és megbocsátja, hogy sokszor nem azt tettem, amit ő várt, megbocsátja, hogy olykor ítéleztem, és ő kegyelmesen ítél meg, Jézus Krisztusért.